

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА МИСТЕЦТВОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:

**ЖИВОПИСНА ШЕВЧЕНКІАНА
У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ МИСТЦІВ
XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ
на прикладі фондового зібрання
Національного музею Тараса Шевченка**

виконала здобувачка 2 курсу,
група ММЕ-21-23

Шиленко Юлія Анатоліївна

Науковий керівник:

канд, іст., наук, доц. Зеленська Л. М.

Рецензент: канд. мистецтвознавства,

доктор технічних наук, доцент

Коваль Н. М.

Дипломна робота допущена до захисту перед ЕК рішенням кафедри

Протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри мистецтвознавчої експертизи

кандидат філософських наук, доцент _____ В. І. БОЙКО

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Шиленко Ю. А. Живописна шевченкіана у творах українських митців ХХ – початку ХХІ століть. На прикладі фондowego зібрання Національного музею Тараса Шевченка. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за спеціальністю 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, 2023.

Магістерська робота присвячена жанровому і тематичному аналізу та систематизації живописної Шевченкіани в українському образотворчому мистецтві ХХ – початку ХХІ століть на прикладі колекції живопису Національного музею Тараса Шевченка. В теоретичній частині роботи досліджено вплив історичних суспільних та культурних процесів на формування та зміну інтерпретації образу Тараса Шевченка і його творчого доробку в живописних творах, описано генезис образу митця від сакралізації до символу незламності нації. Розглянуто історію формування колекції живопису музею та наведено процес її збагачення творами сучасного мистецтва в цифрових форматах. В практичній частині роботи здійснено поглиблений тематичний аналіз живописної колекції музею і вперше розроблено рубрикатор зведеної колекції фізичних та цифрових творів живописної Шевченкіани.

Ключові слова: живописна шевченкіана, українське мистецтво, художні твори, музеєзнавство, цифровізація, креативність, цифрове мистецтво, сучасне мистецтво, систематизація, цифрові колекції.

SUMMARY

Yu. A. Shilenko. Painting Shevchenkiana in the works of Ukrainian artists of the 20th – early 21st centuries. On the example of the National Taras Shevchenko Museum's fund collection. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Qualification work for obtaining the master's degree in specialty 023 "Fine art, decorative art, restoration" – National Academy of Core Personnel of Culture and Art, Kyiv, 2023.

The Qualification work is devoted to the genre and thematic analysis and systematization of "Painting Shevchenkiana" in Ukrainian fine art of the 20th - early 21st centuries, using the example of the painting collection of the Taras Shevchenko National Museum. In the theoretical part of the work, the influence of historical social and cultural processes on the formation and change of the interpretation of the image of Taras Shevchenko and his creative heritage in paintings is researched, the genesis of the image of the artist from sacralization to the symbol of the nation independence is described. The history of the formation of the museum's painting collection is considered and the process of enriching it with modern art works in digital formats is given. An in-depth subject analysis of the museum's painting collection was carried out in the practical part of the work. For the first time a rubricator was developed for the combined collection of physical and digital works of the Painting Shevchenkiana.

Key words: Shevchenko painting, Ukrainian art, art works, museology, digitalization, creativity, digital art, modern art, systematization, digital collections.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ I. Тарас Шевченко як символ національного духу в українському мистецтві	12
1.1. <i>Стан вивчення проблеми</i>	12
1.2. <i>Образ Т. Г. Шевченка та художня інтерпретація його творів в роботах художників ХХ - початку ХХІ сторічч.</i>	21
1.3. <i>Роль Національного музею Тараса Шевченка у популяризації творчості художника</i>	26
<i>Висновок до Розділу I.</i>	34
Розділ II. Концепт образу Тараса Шевченка в радянському мистецтві..	36
2.1. <i>Формування нової "української" ідеї в контексті радянської системи..</i>	36
2.2. <i>Образ Тараса Шевченка у творчості художників українського соцреалізму</i>	40
2.3. <i>Використання образу Тараса Шевченка у творах художників під час Другої світової війни</i>	44
<i>Висновок до Розділу 2.</i>	49
Розділ III. Роль українських художників II пол. ХХ ст. у поверненні образу Шевченка як борця за національний дух	51
3.1. <i>Українські шістдесятники</i>	51
3.2. <i>Використання образу Шевченка-Поета у творах художників 70-80-х років</i>	56
3.3. <i>Шевченкіана 90-х рр. – здобуття Незалежності</i>	63
<i>Висновки до розділу 3.</i>	67
Розділ IV. Живописна Шевченкіана першої чверті ХХІ ст.	69
4.1. <i>Образ Шевченка у творах художників часів Майдану 2014 року</i>	69
4.2. <i>Новий концепт Шевченка у мистецтві часів російсько-української війни 2022-2023</i>	75
<i>Висновок до розділу 4.</i>	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ДОДАТОК 1 Ілюстрації.....	95
ДОДАТОК 2 Показчики до образотворчої Шевченкіани.....	120
ДОДАТОК 3 Рубрикатор "Образотворча Шевченкіана" у фондовоу зібранні Національного музею Тараса Шевченка.....	123
ДОДАТОК 4 Живописна Шевченкіана з фондового зібрання Національного музею Тараса Шевченка у складі цифрової колекції "Образотворча Шевченкіана"	132

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тарас Шевченко – геніальний поет та художник, творчість якого вийшла за межі його неоціненного внеску в розвиток українського мистецтва та літератури – він став творцем української нації, людиною, яка згуртовує та надихає вже не одне покоління українців.

Термін "Шевченкіана" включає в собі сукупність творів літератури і мистецтва, пов'язаних із життям і творчістю Тараса Шевченка, а також усі видання його творів та збережену мистецьку спадщину.

У фондівій збірці Національного музею Тараса Шевченка (надалі – НМТШ) зберігається унікальна колекція образотворчої Шевченкіани, яка збиралася упродовж 100 років українськими колекціонерами, науковцями, музейниками і після II Світової війни була остаточно зосереджена у створеному у 1949 р. Державному музеї Тараса Шевченка (з 2001 р. – Національний музей Тараса Шевченка). Сьогодні вона нараховує більше 40 тис. музейних предметів, серед яких – живописна Шевченкіана. Це майже 1000 одиниць зберігання, що складають одне із найбільших і найцінніших національних музейних зібрань художніх творів, серед яких – живописні твори самого Тараса Шевченка.

Незважаючи на вік та виключну унікальність цієї колекції, її наукове вивчення розпочалося лише наприкінці ХХ ст., про що свідчать, зокрема, музейна картотека "Шевченко-художник", яка охоплює публікації з 1948 по 1995 роки, та картотека матеріалів до академічного видання "Шевченко Т. Г. Мистецька спадщина [Образотворчий матеріал] : [в 4 т.]" [1]. В останньому усі джерела щодо Шевченкіани, зокрема – художньої, наведено у хронологічному порядку. Предметну систематизацію художньої Шевченкіани вперше зроблено Б. Гринченком у виданні "Каталог Музея Українських древностей В. В. Тарновського", Том II, 1903 року [2], де у змісті видання наведено перший рівень рубрик – за типами живопису та технікою виконання.

В наш час поглиблене дослідження, але лише частини музейної художньої колекції, – тієї, що пов'язана із портретними образами Тараса Шевченка, здійснила Чуйко Т. П. Дослідниця у своїй науковій роботі "Інтерпретація образу Тараса Шевченка у живопису та графіці ХХ століття:

культуротворчий аспект" (2016 р.) зробила перші кроки до систематизації образотворчої Шевченкіани: визначила жанрову специфіку живописного образу Тараса Шевченка – портрет і сюжетно-тематична картина, а також типологію портретів [3]. Попередні дослідники основну увагу зосереджували лише на огляді та характеристиці творів, присвячених Шевченкові. Як зазначала Чуйко Т. П., "...відтак інтерпретація образу Т. Шевченка у станковому живопису та графіці, плакаті, книжковій ілюстрації, екслібрисі, поштової листівці розглядалася мистецтвознавцями спорадично. У зв'язку з цим не зроблено систематизацію цих творів, не встановлено їх жанрову специфіку, типологію, не здійснено художньо-стилістичний аналіз щодо змін у творенні образу" [3, С. 1].

На сьогодні практично не охопленими у дослідженнях Шевченкіани також залишаються художні твори сучасного мистецтва, в тому числі – цифрові.

Актуальність теми даної магістерської роботи полягає у необхідності розробки нового підходу до систематизації живописної Шевченкіани та визначення критеріїв формування цієї музейної колекції, відмінного від пострадянського, та такого, що враховує особливості нового сучасного і цифрового мистецького середовища. Для цього по-перше, необхідно дослідити зміну інтерпретації образу Тараса Шевченка та його творчого доробку у творах українських митців ХХ – початку ХХІ ст.; по-друге, адаптувати систематичні рубрики до сучасного сприйняття, оскільки назви рубрик в музейних картотеках залишилися такими, як їх започаткували у 1949 році; по-третє, систематизувати колекцію живописної музейної Шевченкіани, долучивши до її складу зібраний цифровий контент творів, створених у новому місцевому і цифровому середовищах та застосувати ці підходи до формування повної зведеної мультимодальної колекції фізичних та цифрових музейних предметів живописної Шевченкіани.

В даній роботі **роль автора** полягає в проведенні аналізу складу колекції живописної Шевченкіани, що зберігається в фонді Національного музею Тараса Шевченка; в здійсненні аналізу тематичних та жанрових напрямів у відкритих наукових джерелах і науково-довідковому апараті музейної

колекції, а також в документованій історії формування музейної колекції живописної Шевченкіани, на підставі яких зформульовано тематичні рубрики та складено рубрикатор живописної Шевченкіани; в застосуванні цифрових методів та ресурсів у дослідженні, збагаченні та систематизації колекції живописної Шевченкіани музею.

Об'єктом дослідження є живописна шевченкіана ХХ – ХХІ ст. у складі предметів з музейної колекції та мережевих цифрових творів (цифрові двійники та "народжені цифрові" – born-digital), як частина образотворчої Шевченкіани в українській культурній спадщині.

Предметом дослідження є жанрова інтерпретація та трансформація відтворення образу Тараса Шевченка та його літературної спадщини українськими митцями у ХХ – ХХІ ст. у традиційному та цифровому мистецьких просторах.

Мета дослідження – систематизувати живописну Шевченкіану з колекції Національного музею Тараса Шевченка, у тому числі цифрові двійники з інших зібрань та мережеві цифрові твори (разом та надалі – зведена колекція) відповідно до існуючих теоретичних засад систематизації та актуалізувати їх новими тематичними напрямками.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити зведену колекцію Шевченкіани протягом чотирьох соціо-політичних та мистецьких періодів ХХ-ХХІ ст. на предмет наявних тематичних напрямів;
- визначити роль музею у створенні живописної Шевченкіани та виявити критерії її формування, жанрові специфіки та тематику надходжень;
- виявити нові тематичні напрями зведеної колекції та збагатити існуючі предметні визначення з урахуванням попередніх досліджень та нового цифрового розвитку;
- створити предметний рубрикатор та впровадити у зведену колекцію.

Дослідження здійснювалось за чотирма суспільно-політичними та за мистецькими етапами зазначеного хронологічного діапазону, тому основний текст роботи структурований саме по наведеним періодам, на джерельній базі яких виконувалася решта встановлених завдань.

Наукова новизна роботи.

- вперше здійснено поглиблену систематизацію живописної Шевченкіани музею,

- вперше зібрано зведену колекцію: музейні предмети, цифрові двійники та мережеві цифрові твори та започатковано формування зведеної цифрової колекції живописної Шевченкіани,

- вперше започатковано універсальний цифровий предметний рубрикатор живописної Шевченкіани на базі існуючих визначень, який доповнено новими предметними рубриками;

- вперше у дослідження фондової колекції музею на прикладі живописної Шевченкіани застосовано інноваційні цифрові методи та інструменти: колекційний метод, застосування семантичних засобів (електронних словників) на цифровій платформі (Інформаційна система керування цифровими колекціями DC-Visu) – для забезпечення формування та доступу до оцифрованих музейних предметів за обраними темами, їх цифрову візуалізацію, а також організацію цифрового систематичного тематичного (або предметного) словника для навігації.

Методи дослідження: застосовано основні методи культурологічних досліджень, а саме, системний аналіз, структурно-функціональний аналіз, порівняльно-історичний, діахронно-синхронний метод, типологічний та семіотичний підходи, а також цифрові методи дослідження – колекційний підхід як цифровий метод групування і візуалізацій джерел та результатів дослідження, використання цифрової платформи, бази даних та семантичних інструментів для систематизації художніх праць.

Теоретичне та практичне значення роботи. Сформульовані предметні визначення типології живописної Шевченкіани відповідно до соціо-політичного і культурного розвитку обраного хронологічного періоду. Набули розвитку теоретичні та методичні засади систематизації образотворчої Шевченкіани, розроблено предметний рубрикатор живописної Шевченкіани. Апробовано методичні та технологічні засади інноваційної цифровізації науково-дослідної фондової роботи в музеї. Практичні результати дослідження, а саме зведена цифрова колекція, цифровий тематичний

рубрикатор та сформовані електронні словники є основою цифрових ресурсів та інструментів для подальшого розвитку і удосконалення усіх тематичних складових зведеної образотворчої Шевченкіани музею, а також зразком для розвитку інших музейних колекцій у напрямках інформаційного і семантичного збагачення, цифрової візуалізації, доступності та зручної навігації – для вивчення, дослідження, розвитку і застосування в мистецьких проектах. Обрані підходи та отримані результати забезпечать доступність і розкриття фондової колекції в цифровому середовищі для науковців, дослідників, студентів і усіх шанувальників творчої спадщини Тараса Шевченка.

Хронологічні межі дослідження – ХХ - ХХІ століття – сьогоднішні дні.

Територіальні межі дослідження охоплюють Україну.

Апробація результатів дослідження було здійснено у 2022 – 2023 рр. у 6 наукових заходах: 1 міжнародній, 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях, 2 семінарах-практикумах та 1 online-вебінарі: "Сучасне шевченкознавство: мультидисциплінарні дискурси", Міжн. наук.-пр. конф., 9-10 бер., 2023 р., м. Київ, КНУ ім. Тараса Шевченка (тема "Цифрова інтерпретація шевченківської спадщини як інформаційна база її поглибленого дослідження"); "Література. Війна. Музей", Всеукр. наук.-пр. конф., 24 лис., 2022 р., м. Київ, Нац. музей літератури України (тема "Цифровізація фондової роботи за умов і викликів воєнного часу: з досвіду Національного музею Тараса Шевченка"); "Перший приїзд Тараса Шевченка в Україну: Родина. Творчість. Пам'ятки", Всеукр. наук.-пр. конф., 27 вер., 2023 р., с. Шевченкове, Черкаська обл., Нац. заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка", Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького (тема "Феномен Тараса Шевченка: актуальність образу митця в українському мистецькому просторі"); "Актуальні проблеми збереження та захисту культурних цінностей", Сем.-практикум, 10-14 квіт., м. Київ, НАКККиМ, ЦНКМО (тема "Цифрове супроводження та інформаційне забезпечення експертизи культурних цінностей: на прикладі формування цифрових колекцій в Національному музеї Тараса Шевченка"); "Інноваційна діяльність музеїв", Сем.-практикум, 16 чер., 2023 р., м. Київ, НАКККиМ, ЦНКМО (тема "Комплексне забезпечення

цифровізації фондової роботи музею: з досвіду Національного музею Тараса Шевченка"); Museums Embankment Festival=Музейний фестиваль на набережній, 25-27 серп., 2023, м. Франкфурт-на Майні, Німеччина (Презентація колекції НМТШ "Вітаємо, ми з України"); "Українська гривня", Всеукр. вебінар, 4-8 вер., 2023 р., м. Київ, Нац. банк України, Музей грошей Нац. банку України (тема "Образ Тараса Шевченка в художній медалі").

За темою дослідження у частині цифрового колекційного підходу зроблено публікацію у співавторстві: Цифровізація фондової роботи за умов і викликів воєнного часу: з досвіду Національного музею Тараса Шевченка // Ю. Шиленко, О. Баркова / Національний музей літератури України: пошуки, дослідження, перспективи. – 2023 р., Вип. 17. Київ:НМЛУ.2023.- 392 с. – С. 63-72.

Дослідження виконано на основі низки попередніх наукових публікацій автора за темою дослідження, у тому числі у співавторстві, а саме: Тарас Шевченко : і слово вічне, і образ невідцвітний / Вст. Д. В. Стус ; упоряд. К. В. Барановська та ін. – Київ : "Символ-Т", 2014. – 192 с. ; "Мистецька спадщина Тараса Шевченка 1847-1861 років: рисунок, акварель, сепія, гравюра : альбом " / упоряд. Д. В. Стус. – К. : Вид.-полігр. центр "Київський національний університет", 2014, 175 с.; Тарас Шевченко. Мистецька спадщина : альбом / передне сл. Д. Стуса, Т. Чуйко; наук. комент. та упоряд. Ю. Шиленко [та ін.]. – К. : Мистецтво, 2013. – 352 с. : іл.; Національний музей Тараса Шевченка : альбом-путівник / Н. Клименко та ін. (упоряд.); Н. Клименко (вступ. ст.). – К. : Символ-Т, 2009. – 96 с.; авторка 25 статей до Шевченківської енциклопедії в 6-ти томах, Т 3 (Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : М. Г. Жулинський (голова) [та ін.] ; передм. І. М. Дзюби. – К., 2012 – 2013.): авторка 20 статей до видання: Шевченко Т. Життя в мистецтві / Т. Шевченко. – К. : АДЕФ-Україна, 2022. – 484 с.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (з підрозділами), висновку, списку використаної літератури з 115 джерел та 4 додатків.

Розділ І. Тарас Шевченко як символ національного духу в українському мистецтві

1.1. Стан вивчення проблеми.

З часу появи Тараса Шевченка в українському культурному просторі вплив на нього феномену митця – факт відомий, доведений і незаперечний. Тарас Шевченко створив не просто геніальні поетичні твори, "Кобзар" 1840 р. [4] засвідчив саме існування української мови і ввів її в загальносвітовий літературний контекст. Ідеї, втілені в поезіях Т. Шевченка, стали основою політичної програми Кирило-Мефодіївського братство, таємної антиурядової організації яка була створена в Київському університеті Св. Володимира [5]. Поетичні твори Тараса Шевченка і сьогодні, майже через 200 років, актуальні, вони не втратили своєї значимості в культурному, політичному та суспільному житті України, а художня спадщина – є визначним скарбом українського образотворчого спадку.

Тарас Шевченко – універсально обдарована особистість: поет, прозаїк, драматург, художник, політичний і громадський діяч. Все його життя і мистецтво були присвячені Україні, він мріяв про ті часи, коли його країна буде незалежною суверенною державою, коли в Україні шануватимуться власні мова, культура та історія, саме ці "меседжі", закладені в його творчості, стали фундаментом його безсмертної слави.

За своє відносно коротке життя за сучасними мірками – 47 років, Тарас Шевченко написав 237 поезій, 11 прозових творів, створив 28 живописних полотен та 786 графічних творів: акварелей, олівцевих малюнків та начерків, офортів. Творчий спадок митця, а також твори літератури та мистецтва, пов'язані із життям і творчістю Тараса Шевченка, усі видання та інтерпретації його творів, об'єднуються поняттям Шевченкіана.

Історично склалося так, що слава найвідомішого українського Тараса Шевченка-поета прийшла до нього у 1840 р., ще за його життя. Творчий поетичний доробок Тараса Шевченка на сьогодні глибоко та всебічно досліджено. Ще на початку ХХ століття для цього було створено спеціальну наукову дослідну установу – Інститут Тараса Шевченка, яка з часом

перетворилася на низку академічних інституцій, які сьогодні діють в Україні: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, інститут Історії України НАН України. І хоча мистецька Шевченкіана почала потроху концентруватися в приватних та музейних збірках вже наприкінці ХІХ ст., наукове вивчення шевченківської творчої спадщини почалося саме із його поетичного доробку.

Інститут Тараса Шевченка було створено як установу, що мала вивчати літературні твори та рукописи Тараса Шевченка, які потрібно було зосередити в одному місці. Завдання вивчати мистецьку спадщину не ставилося, тому її вивчення почалося пізніше. Це було зумовлено тим, що ще за життя Т. Шевченка його творчість як художника була відома досить вузькому колу його близьких друзів. Сам Тарас Шевченко себе вважав художником, який не довчився. В "Щоденнику", запис від 1 липня 1857 р., він написав: "Я хорошо знал, что живопись – моя будущая профессия. Мой насущный хлеб. И вместо того чтобы изучать ее глубокие таинства, и еще под руководством такого учителя, каков был бессмертный Брюллов, я сочинял стихи, за которые мне никто гроша не заплатил и которые, наконец, лишили меня свободы, и которые, несмотря на всемогущее бесчеловечное запрещение, я все таки втихомолку крапаю. И даже подумиваю иногда о тиснении (разумеется под другим именем) стих плаксивых, тощих детей своих. Право странное это неугомонное призвание" [6].

Повідомлення про його художні твори почали з'являтися в тогочасній періодиці наприкінці ХІХ ст.: "Кієвская старина" (Київ, 1882-1906) [7], "Зоря" (Львів, 1880-1897) [8], "Пчела" (Санкт-Петербург, 1875-1878) [9], "Искусство и художественная промышленность" (Санкт-Петербург, 1898-1903) [10], автори: О. Русов, Є. Косарев, О. Сластіон, В. Масляк. Це були невеликі інформативні статті про окремі художні твори Тараса Шевченка.

Перші наукові дослідження шевченківської мистецької спадщини розпочалися вже у ХХ. Спочатку вони були присвячені окремим творам, пізніше з'явилися статті про періоди та жанри у мистецькій спадщині Т. Шевченка. Особливе місце в цих дослідженнях посідає монографія

О. П. Новицького "Тарас Шевченко як маляр" (Львів – М., 1914) [11]. Це була найповніша на той час наукова публікація, в якій було вміщено весь існуючий на той час реєстр художнього доробку Т. Г. Шевченка. Реєстр включав 651 позицію: живописні твори, акварелі, сепії, олівцеві малюнки та начерки, офорти, коментарі та 130 репродукцій. У 1919 р. побачило світ дослідження Д. Дорошенка "Шевченко як живописець та гравер" [12]. У другій половині 20-х рр. Інститут Тараса Шевченка, який розпочав свою діяльність у 1924 р. в складі Української академії наук, почав підготовку до видання Повного зібрання творів Тараса Шевченка, яке на жаль не було реалізовано в зв'язку із репресивними чистками української академічної науки [13]. Після нищівного удару по українській науковій еліті процес вивчення художньої спадщини Тараса Шевченка відновився вже наприкінці 20-х – початку 30-х рр.. В цей період дослідники творчості Тараса Шевченка були під невсипущим наглядом радянської влади і тому їх праці носили тенденційний характер. У 1929 р. вийшло дослідження О. Скворцова "Жизнь художника Тараса Шевченка (М., 1929 р.) [14], М. Бурачека "Великий народний художник" (Х., 1939) [15], С. Раєвського "Життя та творчість художника Тараса Шевченка" (Х., 1939 р.) [16], Г. Владимирського та О. Савинова "Т. Г. Шевченко – художник" (Л.-М., 1939 р.) [17], П. Говді "Т. Г. Шевченко – художник" (К., 1955) [18]. Необхідно відзначити також твори дослідників, які працювали за межами радянського союзу, зокрема Д. Антоновича "Т. Шевченко як маляр" (Повне видання творів: у 16 томах) [19]. У повоєнний період 1961-1964 рр. було здійснено найповніше видання творів Тараса Шевченка "Мистецька спадщина Т. Г. Шевченка" в рамках Повного академічного видання творів поета у 10 томах (К., 1961-1964 рр.) [20]. До цього видання долучився колектив Державного музею Тараса Шевченка (з 2001 р. – Національний музей Тараса Шевченка, надалі НМТШ), в якому і зараз зберігається весь масив підготовчих матеріалів, в тому числі робочих картотек, в яких було створену хронологічну систематизацію мистецьких творів Тараса Шевченка, що лягла у структуру видання. В цей період також було видано багато окремих досліджень про Тараса Шевченка-художника, з'ява яких була обумовлена ювілеями Тараса Шевченка – 100-ю

раковиною від дня смерті Тараса Шевченка та 150-літтям від дня його народження: альбом "Т. Г. Шевченко" (М., 1961 р., вступна стаття Я. Затенацького) [21], монографія С. Тарануценка "Шевченко-художник" (К., 1961) [22], дослідження Л. Владича "Живописна Україна Тараса Шевченка" (К., 1963 р.) [23], В. Касіяна "Мистецтво Тараса Шевченка" (К., 1963) [24], Г. Паламарчук "Акварелі Тараса Шевченка" [25], В. Анісова і Є. Середи "Від підмайстра до академіка" (К. 1967 р.) [26]. В 70-ті – 80-ті роки практично усі видання були пов'язані із популяризацією мистецької спадщини Тараса Шевченка і виходили під грифом Державного музею Тараса Шевченка. Їх авторами були співробітники музею: Г. Паламарчук, В. Судак, Є. Середи, Л. Внучкова. У 1985 р. вийшла монографія З. Тарахан-Берези "Шевченко – поет і художник: до проблеми єдності образного мислення" (К., 1985) [27]. У монографії П. Білецького "Апостол України" (К., 1998 р.) [28] на тлі біографії подано ґрунтовне опрацювання першоджерел, оригіналів творів, ілюстративного матеріалу найповніша характеристика мистецького доробку Тараса Шевченка та його роль в українському мистецтві. Початок нульових років ХХІ був відзначений цілою низкою цікавих видань: "Малярська творчість Тараса Шевченка" (упорядник А. Жаборюк. О., 2000) [29], "Триптих про Шевченка" (упорядник В. Оваденко. К., 2002 р.) [30], В. Яцюк "Малярство і графіка Тараса Шевченка: спостереження, інтерпретації" (К., 2003) [31], В. Овсійчук "Мистецька спадщина Тараса Шевченка в контексті європейської художньої культури" (Л., 2008 р.) [32].

З 2001 р. почалася робота над підготовкою видання "Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 томах", яке було завершено у 2014 році [33]. Малярській спадщині Тараса Шевченка присвячені VII – XI томи, в яких зібрано інформацію про всю його художню спадщину – ядро образотворчої Шевченкіани, а також приписувані авторству Тараса Шевченка твори, твори відомі за фотозображеннями та репродукціями, коментарі були підготовлені науковими співробітниками Національного музею Тараса Шевченка. До образотворчої Шевченкіани входять також твори художників, графіків, скульпторів, майстрів декоративного мистецтва які створювали

портрети Тараса Шевченка, ілюстрували його літературну спадщину, інтерпретували його поетичні, прозові та художні твори, зображували місця, пов'язані із його життєвою та мистецькою біографією, пам'ятні місця, історичні споруди, географічні місця, які згадував Тарас Шевченко у своїх листах, творах, Щоденнику, Автобіографії, а також пам'ятники митцю.

Цей сегмент образотворчої Шевченкіани концентрувався в музейних збірках та приватних колекціях, а його вивчення почалося лише наприкінці ХХ ст.

Роботи художників, які наслідували творчість Тараса Шевченка, інтерпретували її, почали з'являтися ще за життя Т. Г. Шевченка. На початку ХХ ст., і особливо, в період радянського часу було створено основний масив образотворчої Шевченкіани. Ці роботи збиралися найбільшими Шевченківськими музеями України – Державним музеєм Т. Г. Шевченка (нині Національним) та Канівським державним музеєм-заповідником "Могила Т. Г. Шевченка". "Шевченківські" відділи мають і інші художні музеї України. Всі ці роботи створювалися в різні періоди існування нашої країни і тому мають свої особливості. Створені в Радянський час – активно популяризувалися і досить відомі широкому загалу.

В контексті даного дослідження важливо прослідкувати, як дослідники вивчали особливості інтерпретації образу Тараса Шевченка у художніх творах. Так Сергій Білан у дослідженні "Роль народної художньої традиції у формуванні мистецької Шевченкіани" (Л., 2006) [34] визначає образотворчу Шевченкіану як важливе явище української культури, що знаходить свої корені в народній духовності та художній традиції.

За дослідженням Наталії Белічко "Шевченкіана у творчості українських графіків (50-60-ті рр. ХХ ст.)" (2004) [35] видно, як творчість Тараса Шевченка вплинула на створення чудових ілюстративних циклів українських графіків, таких як В. Касян, М. Дерегус, С. Караффа-Корбут, В. Куткін, О. Данченко, В. Лопата. Їхні роботи відзначаються філософською глибиною та метафоричною образністю, завдячуючи непересічній поетичній творчості Шевченка.

Марія Голомша у своєму дослідженні "Шевченкіана в західноукраїнському мистецтві кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.: живопис, графіка" (Л., 2002) [36] аналізує шевченківську тему в творчості західноукраїнських митців й робить висновок, що їхній внесок в образотворчу Шевченкіану є прикладом художньо-естетичного осмислення теми. Досліджуються твори художників різних поколінь, таких як К. Устиянович, І. Труш, Ю. Панькевич, А. Манастирський, О. Курилас, О. Кульчицька та О. Сорохтей, які відзначаються різноманітністю стилів та підходів до втілення образу Тараса Шевченка в мистецтві.

Микола Кульбовський всебічно розкриває творчість подільських митців, присвячену Тарасу Шевченку (2006) [37]. Серед них – художники М. Андрійчук, Т. Андрійчук, М. Бойчук, Ф. Глушук, режисери С. Брижан, Л. Курбас, хореограф Ю. Гуреєв, вишивальниці Н. Гончарук, М. Кульбовська, різьбяр по дереву В. Лупійчук та інші. Автор дослідив, як митці втілювали образ Тараса Шевченка в різних жанрах мистецтва, таких як живопис, режисура, хореографія, вишивка, різьблення по дереву, ткацтво.

За дослідженням Миколи Семенюка "Художня шевченкіана Харківщини; Шевченкіана в книжкових знаках; Колекціонери-шевченкісти" (Хмельницький, 2005) [38], особливо визначне, що місце в художній Шевченкіані Харківщини посідають твори таких художників, як І. Репін, С. Бесєдин, С. Васильківський, П. Мартинович, О. Довгаль, О. Любимський. Ці твори знаходяться у приватних колекціях та краєзнавчих музеях Харківщини. Образ Кобзаря також присутній в графічних роботах Б. Вакса, О. Любимського, М. Рибальченка, Н. Вележевої, Ю. Головаша, а також у виробках декоративно-прикладного мистецтва О. Рибини-Конарьової, Б. П'яниди та скульптурних портретах А. Страхова, В. Ткаченка.

Наталія Луценко розкриває вплив творчості Тараса Шевченка на українське мистецтво, зосереджуючись на художниках-графіках (Сімферополь, 2012) [39]. Особливу увагу приділяє творчості І. Їжакевича, В. Касіяна, М. Дерегуса, С. Караффа-Корбут, О. Данченка, В. Лопати. В ілюстраціях до "Кобзаря" кожен з них за спостереженням авторки, виражав

своє тлумачення глибинного змісту віршів та поем, намагаючись підкреслити властиве поезії Шевченка бачення світу як реальності та символу. Слід зазначити, що окрім ілюстрацій до видань поетичних творів Т. Шевченка, поетичний спадок митця яскраво відбився у сучасному мистецтві під час Революцій Гідності, російсько-української війни з 2014 року та особливо з початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. (про це йдеться у Розділі 4).

За матеріалами виставки "Образотворча Шевченкіана Миколаївщини" І. Александренко аналізує "Шевченківську" тему у творчості А. Ждахи (Одеса, 2020) [40]. Анатолій Ждаха відомий як видатний ілюстратор українських народних пісень та перший серед вітчизняних графіків, який розпочав роботу над комплексним оформленням "Кобзаря". В альбомі-макеті, який, на жаль, не було надруковано, він створив 31 олівцевий малюнок різного призначення, включаючи ілюстрації до окремих віршів та поем, титульну сторінку, заставки, кінцівки, заголовні літери тощо. Ці малюнки, виконані протягом 1896–1901 років, ілюструють різні поетичні твори Т. Шевченка, такі як "Думи мої, думи...", "Іван Підкова", "Перебендя", "Гамалія", "Чигирин", "Іван Гус", "Наймичка" та інші [41]. Ці роботи були опубліковані у виданнях "Кобзаря" у 1840 [4], 1905 та впродовж наступних 70 років).

У своєму дослідженні Дам'ян Горняткевич описує портрети Тараса Шевченка, виконані Богданом Лепким, зокрема в останні роки Шевченкового життя [42]. Автор робить висновок, що ці портрети в основному базуються на оригінальній світлині поета, зробленій у 1859 році. Ця фотографія стала відправною точкою для багатьох художників, які прагнули змінити традиційний образ Шевченка в кожусі та шапці, спрямовуючи увагу на виявлення психологічних рис поета.

Особливо активно зверталися митці до шевченківської теми в кінці 80-90 роках ХХ ст. Передчуття глобальних перемін в суспільстві, які закінчилися здобуттям Україною незалежності, викликали у митців величезний інтерес до творчості Т. Г. Шевченка. Кількість експонатів образотворчого мистецтва, що надійшли до фондів НМТШ, значно перевищила ці показники за попередні роки. Змінилася й теми, які

розроблялися митцями, твори-оповіді, які домінували в радянський час, змінилися на твори-роздуми та твори-символи. За висловом академіка І. Дзюби "Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в нім. І наша доба, як і кожна попередня, прагне наблизитися до розуміння Шевченка" (К., 2008) [43, С. 5]. В цьому процесі інтерпретація творів Тараса Шевченка в українському візуальному мистецтві посідає важливе, а може і головне місце.

Твори, що з'явилися в останні 20 років популяризувалися та досліджувалися менше.

Узагальнене та поглиблене дослідження образотворчої Шевченкіани ХХ ст. зроблено Чуйко Т. П. В науковій роботі "Інтерпретація образу Тараса Шевченка у живописі та графіці ХХ століття: культурологічний аспект" (К., 2016) [3], вона дослідила зібрання образотворчої Шевченкіани у Національному музеї Тараса Шевченка, Канівському національному заповіднику, збірках інших українських музеїв та приватні зібрання щодо особливостей інтерпретацій образу Тараса Шевченка в живопису та графіці ХХ ст., зосередивши увагу на портретних образах Кобзаря та тематичних картинах, а також "канонізації" образу Тараса Шевченка в різних соціокультурних періодах. Визначені дослідницею жанрова специфіка портретів та соціокультурні аспекти образотворчої Шевченкіани закладають певні теоретичні засади до систематизації образотворчої Шевченкіани.

У своїй роботі Тетяни Чуйко, як зазначено, вище вивчалася образотворча шевченкіана з музейних колекції, авторка проаналізувала її художню вартість, враховуючи не лише історичний контекст, але й аспекти духовності та культури середини ХІХ – початку ХХІ століть, коли вони створювалися. Розглядаються твори соцреалізму та експериментальні пошуки художників 1950-2000 рр., які представляють образ Т. Шевченка в різних контекстах та стилістичних утіленнях.

Отже, аналіз досліджень науковців щодо інтерпретації образу Тараса Шевченка у творах інших художників вказують на багатогранність та постійний розвиток образотворчої Шевченкіани як унікального явища в

українській культурі. Художники, які працювали в різних історичних періодах, техніках і стилях, використовуючи свої власні творчі підходи, намагалися втілити глибинні риси та символіку Шевченкової поезії та живопису у своїх творах. Образ Кобзаря надихав митців виражати національну ідентичність, а творчість Тараса Шевченка слугувала джерелом натхнення та важливого елемента культурного діалогу.

Аналіз джерел та стану вивчення питання показав, що на тлі досить значної кількості існуючих досліджень в них відсутній підхід до тематичного систематизування, дослідники звертають увагу в першу чергу на техніку та жанри мистецьких творів та їх загальний огляд. Так, Т. П. Чуйко зробила перші кроки саме щодо тематичного систематизування образотворчої Шевченкіани, а саме визначила загальну тематику інтерпретацій образу Тараса Шевченка в роботах художників ХХ ст.

Тому потрібно продовжувати тематичну систематизацію усієї образотворчої Шевченкіани для створення семантичних засобів системного розкриття фондів, пошуку і навігації, чому, власне, присвячена дана робота.

Жоден з авторів не досліджує існуючий цифровий контент, який особливо в останні роки почав стрімко збільшуватися, на що вплинули події останніх чотирьох років, коли почалася пандемія COVID-19, а потім російсько-українська війна. Музеї та галереї припинили приймати відвідувачів, а митці почали активно займатися цифровим мистецтвом та використовувати цифрові платформи для його представлення.

Отже, образотворча Шевченкіана потребує комплексного аналізу та системного вивчення, враховуючі тенденції нового часу та нове – цифрове мистецьке середовище.

1.2. Образ Т. Г. Шевченка та художня інтерпретація його творів в роботах художників ХХ - початку ХХІ сторічч.

Тарас Шевченко – ключова постать в історії української культури.

У 1840 р. вийшла перша друкована збірка поезій Тараса Шевченка "Кобзар" [4], яка відразу зробила його найвідомішим українським поетом. За життя митця його **образ "народного поета"** – провідника українського національного духу укріплювався, трансформуючись в **образ національного Пророка** та **"Батька нації"**.

Формування мистецької шевченкіани відбувалося відповідно в ХІХ, ХХ і продовжується у ХХІ ст. Національний музей Тараса Шевченка зберігає колекцію, в якій представлена **живописна Шевченкіана всіх періодів її формування. Кінець ХІХ та початку ХХ століття** був періодом, коли візуальний образ поета порівнювався в першу чергу із його фотопротретами 1858-1860 рр. в білому костюмі, т.з. "академік", і в козуці та шапці (Додаток 1, Рис. 1, а, б) тому тодішні портрети митця максимально відтворювали його **фотографічний образ**. Саме тоді були створені **портрети Тараса Шевченка**, що стали **канонічними** і продовжують існувати в такому статусі і сьогодні. Їх створили відомі художники, що жили в одному часі із Тарасом Шевченком – І. М. Крамської (1871 р.) та І. Ю. Рєпін (1888 р.) (Додаток 1, Рис. 1, в, г).

Початок ХХ, на який прийшлися ювілейні шевченківські дати – 50 роковини від дня смерті Тараса Шевченка у 1911 р. та 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка у 1914 р. були відзначені першими шевченківськими виставками [41] (Додаток 2, див. Показчик виставок) на яких експонувалися портрети Тараса Шевченка, виконані художниками, за основу яких були взяті його **автопортрети**, які було створено в період від 1840 до 1861 року і **фотопортрети, виготовлені від 1859 до 1861 року** (Додаток 1, Рис. 2, а, б).

Ці роботи свідчили про творчий внесок художників, які інтерпретували образ Шевченка через **жанр портрету**, зберігаючи його **автентичний образ**.

Репродукції цих портретів з часом використовувались для ілюстрування поетичних збірок Т. Г. Шевченка що видавалися в цей період (до революції

1917 р.) [41]. Пізніше з'явилися твори, в яких Тарас Шевченко був зображений в *образі Кобзаря*, який об'єднував особистість Шевченка з *образом співця народних пісень* (К. Трутовський та М. Микешин) (Додаток 1, Рис. 3.). Згодом К. Трутовський створив серію малюнків, які показували різні *етапи життя Т. Шевченка*, включаючи його *дитинство, юність, навчання, перебування в Україні та час заслання* (з аналізу колекції НМТШ).

Ці роботи відкрили новий жанр *сюжетно-тематичних картин* в мистецтві, який безпосередньо або опосередковано стосувався *біографії Т. Шевченка*.

Загалом, перші десятиліття ХХ століття, на які випали випробування, пов'язані із створенням української державності в умовах війн та революцій, породили потребу в "*герої*" *свого часу*, який символізував нові смисли життя людини в глобальному світі. У цьому контексті образ Т. Шевченка відповідав суспільним запитам, зокрема питанням *національної ідентичності*, формуванням самосвідомості, долі українського народу і розвитку його культури.

Радянський період у формуванні художньої Шевченкіани тривав найдовше – 74 роки. Зрозуміло, що це було зумовлено історичними політичними та суспільними процесами, в яких існувала та розвивалася Україна. Тому, відповідно, Шевченкіана радянського періоду – найчисельніша як за кількістю митців, які працювали над її створенням, так і по самій кількості робіт.

В цей період образ і твори "*поета із народу*" Тараса Шевченка продовжували бути джерелом натхнення для митців, які через зображення Шевченка прагнули пропагувати ідеали комунізму та радянської держави. Одним із яскравих прикладів художника, який зображав Шевченка радянського періоду, є Микола Мурашко, який створив низку робіт із зображенням поета та його творів [47].

Для живопису Мурашка характерний *соцреалістичний стиль*, який був домінуючим у мистецтві Радянського Союзу того періоду. У серії своїх картин "*Шевченко*" Мурашко зобразив поета героїчною постаттю, що втілює ідеали

радянської держави й українського народу.

Ще одним із яскравих прикладів шевченківського живопису Мурашка є його твір "Шевченко і селяни", де поет зображений серед гурту українських селян [47]. Картина оспівує роль Шевченка як **поборника українського народу та символу національної ідентичності**, передає почуття гордості та гідності перед обличчям лиха.

Іншим прикладом роботи Мурашка про Шевченка є його картина "Шевченко і декабристи", на якій поет зображений поруч із повстанцями-декабристами – групою російських інтелігентів, які прагнули реформувати російський уряд на початку ХІХ століття [47]. Картина зображує Шевченка як **борця за свободу та справедливість**, а також відзначає його роль лідера та інтелектуала в боротьбі за реформи.

Загалом серія картини "Шевченко" Мурашка є вагомим прикладом ролі мистецтва у *пропаганді цінностей та ідеалів радянської держави*.

Аналіз музейної художньої Шевченкіани показав що значну частину живописної Шевченкіани радянського періоду складають *так звані сюжетно-тематичні картини*, в яких митці використовували біографію Т. Шевченка для створення **оповідного сюжету**. Це вимагало детального вивчення документів, літературних джерел і листування, що служило основою для створення образу, який включав в себе важливі теми для митця, такі як **рідна земля, українська культура, народні пісні, традиції** тощо. Ці основні складові засади творчості Т. Шевченка проявились у полотнах художників, таких як К. Трохименко "Т. Г. Шевченко на Чернечій горі" та К. Трутовський "Кобзар над Дніпром". Включення образу Т. Шевченка в **ілюстрації до його власних поетичних творів** (наприклад, "О думи мої! О слава злая!", "Заповіт", "Мені тринадцятий минало..." та ін.) також було пов'язане із **сюжетно-тематичним живописом**, і в цьому контексті відзначалися чіткі паралелі між біографією митця та його літературними творами. Творчі заміри художників при створенні образу Т. Шевченка відзначалися як **ідеологічними**, так і **композиційними рішеннями**, а також **стилістичним виконанням**.

З *набуттям незалежності України* виник підвищений інтерес до Т. Шевченка та інтерпретації його образу в мистецтві. В цей період музейна шевченкіана поповнилася творами В. Франчука "Спас" (2000), В. Слєпченка "Лічу в неволі дні і ночі" (2011), В. Гавриленка "Шевченко-художник" (2008), М. Лихошви "О Святая Родино, моя" (2013) та іншими. в яких художники інтерпретували образ Тараса Шевченка як *національного Пророка*.

Отже постать Тараса Шевченка справила тривалий вплив на українське мистецтво та була і є джерелом натхнення для українських митців усіх поколінь.

В останні роки *цифрові технології* відіграють все більшу роль в інтерпретації та репрезентації мистецьких творів. Шевченкіна втілена в цифровому мистецтві, особливо в останні роки збагатилася великою кількістю творів.

Цифрове мистецтво, зокрема, надає нові можливості для митців досліджувати та виражати свої ідеї та теми інноваційними способами [48, 49]. Сьогодні багато митців використовують образ Тараса Шевченка і цифрові технології для створення своїх творів, що демонструє єдність жанрового поля Шевченка та їхніх пошуків [50] (докланіше див. у Розділі 4).

Вони характеризуються використанням змішаної техніки, яка *поєднує традиційні та цифрові техніки* для створення *багатошарових складних композицій – цифрових інтерпретацій*¹.

Так, наприклад, у серії "Шевченківське відлуння" українська художниця Оксана Чебелік використовує цифрові медіа для створення серії *інтерактивних інсталяцій*, які досліджують теми та ідеї творів Шевченка в сучасному контексті [51]. Інсталяції використовують відео, звук і світло для створення *мультисенсорного досвіду*, який залучає глядача до діалогу з творами поета.

Питання єдності жанрового поля Шевченка та його вплив на *сучасні*

¹ [https://collection.museumshevchenko.org.ua/app/webroot/uploads/objects/2461/pdf/NMTH_Digital-08-2023%20\(9\).pdf](https://collection.museumshevchenko.org.ua/app/webroot/uploads/objects/2461/pdf/NMTH_Digital-08-2023%20(9).pdf)

мистецькі пошуки відповідає тому, наскільки творчість Тараса Шевченка надихала та впливала на сучасних митців.

Цифрові технології надали митцям нові можливості досліджувати та виражати теми та ідеї творчості Шевченка в інноваційний та привабливий спосіб, а також сприяли подальшій актуальності та впливу його творів на сучасне суспільство, що стало характерною ознакою живописної Шевченіани XXI сторіччя.

1.3. Роль Національного музею Тараса Шевченка у популяризації творчості художника

Збирання Шевченкіани почалося ще за життя поета. У 1857 р. Т. Г. Шевченко надіслав із заслання своїм друзям серію акварелей, пейзажів Кара-Тау і Новопетровського укріплення, з проханням продати їх, і тим самим "поправити його вкрай нужденне становище" [6, С. 151], [52]. Український письменник П. Куліш, довідавшись про намір Шевченка, одразу звернувся до колекціонерів української старовини з проханням придбати ці малюнки й таким чином, зберегти їх для України. В. В. Тарновський (син), разом з Г. П. Галаганом купили малюнки Т. Шевченка. Так було покладено початок славнозвісній колекції В. В. Тарновського/ В серпні 1859 р. Тарас Шевченко повертаючись з України до Петербургу, заїхав в Качанівку (Чернігівська обл.)? де мешкав В. В. Тарновський. В пам'ять про своє перебування поет посадив дуб, залишив у сімейному альбомі автограф і подарував господарю кілька своїх офортів [54].

Тарновський ретельно збирав все що стосувалося біографії Шевченка, згромадивши таким чином унікальну шевченківську колекцію яка у 1898 р. нараховувала 550 одиниць [2].

Думку про створення музею Тараса Шевченка висловив художник, друг та побратим поета, Григорій Честахівський, який в листі до В. В. Тарновського (молодшого) від 12 травня 1888 р. пише: "Як Бог погодить нашій любій, милій, козацькій ненці – Україні діждать того часу, що вона збудує у себе національне хранилище (музей)... усе оце, що доглядав я у себе після смерті Тараса Григоровича Шевченка як святую пам'ять...отдайте в те хранилище на вічну пам'ять Кобзаря Тараса"[54, С. 10].

В. В. Тарновський мав намір передати свою колекцію Києву до "Київського художньо-промислового і наукового музею" (Національний музей України 1918 р., Перший державний музей, 1919 р., Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка 1924 р., Державний музей українського образотворчого мистецтва УРСР, Національний музей історії України) який як раз будувався, але за два місяці до відкриття музею, 1 серпня 1899 р.,

Тарновський помер, а його збірка була передана за заповітом Чернігову. Унікальна Шевченкіана стала власністю Чернігівського губернського земства, яке ще у 1896 р. заснувало в місті історичний музей який після отримання колекції було перейменовано у "Музей української старовини В. В. Тарновського" (з 1929р. Чернігівський історичний музей). Київський музей, залишившись без шевченківської колекції, у 1909 р. почав активну роботу по створенню своєї. Це було пов'язано із бажанням керівництва музею створити в Києві справжній український національний музей. У 1918 р. установу було підпорядковано Міністерству торгу й промисловості, музей став називатися Київським художньо-промисловим музеєм, з 1924 р. – Всеукраїнський історичний Музей ім. Т. Г. Шевченка, (Державний музей образотворчого мистецтва УРСР, Національний музей історії України).

У 1911 р. до 50 роковин з дня смерті поета в музеї було організовано першу ювілейну Шевченківську виставку експонатами якої були офорти Т. Г. Шевченка, придбані музеєм у К. В. Жученка та раритети, надані київськими колекціонерами та приватними власниками. Всього на ній було представлено 6 живописних полотен, 20 акварелей та сепій, 10 рисунків та 13 офортів. Виставка мала величезний розголос і стала поштовхом до подальшого збирання музеєм Шевченкіани, яке інтенсивно зростала.

Лихоліття жовтневого перевороту та громадянської війни не зупинили роботу науковців та музейників, колекція продовжувала збільшуватися. 29 квітня 1924 р. Колегія народного комісаріату освіти УРСР визнала за необхідне створити при музеєві "Шевченківський відділ" й сконцентрувати у ньому шевченківські матеріали з інших музеїв УРСР. Це рішення не було втілено в життя, але цього ж 1924 р., музей став називатися Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Г. Шевченка. У 1928 році його шевченкіана нараховувала 62 одиниці [55].

Отже, шевченківські колекції існували як локальні зібрання при історичних музеях. Окремий музей Тарасу Шевченку планував створити Уряд Центральної Ради (відділ охорони пам'яток і музейної справи) ще у 1918 р., але ці наміри в силу короткочасності влади не були реалізовані [55].

Формування ще однієї унікальної збірки Шевченківських раритетів було тісно пов'язане із створенням Інституту Тараса Шевченка в період формування української академічної науки на поч. 20-х рр. ХХ ст., складного та драматичного часу в політичному, ідеологічному та суспільному житті України – з одного боку проводилась певна українізація учбових, наукових, громадських та інших установ, з другого – відбувалась політизація та ідеологізація науки, почалося нищення старих наукових кадрів і української інтелігенції. Створення інституту Тараса Шевченка було завершено в Харкові вже в системі Укрголовнауки Наркомосу УСРР, а не у Всеукраїнській Академії Наук (ВУАН). 5 січня 1926 р. на засіданні Укрголовнауки було затверджено тимчасовий керівний склад Інституту та порушене клопотання про виділення приміщення [56]

Так 9 березня 1926 р. Радіотелеграфне Агенство України (РАТАУ) повідомило, що "До 112 роковин з дня народження Шевченка українська Головна наука сподівається організувати в Харкові Всеукраїнський інститут шевченкознавства, де докладно вивчатимуть твори Шевченка та його творчість [57]. Інститут організують за типом "Пушкінського Будинку" в Ленінграді (існує досі, до сьогодні там зберігаються оригінали робіт Тараса Шевченка).

При інституті мають організувати музей ім. Т. Г. Шевченка, де зберуть всі історичні й архівні матеріали, що стосуються життя і творчості Шевченка. Всі такі матеріали заберуть з усіх музеїв України й РСФРР і перепадуть Харківському музею ім. Шевченка" [58].

12 грудня 1932 року Уряд УРСР ухвалив створення при Інституті літературознавства ім. Т. Г. Шевченка в Харкові галерею картин Тараса Шевченка, що стала першою окремою музейною установою, де почала формуватися образотворча Шевченкіана [57]. Наступним документальним актом формування Шевченківської колекції стала Постанова Ради Народних Комісарів УРСР від 20 вересня 1940 року яка ухвалила створення у Києві Центрального державного музею Т. Г. Шевченка, що почав діяти у квітні 1941 року в приміщенні Маріїнського палацу [57].

З початком II Світової війни харківське та київське зібрання Шевченкіани, зосереджені у Галереї картин Т. Г. Шевченка та Центральному державному музеї Тараса Шевченка, були евакуйовані на схід СРСР, до міста Новосибірська. Після війни Шевченкіана була повернена до м. Харкова, а у серпні 1948 року на підставі урядової постанови про відкриття Державного музею Тараса Шевченка у Києві, перевезено до столиці України. Акт прийому реєвакуйованих експонатів від 2 грудня 1944 р. зберігається у фондовій колекції Національного музею Т. Г. Шевченка [59] та в оцифрованому вигляді² – у Віртуальному архіві Тараса Шевченка: архівні документи та прижиттєві видання³. Перелік установ – зберігачів образотворчої Шевченкіани наведений у Додатку 2.

Перша експозиція музею, яка відкрилася 24 квітня 1949 року в новоствореному музеї в Києві, була заідеологізованою і тенденційною, адже мала виконувати флагманську роль в радянській пропаганді. Відвідувачам розповідали про стражденне життя Тараса Шевченка та його творчість поета, художника, мислителя, громадського діяча, атеїста та революціонера-демократа. Не зважаючи на такий концепт, експозиція була наповнена творами відомих українських митців, значна кількість яких і сьогодні зберігає свою історичну та мистецьку цінність. Така експозиція проіснувала майже без змін до 1982 року, коли Державний музей Тараса Шевченка закрили на капітальну реставрацію. За сім років було створено принципово нову експозицію, її концептуальне рішення було пов'язане із змінами що почали відбуватися в українському суспільстві напередодні розпаду радянського союзу. Головний акцент – *національна екзистенція*, провідне гасло – вислів самого Тараса Шевченка – "історія мого життя, частина історії моєї Батьківщини". Експозиція була побудована за розділами: "Біографія Тараса Шевченка: життя та творчість 1814 – 1861 рр.", "Вшанування пам'яті Тараса Шевченка", де і було зосереджено значну частину образотворчої Шевченкіани [60].

² <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP110-1-18-1>

³ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/21/474>

Представлена концепція давала можливість відслідкувати трансформацію образу Тараса Шевченка та його творчого спадку в напрямку підлаштування до офіційно створеного радянською ідеологією образу Великого Кобзаря – непримиримого борця з панамі та царським урядом.

Ремонт та реконструкція музею, проведені до 200-літнього ювілею Тараса Шевченка у 2014 р., та відкриття нової експозиції кардинально змінили концепцію представлення Шевченкіани. До 24 лютого 2022 р. в постійно діючій експозиції були сформовані дві експозиції: перша (Зали I – VI) – хронологічно-тематична, друга (Зали VII - XV) – мистецька спадщина Тараса Шевченка, в якій ротація предметів проводилася 4 рази на рік. Приміщення на I поверсі музею використовуються для експонування виставкових проєктів, в тому числі і з власного зібрання.

За 75 років діяльності Національний музей Тараса Шевченка виступив ініціатором, організатором та учасником 104 виставкових проєктів⁴, де була репрезентована колекція образотворчої музейної Шевченкіани. Виставки проходили в музеї та за його межами у виставкових залах провідних культурних установ України, республік Радянського Союзу, а після здобуття Україною Незалежності – й за кордоном: в Сполучених Штатах Америки, Канаді та Іспанії. Більшість із них були масштабними, резонансними подіями в культурному житті України. Серед них можна відзначити 21 виставки, де експонувалася живописна Шевченкіана (Додаток 2).

Історія формування живописної Шевченкіани показала, що джерела надходження творів були дуже різноманітні, вони відображають широкий спектр контекстів, у яких розвивався образ Тараса Шевченка. Твори збиралися багатьма поколіннями українських колекціонерів, науковців та музейників. Частину творів музейної живописної Шевченкіани було створено спеціально для формування експозицій Республіканської ювілейної шевченківської виставки, організованої у 1938 році в Києві до 125-річчя від дня народження Тараса Шевченка, для експозиції відкритого у 1949 році Державного музею

⁴ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/> (див. вкладку «Експозиції - Виставки»)

Тараса Шевченка. У 1989 році відбулося відкриття нової експозиції та створення відділу "Вшанування пам'яті Г. Г. Шевченка" також потребувало доповнення існуючої колекції творами сучасних художників. Великий масив живописної Шевченкіани був переданий до колекції музею у *ювілейні роки*: 1961 році – 100-ліття від дня смерті Тараса Шевченка та у 1964 році – 150-ліття від дня народження поета. Після 1965 року поповнення колекції здійснювалося за рахунок надходження великої кількості живописних творів припинилися (Акти надходжень предметів до музейної колекції у 1961-1964 рр. – Архів облікової документації НМТШ). В наступні роки твори закуповувати через Дирекцію художніх виставок України, або дарувалися авторами після завершення виставок, що організовувалися в музеї. Останнє відносно масштабне поповнення художньої Шевченкіани відбулося у 2014 р., автор даної магістерської роботи була ініціатором та куратором мистецького проекту до 200-літнього ювілею Тараса Шевченка під назвою "Двісті років самотності"⁵. Колекція поповнилася тоді відразу на п'ятдесят одиниць, твори надходили від митців які жили і працювали в усіх регіонах України, художники активно відгукнулися на запрошення взяти участь у проекті, їх бажання – вшанувати шевченківській ювілей через власне мистецьке вираження.

Початок систематичного збирання та наукового вивчення шевченкіани, як відзначила Тетяна Чуйко [3], був розірваний у часі періодом у майже 100 років.

Сьогодні Національний музей Тараса Шевченка є провідною музейною установою України в якій зібрано одну із найповніших колекцій живопису із зображенням Шевченка яка за своїм значенням є важливим ресурсом для дослідників та науковців, які цікавляться історією, культурою та мистецтвом, оскільки представляють широкий діапазон стилів, усіх жанрів образотворчого мистецтва, а також різноманітних цифрових ресурсів, що є свідченням

⁵ <http://prostir.museum/ua/event/3774>

тривалого впливу на митців та визначального культурного значення творчості Тараса Шевченка.

На базі Національного музею Тараса Шевченка були створені фундаментальні *наукові видання присвячені мистецькій спадщині Тараса Шевченка* "Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 10 томах" 1961-64 рр. та "Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т." 2001 – 2014 рр. [6, 33]

Робота над першим виданням розпочалася у 1950 р. В музеї зберігається весь масив підготовчих матеріалів до видання в тому числі тематичні та бібліографічні картотеки, які і сьогодні становлять цінний науковий матеріал для вивчення Шевченкіани. Напрацювання попередніх років були використані і в підготовці 12-ти томного зібрання творів Т. Г. Шевченка, в роботі над мистецькою спадщиною якого знову було залучено науковий колектив музею.

Розвиток цифрових технологій, які охопили в останній час усі сфери людського життя не оминули і культурну сферу, музеї намагаються зрозуміти та оцінити своє місце в цифровому світі.

У травні 2021 року Національний музей Тараса Шевченка започаткував роботу зі створення web платформи "Цифрові колекції Національного музею Тараса Шевченка"⁶ на базі програмного продукту вітчизняного виробництва Інформаційна система керування цифровими колекціями DC-Visu⁷ [61].

Роботу було розпочато із цифрового опису предметів, представлених предметів з колекції музею які взяли участь у проєкті "Велика сімка"⁸ який музей реалізовував спільно з Музеєм історії міста Києва на їх виставкових площах. Було сформовано цифрові експрес-описи предметів музейної колекції, які експонувалися на виставці.

Цей підхід до формування експрес-описів та окремих колекцій виставок та інших тимчасових експозиційних заходів в подальшому став визначальним у створення колекцій на вищезгаданій платформі. Паралельно створювалася

⁶ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/>

⁷ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/16>

⁸ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/42>

колекція унікальних речових пам'яток – меморій Тараса Шевченка⁹. Наразі до цієї колекції повністю занесено зображення оцифрованих предметів із всіма описовими та обліковими даними.

Цифрові методи дослідження, які використовують цифрові інструменти та платформи для полегшення збору, аналізу та розповсюдження дослідницьких даних, стають все більше поширеними та доступними в галузі аналізу мистецтва, атрибуції та каталогізації. Одним із ключових аспектів цифрових досліджень у цих сферах є підхід до збирання, або метод, за допомогою якого джерела та результати досліджень збираються та організовуються для аналізу [49]. Саме цифровий колекційний підхід застосовано у даному дослідженні – він дозволяє організувати ефективну роботу з групування та візуалізації предметів дослідження та одночасно формувати та систематизувати цифрові колекції оцифрованих музейних предметів та мережових цифрових двійників і цифрових арт-творів для подальшого цифрового збереження, дослідження і надання доступу користувачам [61].

У 2021 р. за рішенням Експертної Ради Міністерства культури України 6 предметів з колекції Національного музею Тараса Шевченка а саме шедеври образотворчої Шевченкіани – живописні твори Тараса Шевченка : "Катерина" (1842 р.), "Автопортрет Т. Г. Шевченка" (1840 р.), "Селянська родина" (1843 р.), "На пасіці" (1843 р.), "Портрет Іллі Лизогуба" (1846 р.), "Портрет княгині Кейкуатової" (1847 р.) були занесені до Реєстру Національного культурного надбання [62, 63], та започаткована відповідна цифрова колекція.

Наступними був виставковий проект з колекції музею "Тарас Шевченко 60-ті"¹⁰ що презентував твори із збірки музейної живописної Шевченкіани.

На сьогодні оперативне формування цифрових колекцій виставкових та інших проектів музею здійснюється в плановому технологічному режимі.

З початком повномасштабного вторгнення російських окупантів на територію України, з'явилося багато творів цифрового мистецтва в яких

⁹ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/24>

¹⁰ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/32>

художники інтерпретували образ Тараса Шевченка, або використовували його літературну та художню спадщину. Такі твори також збираються до цифрового фонду музею (детальніше див. у Розділі 4).

Цифровий фонд музею нараховує біля 40 закінчених та продовжуваних цифрових колекцій¹¹, до цифрового фонду додано понад 1500 цифрових описів, з яких 1430 доступні користувачам в онлайн-режимі¹².

Отже, Національний музей Тараса Шевченка виконує важливу місію у популяризації образу Тараса Шевченка як національного героя та його внеску у розвиток української культури, привертаючи до цього різні групи суспільства та сприяючи розумінню його ролі в історії України. Дослідження історії музею дозволило сформувати низку довідникових матеріалів до систематизації колекції, які також виконують навігаційну роль в інтерфейсі Цифрових колекції Національного Музею Тараса Шевченка: словник організацій (авторитетний перелік назв установ-зберігачів образотворчої Шевченкіани) та переліки виставок (Додаток 2).

Висновок до Розділу 1.

Образотворча Шевченкіана – унікальне явище в українській культурі, наукове дослідження якого розпочалося лише на початку XXI ст.

Живописна Шевченкіана з фондового зібрання Національного музею Тараса Шевченка – найбільше зібрання зосереджене в одному місці, період формування якого тривав більше 100 років.

Дослідження живописної Шевченкіани в колекції Національного музею Тараса Шевченка виявили основні тенденції, що склалася в українському образотворчому мистецтві щодо інтерпретації образу Тараса Шевченка та його творчого спадку впродовж 150 років її формування. Художники, що жили та працювали в різних історичні періоди, використовували свої власні творчі підходи та методи, працюючи в різних стилях та жанрах, намагалися

¹¹ <https://collection.museumshevchenko.org.ua>

¹² <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents>

втілити глибинні риси та символіку Шевченкової поезії та живопису у своїх творах. Образ Кобзаря надихав художників виражати національну ідентичність, а його творчість слугувала джерелом творчого натхнення та важливого елемента культурного діалогу.

За результатами дослідження зроблена наукова систематизація окремих складових частин живописної Шевченкіани: Шевченкіана з колекції В. В. Тарновського, зроблена Б. Грінченком, Малярські твори Тараса Шевченка – Державним музеєм Тараса Шевченка, колекція творів українських митців на шевченківську тематику – до сього часу не вивчалася, не було охоплено також і цифрове мистецтво.

Отже, образотворча Шевченкіана потребує комплексного аналізу та системного вивчення, враховуючі тенденції нового часу та нове – цифрове мистецьке середовище, на основі цього має бути змінено парадигму виставкової та екскурсійної діяльності музею та інших живописних шевченківських зібрань з пострадянської подачі матеріалів на національну культурну самоідентифікацію.

Розділ II. Концепт образу Тараса Шевченка в радянському мистецтві

2.1. Формування нової "української" ідеї в контексті радянської системи

Творчість Тараса Шевченка є надзвичайним явищем в українській культурі, яка включає в себе основні складові національної спадщини, систему уявлень про себе і світ, а також створила національній ідею про національну Україну. Ця ситуація поклала велику відповідальність на всіх, хто спробує інтерпретувати творчість Шевченка.

Ураховуючи історичну долю України, особливо в останні два століття після життя та діяльності Т. Шевченка, будь-яка влада стикалася з викликом "змовчати" його, що було практично неможливо, оскільки він мав надзвичайний вплив на суспільство. Це створювало для кожної влади проблему, оскільки виявити радикальний підхід до Т. Шевченка, намагаючись приборкати його спадщину, призводило до протилежного результату.

Російська імперська влада, міжвоєнна Польща та Австро-Угорська імперія мали свої методи обходу цієї проблеми, розглядаючи Шевченка як "підкопувача" державного ладу, "мазепинця" або представника іншої національності. Однак радянська влада потрапила у складну колізію через свої власні ідеологічні обмеження та спроби монополізувати мислення та культуру [64].

У випадку українського народу виникала дихотомія між імперською та колоніальною культурами, де імперській культурі приписувалася роль "кращої", "багатшої", "більш передової", як це визначали теоретики імперіалізму в культурній сфері. Сюжети про цензуру "Кобзаря" стали загальновідомими, але цензура була лише одним з методів впливу на творчість Шевченка. У радянській практиці використовувалася денационалізація через марксистську ідеологію, але в перекрученому вигляді. Цей підхід до Шевченка зумовив значно більше, ніж просте призначення інтерпретації чи маргіналізацію його творів.

Основний акцент в презентації життєпису Шевченка робився на його походженні і кріпацькому минулому, а також на його військовій службі в армії. Часто висували на передній план соціальні аспекти у творчості

Шевченка, зокрема терміни "антикріпосницькі". З іншого боку, акцентування теми боротьби в творчості Шевченка пояснювалося через його соціальний активізм та протест.

Усі ці аспекти логічно впливають з політичної системи, яка завжди базувалася на протиставленні верхніх і нижніх соціальних шарів. Однак, коли це застосовується до національної ідентичності, це може призвести до руйнівних наслідків для українського народу. Українці, знову-таки, знаходилися в ситуації, де відсутня була власна еліта, оскільки геній нації був практично пов'язаний із нижчими соціальними верствами. Водночас, не враховувалася можливість "самозростання", яка пояснювала б, як людина із низів могла стати культурним митцем та розвивати творчість, індивідуалізувати інтерпретацію Шевченка та його творів, а також надавала б контекст боротьби на шляху до утвердження своєї національної ідентичності. Замість цього, підкреслювалася сила генію та допомога передової російської інтелігенції.

Крім того, кріпаччина, заслання та інші лиха, яких зазнав Шевченко, відображалися як природні стихійні події, наче щось, що повинно було статися згідно з природним порядком речей. Публіці майже не ставилося запитання - з якою метою це відбувається. Щодо кріпаччини, питання "заради чого" було надто очевидним, оскільки ніхто не обирав своє походження. Проте, питання про мету Шевченкової служби в армії не розглядалося. І врешті-решт, здавалося, що десять років служби, погіршене здоров'я та Шевченкова інтелектуальна спадщина, що викликала таку рішучу реакцію режиму, втрачали свій сенс. Суттєвий внесок, який вони мали в житті поета, зменшувався. Вони десакралізувалися і ставали звичайними для певного типу людей. Це означало, що речі, які не можуть бути зведені до звичайності, бо вони задовольняють потребу людей у сенсі і вірі, тепер перетворювалися на звичайні. Разом з цим, частина сенсу та існування українців, як нації, почала втрачати свою важливість [65].

Тобто геній народу, який був підпорядкований Москві, не міг просто так бути визнаним великим національним генієм. Його геніальність мусили

визнати представники "братнього російського народу", щоб підтвердити її і зміцнити позиції керівників партії, які знаходилися в імперському центрі влади. Точно цю останню функцію в контексті Шевченка виконували обов'язкові посилання на "великих лідерів". Поза цим, обов'язково розглядалися реальні та уявні контакти Шевченка з групами, які входили до "канону" передвісників більшовизму. Крім того, Кирило-Мефодіївське братство оточувалось "лівим крилом", яке очолював сам Шевченко. Всі названі прийоми особливо виділялися у радянських коментарях до тих поезій Шевченка, які з часом стали символами чи об'єктом глибокого аналізу як фахівцями в галузі літератури, так і загальними інтелектуалами. Поетичний твір "Заповіт" спробували розглядати як заклик до насильницької боротьби проти "класового ворога", приводячи його до складної алегорії з численними символами та глибокими рефлексіями стосовно української історії. Поетичний текст описували як направлену проти феодално-кріпосницької системи, зокрема згадуючи руйнування Батурина і образ трьох ворон як символу темного та реакційного в історії слов'янських народів [66].

Усі ці аспекти супроводжувалися традиційним для радянських практик пафосом, включаючи великі слова про "видатних поетів", "великих синів українського народу" та "геніальних поетів і художників". Ця лексика відокремлювала справжнього Шевченка від рефлексії про його роль для українців і засуджувала глибокий аналіз. В результаті ця лексика віддаляла від реального Шевченка та перешкоджала глибшому розумінню, забороняючи будь-яку дійсну рефлексію та відчужувала від суті культури.

Показовим прикладом того, що радянська влада не бажала робити жодних спроб для прийняття образу Тараса Шевченка, є ставлення до тих, хто намагався відзначати Шевченка по-своєму. У 60-80-х роках відвідати пам'ятник Шевченкові 22 травня (день похорону Тараса Шевченка в Україні) викликало підозру у симпатіях до ідеалів "буржуазних націоналістів". У цей день спеціально чергували при пам'ятнику, щоб виявити "потенційних ворогів режиму". Молодий Мирослав Маринович також став жертвою репресій за виконання "Заповіту" на шевченківському вечорі [67].

У результаті всього цього, для більшості тих, хто закінчив середню школу в радянські часи, Тарас Шевченко асоціюється переважно із кріпацтвом, гайдамаками і сумними віршами про страждання. Вивчення української мови та літератури в школі сприймалося як засіб, щоб виховати неприязнь до цих предметів. Відомі слова Івана Драча, "Скиньте з Шевченка шапку та отого дурного кожуха...", не тільки закликали "розкріпостити" образ Шевченка, але й були гаслом для деколонізації та національної модернізації.

Також важливо зазначити, що оцінка політичних поглядів Т. Шевченка здебільшого є варіативною та, іноді, протирічливо в різних наукових напрямках. Різномісність його творчості та важлива роль, яку вона відіграла в створенні сучасної української нації, призводили до спроб прихильників різних політичних переконань використовувати його авторитет для своїх цілей. Суспільна думка часто перетворювала поета в "міф", що дозволяло зручно маніпулювати громадським уявленням та виправдовувати дії в різних політичних контекстах.

Для представників радикально-націоналістичного напрямку української політичної думки Т. Шевченко став "Пророком", "батьком нації" та "принциповим противником Росії і росіян". У груп різних соціалістів і "бездержавників" він в основному бачився як "Кобзар", "захисник прав кріпаків", "послідовник боротьби за соціальне звільнення та дружбу між народами" [68].

Аналіз політичних переконань Т. Шевченка застосовується вже протягом тривалого часу. Ю. Охрیمович, наприклад, у своїй роботі 1918 року підкреслював, що у характеристиках Шевченкових ідей, починаючи з 60-х років і завершуючи 100-річчя в 1914 році, створених російськими українцями, спостерігається спільна риса: вони акцентують увагу на ставленні Шевченка до кріпацтва, нації, його братолюбстві та славянофільстві, українському патріотизмі у відношенні до Польщі, але не звертають увагу на його роль як пророка незалежної України і на його ставлення до росії як держави.

Поет і його життя надавали вагомих підстав для таких оцінок його політичних переконань. Як син мужика, зазначав І. Франко, Шевченко

перетворився на "аристократа духу". Навіть після того, як він отримав звання академіка Академії мистецтв в Петербурзі і був прийнятий в кола аристократії Російської імперії, він залишав зв'язки зі своїм народом, не відмовляючись від своєї рідної мови, культури і походження. Перебуваючи в російськомовному середовищі та володіючи російською мовою, він не відмовився від написання віршів українською мовою, досягаючи в них високого рівня поетичної лірики, політичної гарячкості і філософської глибини.

2.2. Образ Тараса Шевченка у творчості художників українського соцреалізму

Діяльність багатьох митців віддзеркалювала вплив часу, що зумовлювало працю в рамках конкретної ідеології. Спостерігався перехід від європейських традицій до виразного соціалістичного реалізму та його ідеологічних та естетичних принципів, особливо упродовж 1950-х років. Згідно з О. Роготченком, сувора ідеологічна регламентація творчості призвела до того, що "офіціоз" став визначальним не лише у замовленнях, але й у виставках, ставши обов'язковим елементом творчого вибору практично кожного митця. Це виявилось у численних роботах, присвячених ленінській, колгоспній та військовій тематиці.

Важливою рисою стало те, що, незважаючи на поширені лозунги, для митця людина суттєво втрачає свою привабливість як індивід, як об'єкт психологічного вивчення, що відображається, зокрема, у назвах творів. Це відображення умов тогочасної реальності підкреслює точка зору Е. Димшиця, сучасного мистецтвознавця, який стверджує: "Тоталітарний ідеологічний диктат вирощував мистецтво з пафосом. Експозиції були зорієнтовані на картини із історичною, революційною, ленінською тематикою та портрети. Твори портретування та тематичні твори відзначалися героїзацією перемог радянського ладу, лідерів соціалістичної праці, промисловими досягненнями і тощо" [69].

Тлумачення образу Т. Шевченка змінювалося внаслідок історичних та соціокультурних змін, що призводило до перетворень у художній парадигмі.

У 1930-х роках мистецтво, підпорядковане ідеології соцреалізму, призводило до стандартної інтерпретації теми Шевченка, але художники все ж не відмовлялися від експерименту в трактуванні образу. Ювілейні виставки з нагоди 125-річчя від дня народження Т. Шевченка презентували різноманітні твори художників, які розглядали біографічні аспекти Шевченка з різноманітною художньою інтерпретацією та емоційною насиченістю. Портрети митців відображали канонічні типи, що відрізнялися власним творчим підходом. Наприклад, Ф. Красицький в літографії 1932 р. (Додаток 1, Рис. 4) створив чуттєвий образ Т. Шевченка, демонструючи його не як бунтівника, а як спокійного, задумливого та зосередженого, що відображається в його фотопортретах останніх років життя. Художник І. Северин залишився в межах "репінського" типу портрету, повторивши цей образ у 1933 р., (Додаток 1, Рис. 5) проте в більш спокійній інтерпретації, розкриваючи сутність поета як особистості із складною, трагічною долею. Інші художники, такі як В. Масютин, М. Вербицький, Г. Пустовійт, В. Савін, Д. Шавикін, Ф. Красицький, О. Пащенко, П. Чичканов та інші, (Додаток 1, Рис. 6 а, б, в) у своїх роботах відзначилися більшим застосуванням творчого методу соцреалізму, вражаючи динамікою зовнішніх форм та підкреслюючи емоційний стан Т. Шевченка, привнесли елементи театралізації та уніфікації образу з масами. Такий підхід особливо відчувається у сюжетно-тематичних роботах, де художники висвітлювали біографічні аспекти поета. Не всі художники дотримувалися пріоритетів соцреалізму, і деякі використовували принципи імпресіонізму, пленеризму, реалізму, монументалізму, декоративізму та символізму, як це можна бачити у картині В. Островського "Думи мої, думи" (1931) та інших роботах художників, що підкреслюють різноманітність та багатогранність відображення образу Т. Шевченка в мистецтві того часу [70].

У 1940-х роках спостерігалось зниження творчої активності художників за межами узгоджених ідеологічних рамок соцреалізму. Це також відзначилося у способі, як художники трактували образ Т. Шевченка. Стандартизований образ "батька Тараса" не отримав широкого визнання;

більшість митців переважно відтворювали "репінський" тип або фотопортрети, наприклад, виконані М. Доссом, І. Гудовським, О. Шпаковським. Замість виразного парадного портрету, вони зосереджувались на індивідуалізмі, що сприяло відображенню різних психологічних станів поета. Художники, такі як В. Касіян, М. Дерегус, О. Довгали, Д. Шавикін, І. Плещинський, А. Серета, У. Джапарідзе, В. Мироненко, С. Добровольський та інші, (Додаток 1, Рис. 7) через свої твори і портрети, намагалися передати власне розуміння глибокої духовності митця, заглиблюючись у Шевченковий антропоцентризм, що простежується через його поезії.

У п'ятдесятих роках художники діяли в умовах складнощів, перехід від періоду сталінізму до хрущовської відлиги призвів до поступової втрати монополії соцреалізму і зорієнтованості на академічну школу. На тлі цих змін з'явилися художники, які у своїх творах спрямовувались на більш радикальні зміни у стилістиці та індивідуальній манері. Це вплинуло на трактування образу Т. Шевченка, який, відповідно до культурної політики держави Рад, повинен був нести соціальне навантаження та втілювати ідею борця-революціонера та захисника робітників і селян тощо. Цей ідеологічний аспект видно в творах Л. Ходченка, П. Кодьєва, а також у графічних композиціях В. Слищенка. Художники, які підтримували творчий підхід у трактуванні образу митця, наголошували на його українській ментальності, світогляді та світовідчутті, слідуючи принципам романтизму. Ліричність і сентиментальність Т. Шевченка передали О. Кравченко, В. Касіян, П. Чичиканов, Н. Волкова, Г. Мегмедов, М. Дерегус, (Додаток 1, Рис. 8) внутрішній порив — І. Їжакевич, І. Хотінок, С. Бондар, М. Божій, М. Хмелько, К. Трохименко, (Додаток 1, Рис. 9) творчий пошук — Л. Коштелянчук, (Додаток 1, Рис. 10) В. Югай та інші [69].

У колекції О. Смакоти можна знайти цікаве тлумачення образу Шевченка, яке створив художник П. Гавриляк, і яке датоване 1933 роком. Серед історико-епічних народних картин відзначаються "Гонта і сини" (1933) та "Смерть козака" (1934) того самого митця.

Поезія Тараса Шевченка завжди надихала на творчість Івана-Валентина Задорожного, і його картини були спрямовані на увічнення пам'яті поета. Кілька живописних творів І.-В. Задорожного, таких як "Прометей", "Тарасова пісня", "Ленін оглядає проект пам'ятника Т.Г. Шевченкові в Москві", "Чучинська оранта", "Вселенська вечеря", сформували масштабну шевченкіану.

Д. Джулай відзначила переосмислення українськими художниками ХХ століття образу Тараса Шевченка, переходячи від іконічного, часом лакованого, до живого та багатогранного [71]. У контексті домінуючого принципу соціалістичного реалізму, що панував в українському мистецтві середини минулого століття, поява образу Тараса Шевченка на полотні І. В. Задорожного "Ленін оглядає проект пам'ятника Т. Г. Шевченкові в Москві", створеного у 1963 році (розміри 237x237), варта уваги. Ця картина вперше була представлена на ювілейній художній виставці у Києві у 1964 році, присвяченій 150-річчю від дня народження Тараса Шевченка. (Додаток 1, Рис. 11).

Після встановлення радянської влади на Буковині у 1940 році відбулися певні трансформації в мистецькому житті регіону. Деякі митці, які мали академічну європейську освіту, такі як Є. Ліпецький, П. Видинівський та інші, емігрували за кордон. Тим часом Чернівецький край відчинив свої двері для багатьох випускників мистецьких закладів у Львові, Києві, Харкові. До цієї категорії належать І. Холоменюк, І. Беклемішева, Б. Купневський, П. Борисенко, Г. Васягін, І. Гордіца та інші [72].

Відомий майстер Василь Девдюк із Вижниці, який особисто працював над створенням бюста Т. Шевченка, також є автором ще одного твору – "Зустріч Т. Шевченка з художником І. Сошенком у Літньому саду в Петербурзі", створеного в 1939 році. (Додаток 1, Рис. 11)

Найвагомішою подією у 1939 році стала Республіканська ювілейна виставка присвячена Т. Шевченкові в Києві, організована Урядовим ювілейним шевченківським комітетом на відзначення 125-річчя від дня народження поета. Виставка включала понад 900 експонатів із архівів і музеїв

різних міст, представляючи твори живописців, графіків, скульпторів і народних майстрів на тему Шевченка. Каталог-путівник цієї виставки вийшов у 1941 році, де подробиці та опис творів були представлені, включаючи роботи від таких художників, як М. Дерегус, А. Гороховцев, П. Борисенко, М. Хазановський, Г. Бондаренко, та інші [73].

У 1939 році відбулася Республіканська ювілейна виставка в Києві, приурочена 100-річчю першого видання "Кобзаря". Організатори створили експозицію з 148 ілюстрацій, серед яких виділилися портрети Т. Шевченка, виконані різними художниками, такими як В. Касян (1934) у техніці ксилографії, С. Ліщинський (1939) автолітографією та О. Рубан (1939) кольоровою ксилографією.

Підсумовуючи, творчість українських художників соцреалізму відобразила ідеологічні зміни епохи, а в особливості образ Тараса Шевченка став важливим елементом творчого вибору. Інтерпретація образу змінювалася під впливом історичних та соціокультурних трансформацій, від стандартної соцреалістичної інтерпретації до різноманітних та емоційно насичених тлумачень. Художники віддзеркалювали свої творчі підходи, використовуючи різні методи та стилі, від соцреалізму до імпресіонізму та символізму. Період радянської влади також вніс свої корективи, сприяючи трансформаціям у мистецькому житті Буковини та представляючи різноманітні підходи до втілення образу Шевченка в творах митців.

2.3. Використання образу Тараса Шевченка у творах художників під час Другої світової війни

Друга світова війна відзначилася тим, що образ та творчість Тараса Шевченка вперше широко використовувалися її учасниками, причому з обох протиборчих сторін. Художники спробували відтворити образ Шевченка та його слова в контексті сучасності. З одного боку, вірші поета звучали як заклик до боротьби радянських воїнів, а гнівні уривки, наповнені докорами, були спрямовані проти німецьких окупантів. Через поезію Шевченка

утверджувався образ помсти загарбникам: *"Не втечете / І не сховається; / всюди Вас найде / правда-мста"*.

Василь Касіян у своїй серії плакатів "Гнів Шевченка зброя перемоги" відобразив поета як активного учасника подій, розташовуючи його в центрі протистояння з нацистськими окупантами. Основна ідея його серії полягає в тому, що "Шевченко – учасник боротьби радянського народу проти гітлерівських загарбників, а його гнівне слово – зброя перемоги над ними" [74]. (Додаток 1, Рис. 12)

У роки Другої світової війни, творчість Т. Шевченка та його поезія служили джерелом натхнення для художників, які створювали патріотично піднесені та сатирично загострені твори агітаційного мистецтва, зокрема плакатів, представлених В. Касіяном, М. Дерегусом, І. Кружковим та іншими [75].

Німецька пропаганда акцентувала увагу на "антимосковських" поглядах Тараса Шевченка, особливо на рядках, де він висловлює неприязнь до "москалів" і стверджує, що вони чужі люди, які призводять до лиха. Такі ідеї знаходимо і в ідеологічних матеріалах ОУН-УПА з 1942 по 1950 рік, де визначається ворог у вигляді радянської влади, проти якої слід було повстати. Також висловлювалася критика колективізації, де поет виражає обурення запряганням людей у ярмо панів.

Під час Другої світової війни шевченківські виставки відбувалися в Харкові, Києві та Львові після їх деокупації. У 1945 році художники Львова організували 16 виставку репродукцій малярських творів Шевченка та картин, присвячених його життю і творчості [76].

Цікавим аспектом цього періоду є створення листівок із зображеннями Т. Шевченка. У 1940-х роках такі листівки з'явилися у багатьох містах СРСР, зокрема у 1941 році в Москві вийшла листівка, підготовлена М. Приданцевим, у 1944 році у Вінніпезі була випущена фотолистівка (за І. Доссом), також листівка із погрудним портретом Т. Шевченка від О. Савченка-Більського.

У наступні періоди творчості В. Касіян створив численні офіційні портрети Т. Шевченка на зрілому етапі життя, зокрема у 1944 (туш, акварель),

1945 (кольоровий олівець), 1946 (кольорова літографія) (Додаток 1, Рис. 13) та 1949 (туш, акварель) роках, в рамках соцреалізму. В. Касіян працював в межах реалістичного підходу, експериментуючи з композицією та технікою, варіюючи відтінки настрою. М. Зубар відзначає, що роботи В. Касіяна поєднують "реалістично правдиве зображення дійсності" з глибиною і щирістю відтворення людських почуттів. У портретах можна відзначити різнобарвності емоцій, але спільним для них є бажання передати глядачеві внутрішнє розуміння глибокої людяності митця і його славнозвісного антропоцентризму, яке стає видимим через трагічні обставини воєнної доби [77]. Крім того, у 1945 р. К. Слева в літографії створила погрудний портрет Т. Шевченка, де погляд направлений вдалечінь, ніби крізь простір і час.

Емоційна насиченість та драматичність виражаються в ліногравюрі (1948) П. Чичиканова, який, використовуючи контраст світла і тіні, передав внутрішню динаміку образу Т. Шевченка. Того самого року створено статичний портрет, де Шевченка зображено в українській вишиванці на тлі українського пейзажу, використовуючи похилий штрих для моделювання форми. А. Середа в офорті (1942) та художники В. Мироненко (1943) та С. Добровольський (1949) в портретах також виражають почуття любові до світу та окремої особистості через образ Шевченка. Особливості характеру та духовного світу Шевченка втілено у численних тематичних композиціях, що відображають його життя. У стилі соцреалізму В. Касіян створив дві сцени: "Тарас Шевченко та академік Іордан" (1941) та "Тарас Шевченко в Україні" (1949), де він втілює образи за допомогою експресивного штриху та світлотіньового контрасту.

Протягом 1940-х років В. Касіян продовжував ілюструвати поетичні твори Т. Шевченка, а зокрема "Кобзар". У його колекції, яку зберігають в НМТШ, охоплено період з 1920-х до 1960-х років, вона нараховує понад 70 графічних аркушів. За його словами, робота над "Кобзарем" для нього не мала кінця, і він щорічно прагнув глибше зрозуміти поетичне слово Тараса Шевченка, розкриваючи його сутність і пророчу силу [78]. У 1944 році художник розпочав ілюстрацію "Кобзаря" на замовлення "Детгиза" в Москві,

присвятивши видання перемозі над ворогом. Касіян створив більше сотні малюнків тушшю, більше половини з них були цілосторінковими. Його робота розпочалася з портрета Т. Шевченка, в якому він намагався відобразити образ поета в важкий час для України, що стикалася з новими випробуваннями. Використовуючи різноманітні техніки малюнка (акварель і туш), художник в кожному графічному творі втілював нові аспекти ліричного світовідчуття та психологічної виразності образу поета.

Оскільки "Кобзар" був призначений для видавництва дитячої літератури, автор створив "низку малюнків, присвячених віршам, де Тарас розповідає з періоду свого дитинства. Це включає вірші "Садок вишневий коло хати", "А. О. Козачковському", "І золотої, й дорогої", "Якби ви знали, паничі", "У Великдень на соломі" та інші" [78]. Ілюстрації демонструють образ Тараса-дитини, часом як сироти, але завжди з внутрішньою гідністю.

У 1940-х роках особливо важливим видом графіки став плакат. Під час Другої світової війни В. Касіян, І. Кружков, С. Отрощенко, О. Довгаль (усі 1942), Д. Шавикін, І. Плещинський, М. Дерегус (усі 1944) та інші використовували образ Шевченка в плакатах. В. Касіян особливо вирізняється в цьому контексті, створивши серію "Гнів Шевченка – зброя перемоги"¹³ (1942 р.), де поета інтерпретовано як натхненника перемоги у війні. Він залишався прихильником соцреалізму, але, за словами Л. Владич, вдало поєднав його з ефективним стилістичним вираженням, враховуючи присутність образу Т. Шевченка в плакатах [79]. Основною ідеєю В. Касіяна було зробити Шевченка сучасником подій, розташовуючи його в обстановці військових подій.

Незабаром утворилася основна ідея циклу: Шевченко як учасник боротьби радянського народу проти гітлерівських загарбників, його гнівне слово як засіб перемоги. Так народилася назва цього циклу. У семи творах циклу взаємодіють два просторові й часові плани: Шевченко та події наших днів. У восьмому, "Треба миром, громадою обух сталить", вони навіть

¹³ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/1536>

тривимірні. Чіткість думки, виразність емоцій, патріотична спрямованість, використання художніх засобів - ось, що визначає ці плакати Касіяна. Цікаво, що Укрвидав при ЦК КП(б)У випустив три плакати з циклу "Здається кращого немає нічого в світі, як Дніпро та наша славна країна," "Мені однаково, чи буду я жити в Україні, чи ні" та "Свою Україну любіть! Любіть її Во время люте," розповсюджували тисячами у вигляді листівок, що кидалися з радянських літаків над окупованою територією України. На звороті кожної листівки був широкий текст-звернення до радянських громадян на окупованій території, включаючи такі рядки Шевченка: "Не дайте матері, не дайте в руках у ката пропадать!" [80].

Тобто заклик Шевченка став символічним і утримував конкретне значення; образ матері, який художник втілює у плакаті, розумівся як уособлення ув'язненої України. Художник В. Касіян в циклі плакатів розробляє образ поета-художника, використовуючи типовий портрет за фото А. Деньєра (1859). У своєму плакаті "Оживуть степи, озера" М. Дерегус (1944) зображує плечі Т. Шевченка, які виходять із хмар, за якими сходить сонце. На землі трактори працюють, труби заводів димлять, Дніпро перетинає дамба гідроелектростанції. Цей робітничий ентузіазм освітлений образом Т. Шевченка, який спокійно дивиться в майбутнє. Як відзначив П. Білецький, обличчя Шевченка "гарне і освітлене внутрішнім світлом. Стільки в ньому віри в щасливе майбутнє рідного оновленого краю, стільки безмежної доброти!" [81]. Плакат виконаний у стилі соцреалізму, одночасно має сентиментальні риси, що відповідають запитам епохи.

Отже, Друга світова війна відзначилася використанням образу та творчості Тараса Шевченка в мистецтві, зокрема у плакатах Василя Касіяна. Поезія Шевченка служила джерелом натхнення для творчості художників під час Великої Вітчизняної війни, вражаючи його образом як учасника боротьби. Німецька пропаганда та ідеологічні матеріали ОУН-УПА акцентували на "антимосковських" поглядах Шевченка. Листівки та ілюстрації цього періоду відображали поета як символ перемоги над нацистськими загарбниками.

Також важливим було використання образу Шевченка у патріотичному мистецтві, яке висвітлювало події того часу та підтримувало боротьбу.

Висновок до Розділу 2.

Живописна Шевченкіана радянського періоду кількісно складає більшу частину всієї колекції.

Найцінніша частина зібрання – шевченківські реліквії та твори митців XIX - поч. XX ст. збиралися і зберігалися приватними колекціонерами. Натомість Шевченкіана, яка почала формуватися в зібранні Галереї картин Тараса Шевченка в Харкові на поч. 30-х рр. XX ст. тематично визначалася та фінансувалася радянською державою з метою створення зібрання яке б відображало її завдання у культурній політиці відносно образу Тараса Шевченка, який повинен був нести соціальне навантаження та втілювати ідею борця-революціонера та захисника робітників і селян тощо.

У 1940-х роках спостерігалось зниження творчої активності художників в межах узгоджених ідеологічних рамок соцреалізму. У роки II Світової війни, творчість Т. Шевченка та його поезія були джерелом натхнення для художників, які створювали патріотично піднесені та сатирично загострені твори агітаційного мистецтва, зокрема плакатів, причому плакати з використанням шевченківської тематики створювалися як радянськими художниками які йшли у руслі боротьби радянського союзу із німецько-фашистськими загарбникам, так і художниками які підтримували боротьбу Української Повстанської Армії проти радянського режиму.

У 50-х рр. перехід від періоду сталінізму до хрущовської відлиги призвів до поступової втрати монополії соцреалізму і зорієнтованості на академічну школу.

Творчість українських художників соцреалізму віддзеркалювала ідеологічні зміни епохи. Образ Тараса Шевченка став важливим елементом творчого вибору митців того часу.

Інтерпретація образу Тараса Шевченка змінювалася під впливом історичних та соціокультурних трансформацій, від стандартної

соцреалістичної інтерпретації до різноманітних та емоційно насичених тлумачень. Художники віддзеркалювали свої творчі підходи, використовуючи різні методи та стилі, від соцреалізму до імпресіонізму та символізму.

Отримані результати з аналізу живописної Шевченкіани використані в створенні Рубрикатора "Образотворча Шевченкіана в колекції Національного музею Тараса Шевченка" (Додаток 3).

Розділ III. Роль українських художників II пол. XX ст. у поверненні образу Шевченка як борця за національний дух

3.1. Українські шістдесятники.

Після смерті Сталіна в СРСР створилися умови для активізації нового покоління української інтелігенції, яке відмовлялося від комуністичної ідеології та прагнуло перейти за межі соціалістичного реалізму. Шістдесятники виступали за захист українських культурних цінностей, прав людини, пріоритет суспільства перед державою, сприяли підвищенню національної свідомості та стояли на захисті української мови.

Навіть не дивлячись на те, що шістдесятницький рух зазвичай асоціюється із літературою та відомими особистостями, такими як Ліна Костенко, Василь Симоненко, Микола Вінграновський та Іван Драч, відомо, що проти радянської диктатури виступали і представники інших творчих сфер: кіномитці, театральні діячі, публіцисти, критики, композитори і художники. У даному випадку ми зосередимося саме на останній групі творчих особистостей.

Алла Горська, видатна художниця з групи шістдесятників, визначилася в історії не лише завдяки вдалому поєднанню традицій і новаторства у своїх творах, але й як активна громадська діячка.

З початку 1960-х років Алла Горська долучилася до національного відродження і спілкувалася виключно українською мовою. Разом із поетом Василем Симоненком та режисером Лесем Танюком вона заснувала клуб творчої молоді "Сучасник", а також вивчала місця масового поховання жертв НКВС. Її помешкання слугувало штаб-квартирою шістдесятників, де часто гостювали Микола Вінграновський, Василь Стус, Іван Дзюба, Іван Світличний та інші культурні діячі.

З нагоди 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка адміністрація Київського університету замовила у групи художників створення вітражу для прикрашення фойє Червоного корпусу. Після схвалення ескізів у 1964 році Алла Горська, Галина Севрук, Опанас Заливаха, Галина Зубченко та Людмила Семикіна приступили до розробки макету. Ці митці, входячи в склад Клубу

творчої молоді Києва, де також брали участь Алла Горська, Василь Стус, Василь Симоненко та Іван Світличний, стали активними учасниками українського національного життя в Києві. Клуб став центром для проведення неофіційних мистецьких виставок та творчих заходів молоді в Жовтневому палаці.

Художники створили модель вітража розміром 76 на 89 сантиметрів із скла, чорних дерев'яних рамок та мотузків, просочених смолою. Цей макет, який відтворює натуральний розмір, містить зображення Тараса Шевченка, який обіймає матір-Україну однією рукою та тримає піднятого Кобзаря іншою. Образ супроводжується рядками: "Возвеличу малих, отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово!". Роботу назвали "Шевченко. Мати" [82].

Алла Горська та її колеги прагнули створити вітраж у стилі модерн як тлумачення поетичного гніву Тараса Шевченка. Навіть при тому, що соцреалістична критика визнавала "революційний характер" його поезії, вони відмовились від ідеї університетського пам'ятника Шевченку-бунтарю.

Після перегляду макету партійне керівництво скликало термінові наради. Зображення Шевченка та образу України-матері не узгоджувались із радянською ідеологією. Ректор Київського університету Іван Швець, не дочекавшись висновків комісії, особисто розбив "ідеологічно шкідливий вітраж" під очима десятків студентів, виражаючи своє обурення.

З 1960-х років і аж до 1980-х влада СРСР забороняла колекціонування та будь-які прояви вшанування Тараса Шевченка. У 1965 році розпочалася перша хвиля масових арештів, а серед постраждалих були і творці "неприйняттого" вітражу [45].

Усе творче досягнення Алли Горської включає в себе різноманітні картини, графічні твори і монументальні композиції, де авангардні елементи перепліталися з народними мотивами.

Інший художник-шістдесятник Опанас Заливаха у 1961 році, повернувшись до України, визнав себе частиною українського культурного простору і розпочав активну діяльність в рамках шістдесятницького руху.

Головним стимулом його творчості став образ Тараса Шевченка: у 1964 році він працював над вітражем "Шевченко. Мати", створив мозаїку з назвою "Чи буде суд, чи буде кара" і малював численні портрети. (Додаток 1, Рис. 14)

У 1965 році Заливаху засудили за "антирадянську агітацію і пропаганду". Репресивна машина заборонила йому творити, і всі його таємно створені роботи, яких, за оцінками мистецтвознавців, було приблизно дві сотні, були знищені.

У графічних серіях "Гнівний Тарас" (Додаток 1, Рис. 15) та "Дума" (Додаток 1, Рис. 16) (Додаток 1, Рис. 17) А. Горська виразно та лаконічно втілила образ митця, розкриваючи його бунтарський дух не через фізіономічні риси, але через емоції. Такі живі емоції можна виявити у портретах Т. Шевченка, створених А. Кацем, В. Касіяном, В. Куткіним, В. Селезньовим, В. Пузирковим, В. Чебаніком, Г. Вербицьким, Д. Киянченком (Додаток 1, Рис. 18) П. Чичикановим та іншими художниками. Аналогічні риси притаманні й сюжетно-тематичним композиціям, де відображено епізоди з біографії Шевченка [84].

Унікальні художні рішення виявлені в шевченкіані на плакатах О. Ворони, Т. Лящука, Н. Божка, Н. Клейна, С. Кириченка та інших. Образ поета також привертав увагу народних майстрів, як К. Білокур ("В сім'ї вольній, новій...", 1950-і), М. Примаченко ("Маленький Шевченко біля маминої могили", 1964) (Додаток 1, Рис. 19) Л. Миронової та Л. Яворського у "Портреті Т. Г. Шевченка" (1960-і).

У 1964 році 150-річний ювілей від дня народження Тараса Шевченка був широко відзначений у громадському житті УРСР. Державні заходи, які охоплювали українську інтелігенцію, представників інших союзних республік та іноземних гостей, включали лекторії, концерти, виставки, екскурсії та сувеніри. Незважаючи на цю інтенсивність, група молодих митців, відомих як шістдесятники, висловила невдоволення якістю та змістом проведених заходів, зокрема, образом, який був представлений у відзначенні дня Кобзаря.

Відкидання цієї інтерпретації визначалося не лише мистецькими відмінностями, але й суспільно-політичним змістом, який наповнював образ

Кобзаря. Для домінуючого напрямку Шевченко слугував провісником комуністичної епохи, тоді як для шістдесятників він втілював "національного пророка" – першого серед великих українців. Рік 1964, присвячений Шевченкові, став для шістдесятників періодом самовизначення та остаточного відокремлення від радянської мистецької та ідеологічної традиції. Конфлікт із офіційною ідеологією навколо образу поета спонукав молодих митців сформулювати власну шевченківську традицію, в рамках якої українське шістдесятництво визначилося як самобутнє явище національного руху [85].

У 1964 році українські шістдесятники встановили свою власну шевченкіану, тим самим закладаючи генетичний код свого покоління. Без Шевченка, шістдесятництво в Україні могло б відбутися як суспільно-політичний рух, але не перетворитися на визначальне українське мистецьке явище, що в свою чергу вплинуло б на український суспільно-політичний рух.

Нескорений бунтівничий дух Кобзаря вдало передано в картині Г. Томенка "Громадою обух сталить..." (1961). Змістовною мовою живопису Г. Меліхов розповів про повернення Т. Шевченка з заслання у творі "Повернення" (1964) та його дружбу з відомим негритянським трагіком у картині "Тарас Шевченко і Айра Олдрідж" (1963) (Додаток 1, Рис. 20). В. Патик у картині "Т. Г. Шевченко на батьківщині" (1964) відтворив образ поета під час його першої подорожі в Україну. Мотиви Шевченкової поезії лягли в основу композиції М. Кривенка "Гомоніла Україна, довго гомоніла..." і картини С. Подерв'янського "Покинута" (обидві – 1961).

А. Горська, в стилі експресіонізму, створила кілька варіантів портретів Т. Шевченка, зокрема "Гнівний Тарас" (1962–1963), а також цикл композицій "Дума" (1963–1964), який включає в себе роботи, такі як "Дума. Вітер. (Тарас Шевченко)", "Дума. Загратоване сонце. (Тарас Шевченко)", "Дума. Сова. (Тарас Шевченко)", "Дума. Сонячне коло. (Тарас Шевченко)"

У контексті вивчення шевченкіани цінною є книга "Пророк" В. І. Касіяна, що відноситься до цього періоду. Вона є унікальною в українському книговидаванні, національному мистецтві та шевченкознавстві. В ній представлена шевченкіана художника, академіка В. Касіяна, яка щедро

ілюстрована літописом життя і творчості Кобзаря [86]. В. Касіян створив близько чотирьохсот графічних і живописних робіт, включаючи п'ять значущих циклів ілюстрацій до "Кобзаря" та окремих видань поем "Гайдамаки" і "Наймичка". Серія портретів Тараса, створених художником, збагатила іконографію поета, представивши його як величного духу і пророка. Крім того, у книзі представлені ілюстрації до роману О. Іваненка "Тарасові шляхи" і повісті С. Васильченка "В бур'янах", а також роботи, приурочені до наукових досліджень Є. Шабліовського. Розглядається також книга-дослідження "Мистецтво Тараса Шевченка" і "Офорти Тараса Шевченка". Важливо відзначити роботу В. Касіяна як відповідального редактора першого в історії академічного видання "Мистецька спадщина Тараса Шевченка" у чотирьох томах. Також вказано на його внесок у роботу над Шевченківським словником.

Г. Малаков, український графік, створив серію ліноритів, в якій відображені епізоди з біографії Тараса Шевченка, з нагоди сотих роковин від дня смерті поета (1961).

Шевченківська тема мала особливе значення у творчості художника І. Холоменюка. Образ Т. Шевченка та його твори завжди надихали художника до створення унікальних полотен, які виділялися глибоким змістом та виразною композицією. Пізніше, з нагоди 1964 року – року ювілею Т. Шевченка, І. Холоменюк створив картину "Т. Г. Шевченко на етапі", присвячену періоду заслання поета [87].

Узагальнюючи, у 1960-х роках, в умовах боротьби за дотримання соцреалістичних догм, спостерігалось піднесення духу національного опору, що призвело до появи у мистецтві "фольклорного" або "етнографічного" напрямку, натхненного українською народною культурою. Це напрям активно розвивали художники-шістдесятники, виступаючи проти тоталітаризму та ідеологічного тиску. Ці тенденції також виявились в образотворчій шевченкіані, яка характеризувалася спробами національного й духовного оновлення, обережними формальними експериментами та підкресленням драматизму як емоційно превалюючого аспекту при інтерпретації образу Т.

Шевченка. Останній сприймався як борець за долю народу, народний поет і просвітитель. Творчі устремління художників, таких як А. Лимарєв, А. Горська, А. Кац, Б. Гінзбург, В. Новиковський, Г. Томенко, Ф. Глушук і інші, відображали новий підхід до уявлення про Т. Шевченка та його роль у протистоянні політичній системі.

3.2. Використання образу Шевченка-Поета у творах художників 70-80-х років

Розквіт творчості, присвяченої Шевченкові, у 1960-і роки змінився спадом у 1970-ті роки, що ймовірно було викликано завершенням періоду "відлиги". Фольклорний напрям у мистецтві 1970-х мав виражені громадянські відтінки. Це відобразилося і в сфері шевченкіани, хоча творів живопису та графіки на цю тему в той час було небагато. Художники зобразили фізіогномічні особливості Т. Шевченка у численних портретах та тематичних композиціях у живопису та графіці. Наприклад, роботи І. Резніка "Портрет Тараса Шевченка" (1970), Г. Смольського "Портрет Т. Г. Шевченка" (1975), та інші, які вписувалися в рамки реалізму і соцреалізму. З іншого боку, твори В. Кушніра "Прометей" (1968) та "Апостол правди" (1970-1988) виділялися застосуванням принципів узагальнення, складною геометрією просторової будови та поєднанням різних змістовних планів [88].

У 1970–1980-х, коли соцреалізм втрачав свою актуальність, а національна спадщина переосмислювалася, художники висловлювали різноманітні творчі інтенції у шевченкіані. Традиційне уявлення про Т. Шевченка як народного або селянського поета, яке було втілене радянською ідеологією, не знаходило відображення у творчості багатьох художників, таких як Г. Терпиловський, К. Трохименко, М. Попов та інші. Інші, навпаки, висловлювали свою нонконформістську позицію, намагаючись за допомогою нового художнього мислення та мови встановити нові цінності у моделюванні та сприйнятті образу Т. Шевченка. Вони вдалися до стилізації та узагальнення "канонічних" типів його зображення, яке можна відслідкувати у графіці М. Андрійчука, А. Кравича, В. Перевальського, М. Компанця, О. Данченка, живопису Л.

Медвідя, І. Резника, Г. Смольського, Д. Довбошинського, Р. Багаутдінова та інших. Їх твори розкривають образ Т. Шевченка, насичений різними смислами. В. Кушнір і В. Забашта уособлювали його як "Апостола правди", Д. Стецько трактував його в контексті позачася, І. Марчук – через трансцендентальність буття, М. Стороженко – через ірреальність присутності, О. Заливаха – через духовне піднесення [89].

Живописні композиції М. Прокопенка, такі як "Нащо мені чорні брови", "Ішов Кобзар до Києва", "Катерино, серце моє..." (усі – 1970), не лише тлумачать поезії Шевченка, а й відтворюють долю України в загальноісторичному контексті.

О. Міловзоров, український живописець, графік, скульптор та монументаліст, є автором численних керамічних творів і виробів з металу. У кінці 1970-х років йому було доручено завдання оформити станцію метро "Тараса Шевченка" у Києві. Художник втілює свою Шевченкіану у циклі з 40 творів, який стоїть поряд з найкращими творами українського мистецтва, присвяченим Кобзареві [90].

У цей період графічна творчість, присвячена Шевченкові, була не така численна. До відомих робіт входять портрети, такі як "Тарас Шевченко" М. Старовойта (1970), "Портрет Т. Г. Шевченка" М. Андрійчука (1973), тематичні композиції "Тарас у Києві" М. Сома (1976) та "Тарас Шевченко" М. Стратілата (1970-і). У своїх творах М. Стратілат використовував фото І. Гудовського (1859), враховуючи деталі, де поет сидить із костуром. Обрамлення портретів було вмілою композицією мотивів із художніх робіт, поезій та топосів Шевченка. Наприклад, в одній ліногравюрі він використовував калейдоскоп мотивів, включаючи поле пшениці, дерева з пишною кроною, хмари, літній дощ і лелек, що здійнялися в небо. Ці елементи були значущі для світогляду Шевченка і часто зустрічалися в його творах.

У 1980-х роках, на фоні активної діяльності руху шестидесятників, ідеологія соцреалізму втратила свій авторитет і стала виявляти виражені ознаки слабкості, що вказує на період застою [91]. У цей час конформізм, нонконформізм і дисидентство визначали культурні течії. Художники

висловлювали різноманітні творчі інтенції, зокрема в контексті творчості, присвяченої Шевченкові. Деякі прихильники нонконформізму дотримувалися його стилістики, романтизму, національної спрямованості, світових тенденцій і використовували інноваційні методи для розкриття психології, внутрішнього світу та духовності образу Т. Шевченка на тлі його складної долі. Художники часто вдавалися до стилізації образу, використовуючи його традиційний тип зображення. Це особливо виявлялося в жанрі портрету, де вони виходили за рамки звичайних композицій, ідеологічного змісту, художньої форми та мови.

До цієї категорії входять такі твори мистецтва, як "Портрет Т. Г. Шевченка" (1984-1985) Л. Медвідя, "Останній автопортрет Т. Г. Шевченка" (1985) Р. Багаутдинова, (Додаток 1, Рис. 21) "Тарас Шевченко" (1986) Д. Стецька, "Поет і муза" (1986) В. Петрова, та "Т. Г. Шевченко" (1988) О.І. Івахненка [92].

В. Петров при створенні свого твору використав відомий "репінський" тип, додавши до нього зображення жінки з немовлям, яке символізувало різні аспекти, такі як Богородиця, Україна, українська жінка або героїня поезій поета. Фрагменти з життя та поетичні мотиви слугували тлом, а новий культурний контекст вносив нове розуміння образу Т. Шевченка з жінкою та немовлям. У творі Д. Стецька Кобзара зобразили як сучасного і харизматичного, наносячи його образ на тло абстрактної площини, створюючи враження переходу від реального до ірреального, надаючи образу певного космізму. Образ Т. Шевченка у роботі І. Попика "Дума про Україну" (1990) визначений драматизмом і нескореністю.

Образ Т. Шевченка як народного або селянського поета, вплетений у міфологію соцреалізму, зображено в картині Д. Довбошинського "Т. Г. Шевченко" (1980), з елементами імпресіонізму у творах О. Максименка "Т. Шевченко в Петербурзі" (1985) та М. Поплавського "Тарас у пустелі" (1988), в стилістиці народного малярства І. Лисенком у "Портреті Т. Г. Шевченка" (1982) та Л. Яворського, Л. Миронової у творі "Молодий Шевченко" (1989). Ці тенденції також виявилися в сюжетно-тематичних композиціях М. Попова, таких як "Т. Шевченко на переправі", і "Тарас

Шевченко і бродячі музиканти", І. Лободи у "Шевченко. Буря" (усі 1980-і), а також в його "Т. Шевченко над Дніпром" (1987). У творах Ю. Смирнова "Шевченко в засланні" (1980), О. Якубича "Тарас Шевченко біля Червоного корпусу Київського університету" (1980-ті), А. Хмелька "Перший приїзд Т. Шевченка в Яготин", Є. Ланько "Тарас Шевченко пише портрет Ганни Закревської" (обидві 1982), С. Фоменка "Шевченко серед кріпаків" (1983), Ю. Ятченка "У Кирило-Мефодіївському братстві" видно відданість стилістиці соцреалізму [93].

У Кирило-Мефодіївському братстві Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш" (1985), О. А. Івахненко "Тарас на засланні" (1988, акварель), І. Тартаковський "Т. Г. Шевченко у майстерні", М. Бондаренко "Останні вірші Кобзаря", О. Тихий "У краї далекім", О. Артамонов "Велика дружба (Т. Шевченко і М. Щепкін)", В. Сингаївський "На Батьківщину. Воля" (усі 1989) відображають опір системі, відмову від її догм та ідеології. Художники, для яких Шевченко був пророком і борцем, відобразили його духовний подвиг через зміни художньої інтерпретації, узагальнення форми, яскраві кольори, експресію художньої мови та активізацію фронтального плану. Картини, такі як "В казармі" (1984) Л. Литвинова, "Дума про любов" (1985) В. Забашти, та "Апостол правди і свободи" (1988) відображають ці аспекти, а також поєднують різні ракурси в творі "Думи Кобзаря" (1986) О. Скопи "Кобзар" (1989). Особливий внесок вніс О. Литвинов (Леонід Литвин), якого можна вважати творцем збірного образу митця в шевченкіані. У його творі "Дума про любов" художник вступив у діалог із силовим полем українського генія, переносячи фрагмент офорту Шевченка в сучасний бароковий стиль. На звороті твору він написав: "Т. Г. Шевченко і я. Дума про любов". (Додаток 1, Рис. 22) У графіці 1980-х років Т. Шевченка відобразили як втілення непоборності, нескореності, правдивості обраного творчого кредо і впевненості у своїх намірах. Універсалізм митця стимулював художників до пошуку нових художніх виразів особистості. Тут відкидалися стандарти і заангажованість на користь бажання показати масштаби і історичну

значущість постаті митця, його феномен, що прагне до винятковості і унікальності.

Видатним прикладом новаторської та оригінальної техніки виконання олівцем є камерний "Портрет Т. Г. Шевченка" (1980) О. Фіщенка. Застосовуючи довгий штрих та тонову градацію, художник моделював образ митця у шапці і кожусі, проте не в стандартному вигляді, а в модерному, "живому" контексті природи. Такий самий підхід використав Б. Мусієвський у літографії "Т. Г. Шевченко" (1990), де митця зобразили на тлі нічного краєвиду, використовуючи світло для виділення образу та навколишнього середовища [94].

Натомість В. Перевальський, слідуючи "репінському" канону, відтворив типовий "Портрет Т. Г. Шевченка" у літографії (1984). Б. Негода творчо переосмислив фотопортрет митця (за І. Гудовським, 1858) у своєму "Портреті Т. Г. Шевченка" (1986).

Образ Т. Шевченка в акварелі "Тарас на засланні" (1988), створений О. А. Івахненком, представляє собою задумливу постать в солдатській шинелі з кашкетом у руці, знаходячись поблизу Новопетровського укріплення. За обрисами хмар видно український пейзаж з церквами та хатами. Особливість роботи полягає в тому, що місяць та сам Т. Шевченко, який розташований позаду, об'єднуються в часі, і поет кладе руку на серце, нахиливши голову до своєї рідної України.

Художники-графіки висвітлили творчий підхід до інтерпретації образу Т. Шевченка у своїх роботах. А. Крвавич створив дві літографії "Тарас Шевченко" (1980, 1982) із сюрреалістичними елементами, подаючи власне сприйняття та літературний наратив. Інші художники, такі як М. Компанець, О. Заливаха, М. Попов, М. Стратілат, О. Овчинникова та І. Крислач, відобразили свої духовні переживання та світогляд через творчий підхід та рецепцію постаті Т. Шевченка у своїх графічних роботах.

І. Марчук у творах "І виріс я на чужині", "Т. Шевченко" (обидва – 1983) та О. Заливаха у "Молитві" (1989) інноваційно підходять до осмислення постаті Т. Шевченка, розглядаючи її як символ України в контексті її історії.

У публікації С. Єскельчика повідомляється, що на ювілейній виставці Чернівецької області у 1989 році серед робіт багатьох художників був представлений твір відомої української мисткині – Ірини Беклемішевої (1908 – 1988) під назвою "Чернеча гора" [95].

У 1970-ті роки були опубліковані каталоги виставок та альбоми художників, таких як А. Гавдзинський, Ф. Глущук, В. Костецький, Г. Світлицький та інші. У цих виданнях було представлено твори на тему Шевченка, зокрема картину А. Гавдзинського "Шевченко на етапі", обкладинку альбому Ф. Глущука "Подвиг Шевченкового життя", роботу В. Костецького "Шевченко на засланні. Після муштри" (Додаток 1, Рис. 23), та твір Г. Світлицького "По етапу". У 1980-х роках подібні видання презентували творчість М. Жука, С. Васильківського, В. Куткіна, О. Данченка, М. Дерегуса, В. Пузиркова та інших художників, які представили свої роботи на тему Шевченка. В статті "Шлях до "Кобзаря"" , автор Н. Присталенко описала художню інтерпретацію поезій і образу Шевченка О. Данченком, розглядаючи різні періоди творчості митця та його еволюційні зміни. Під час Всесоюзного Шевченківського свята "В сім ї вольній, новій" у 1985 році відбулася республіканська художня виставка в Києві, де Т. Шевченко у портреті та інших творах представлено невеликою кількістю робіт. Важливий інтерес художників привернула історична композиція та асоціативність пластично-образної системи в роботах, таких як "Т. Г. Шевченко у Петербурзі" О. Максименка, "Т. Г. Шевченко на Аралі" В. Куткіна та інші. Образ Т. Шевченка також був оцінений у портретах митців, таких як М. Мурашко, Ф. Красицький, К. Устиянович, А. Манастирський, Г. Коваленко, Я. Пстрак, Й. Курилас, Ю. Панькевич, М. Івасюк ін. Окрему увагу присвячено образам Т. Шевченка у портретах, які охарактеризовано в монографії В. Рубана "Український портретний живопис другої половини ХІХ - початку ХХ століття". У 1986 році була проведена виставка "Філокартична шевченкіана" у Державному музеї Т. Г. Шевченка, де експонувалося понад 500 листівок, об'єднаних за темами, що охоплюють життя та творчість поета. В

каталозі до цієї виставки також детально описано та розглянуто ілюстрації, представлені в листівках, зокрема роботи Г. Коваленка.

На Республіканській художній виставці в Києві, яка відбулася у 1989 році і була присвячена ювілею, були представлені твори, присвячені постаті Т. Шевченка. У своєму огляді виставки І. Панич зазначила проблеми, що виникли після огляду: традиційність у відтворенні сторінок біографії Т. Шевченка, характерна для 1930-х, 1950-х та 1970-х років; ілюстративний підхід до створення його образу, що призводив до спрощення та втрати глибини змісту [96]. Зусилля звільнитися від простого і одностороннього трактування теми, і введення метафор, символів та монтажу в композиції свідчили про прагнення до творчої свободи. Серед виявлених проблем була схильність до штампів у сприйнятті, а саме парадоксальність і двозначність виставки, де індивідуальна щирість митців часто затушовувалася стандартизацією образного мислення, а також відсутність соціально-критичного напрямку у представлених на виставці роботах. І. Панич вказала на те, що шевченківська тема може бути відтворена з більш глибоким асоціативно-пластичним підходом, як це відображено в роботах В. Гонтарова, Г. Лойка, О. Недошитка, Б. Буряка, А. Тертичного, Г. Гнатюка, В. Москалюка [32]. Розглядаючи графіку, представлену на цій виставці, Р. Звиняцьківський відзначив, що вона не визначилася як ключова подія в художньому житті, але розділ графіки виявився більш вдалим, ніж живописний. Проте в графічних роботах також спостерігався хуторянський провінціалізм, зокрема в роботах В. Гарбуза, які виявилися особливо цікавими.

Отже, після смерті Сталіна у 1953 році в Україні розпочався період активізації нового покоління української інтелігенції, відмовлення від комуністичної ідеології та прагнення переходу за межі соціалістичного реалізму. Шістдесятники виступали за захист культурних цінностей, прав людини та підвищення національної свідомості. У 1970-1980-х, під впливом змін у суспільстві, художники висловлювали різноманітні творчі підходи до образу Т. Шевченка. Зокрема, вони відображали непоборність, нескореність та універсальність постаті поета, а в 1980-х намагалися встановити нові цінності

у моделюванні образу Т. Шевченка. Огляд художніх творів вказує на зміни в ідеологічних та художніх підходах у період 1970-1980-х років.

3.3. Шевченкіана 90-х рр. – здобуття Незалежності

У період з 1991 по 2000 роки образ Т. Шевченка стає уособленням генія, мислителя, національного героя та батька нації в широкому сенсі, подібно біблійному пророкові, апостолу правди та духа, а також небесному захиснику (архангелу) і святому. Сучасні художники часто творять "нетиповий", "неканонічний" образ, який втілює нове розуміння та сприйняття Т. Шевченка в сучасному соціокультурному контексті.

З настанням Незалежності України у 1991 році зміни в історико-культурній обстановці визначили пошуки митцями нових образів і виразної художньої мови в творах, присвячених Т. Шевченкові. Ця тенденція вплинула на створення живописних і графічних робіт у жанрах портрету і тематичної картини, а також ілюстрацій до поезій Шевченка. Образ Шевченка став об'єктом інтерпретації, в якій "міститься весь генетичний код українського народу, закріплений на рівні національної пам'яті".

Поza традиційними візуальними відображеннями митці створювали символічно-алегоричний образ Шевченка, що визначався як збірний, втіленням національного пророка, ікони, апостола правди, архангела-захисника і т. д. Загальний образ Т. Шевченка набував особливого значення в останній третині ХХ століття, втілюючи ідеї свободи, незалежності та самовизначеності на фоні турбулентних історичних подій. Кожен художник прагнув передати у видатній особистості українця особливі риси, щоб розкрити його місію та важливість для української держави, культури та духовності.

Живописні твори кінця ХХ століття, присвячені Тарасу Шевченку, включають в себе "Тризна" (1994), "Три літа" (1997) і "Спас" (2000) (Додаток 1, Рис. 24, Рис. 25, Рис. 26) В. Франчука. Також варто зазначити графічні серії ілюстрацій до Шевченкових творів від О. Івахненка (між 1980–1990-ми роками), В. Гарбуза та В. Лопати [69].

Художник Т. Лящук розповідає, як відвідини могили Т. Шевченка у 1987 році надихнули його до створення триптиха, присвяченого Кобзареві ("Реве та стогне", "Первісний пам'ятник" і "Думи мої, думи..."), який був представлений на ювілейній виставці автора у 2005 році [67].

Про Всеукраїнську виставку, присвячену 190-річчю від дня народження Т. Шевченка і відкрити в Будинку художника 5 березня 2004 року в Києві, автор розповідає, зосереджуючись на картинах, присвячених поетові. Зазначаються такі твори, як "Реквієм Великому Кобзарю" Л. Вітковського, "В селянській родині" С. Репіна, "Пам'ятай, що живеш" В. Забашти, "Хортиця крізь віки" В. Гонтаріва, а також графічний твір М. Лихошви "А як ми бились..." [97].

Художник Олег Шупляк відзначає, що образ Тараса Шевченка займає почесне місце в його творчості. Відомий своєю серією "Двовзори", яку розпочав із портрету-ілюзії Тараса Григоровича, Шупляк завершив першу картину цієї серії, "Кобзар", у 1992 році. Кінцевий варіант твору отримав назву "Дух свободи". Окрім цього, художник створив ілюстрацію до поезії Шевченка "Реве та стогне Дніпр широкий..." у 2014 році, коли почалася російсько-українська війна. Зокрема, його твір "Борітеся - поборете!" відображає важливість боротьби за свободу [98].

Також особливо цінними для цього періоду є твори таких авторів, як М. Козик, З. Кецал, Є. Безніск, Л. Медвідь, В. Островський, С. Добровольський, М. Старовойт, Д. Довбошинський, Б. Мусієвський, І. Крислач, А. Сидоренко, Я. Омелян, В. Франчук, В. Гарбуз та інші.

Є. Щерб втілює сюрреалістичний образ у "Віртуальному портреті Шевченка" (1999), виділяючи фізіономічні риси поета за допомогою елементів пейзажу та сцен селянського життя. Ця робота представлена в каталозі "Свою Україну любіть: Львівські художники шляхами Тараса Шевченка", який виник внаслідок експедицій львівських художників у 1997-1999 роках, подорожуючи Україною шляхами Т. Шевченка.

Цікаві в художньому вислові та творчому підході є портрети Т. Шевченка у творах В. Євтушевського "З Кобзарем" (1992), де митець відобразив обличчя

поета, оточеного визначними постатями України, та М. Грималюка "Пророк" (1992), де автор створив власну візію образу. Олег Шупляк використовував оптичні ефекти у своїй картині "Кобзар" (портрет Т. Шевченка) (1992), моделюючи обличчя за допомогою елементів та мотивів українського пейзажу [13]. У роботі І. Гавришкевича "Тарасова молитва" (1993) виникає питання духовного провідника в молодій незалежній державі, де представлений збірний образ митця, просвітителя і месії. М. Кристопчук у творі "Тарас" (1993) використовує український наратив, відтворюючи канонічний образ "батька Тараса" у декоративній композиції на тлі писанок. М. Сіробаба в своїй роботі "Тарас Шевченко. Нездійснене" (1993) відтворює поета і його музу у живописному тлумаченні.

Символізм виявляється у "Портреті Т. Г. Шевченка" (1997) М. Селезінки, який використав холодні сіро-сині та коричнево-чорні тони разом із теплим білим для передачі "проявлення" з п'ятьми обличчя митця. Це біле узагальнене обличчя та синьосірі форми, що нагадують крила за спиною, створюють враження ангельської енергії, підкреслюючи силу його духу і священну місію як духовного провідника та захисника української нації. У "Портрети Т. Шевченка" (1997) Н. Синишин (Додаток 1, Рис. 27) простежується стилістика експресіонізму, а у картині "Народний поет" (1999) В. Віхтинського – реалізм та постімпресіонізм. Також можна виокремити реалізм і декоративізм, а також орнаменти народного мистецтва у творах В. Цимбала "Пророк" і "Тече вода в синє море" (обидва 1999), а робота Г. Тарасенка "Апостол правди і свободи" (1999) поєднує реалізм та символізм. У творі Є. Щерби "Віртуальний портрет Т. Шевченка" (усі 1999) виявляється сюрреалізм. У картині В. Цимбала "Пророк" (1999) образ Т. Шевченка стає невід'ємною складовою українського космізму, відзначеного християнськими цінностями [99].

Аналогічні тенденції спостерігаються і в тематичних полотнах М. Андрійчука "Молодий поет на Поділлі" (1992), П. Шакала "На самоті" (1994), В. Клименка "Шевченко в майстерні Брюллова" (1997), В. Полтавця "Реве та стогне Дніпр широкий" (1999), В. Франчука "Три літа" (1997) та

"Спас" (2000). Перші спроби уявлення Т. Шевченка як поета-пророка, митця всесвітнього значення, здійснювалися невдовзі після його смерті, зокрема в портреті І. Єремєєвського "Святий Тарасій" (1898) та в іконі, написаній Г. Честахівським "Св. Тарасій та Михаїл Малеїн" (у пам'ять про Т. Шевченка та його друга М. Лазаревського, 1867). Сучасні митецькі твори В. Франчука, І. Гавришкевича, М. Стороженка, М. Стратілата розкривають новий збірний образ у контексті загальнолюдської історії. У "Спасі" В. Франчука, фігура Тараса Шевченка високо піднята над вихором історії. У "Тарасовій молитві" І. Гавришкевича образ Т. Шевченка стає складовою сакрально-духовного світу.

Біографічні етапи Т. Шевченка авторськи реалізовано у ліногравюрах З. Кецала, таких як "Малий Тарас у дяка" (1993), і Я. Омеляна у творі "Тарас Шевченко в Кременці" (1998). Важливий відтінок біографії виявився у ілюстраціях до його поезій, зокрема на форзаці видання "Т. Шевченко. Кобзар" (1993), де В. Лопата представив портрет молодого митця (за його автопортретом 1840 р.) [100]. Також, художник став автором оформлення українських банкнот, включаючи портрет Т. Шевченка у кожусі та шапці на 100-гривневій купюрі. Цю роботу він виконав у 1991 році, створивши приблизно десять портретів митця в різні періоди його життя. Творчість В. Гарбуза в сфері шевченкіани охоплює період з 1980-х до 2000-х років, включаючи графічні серії для видань "Давидові псалми Тараса Шевченка" (2000) та "Кобзар" Т. Шевченка (2004).

У 1990-х роках створено ряд плакатів, в основному заснованих на фотопортреті Т. Шевченка чи його автопортретах, а також на портретах, виконаних відомими художниками чи графіками. Створюючи плакат у 1992 році, С. Рябцев використовував репродукцію автопортрету Шевченка, вписану в овал, доповнену словами з балади "Причинна" ("Реве та стогне Дніпр широкий"), нотами та краєвидом, який передавав настрій цих рядків. А. Гонтар та М. Мотузка, працюючи над плакатом у 1990 році, використали знімки поета з його останніх років, де поле навколо образу митця імітувало орнамент вишивки. У своєму плакаті, А. Штанко використала фотопортрет Т. Шевченка від М. Досса, розміщений в овальній рамі, поруч з якою

намальовані кобза, свічка, ящик із фарбами тощо, що стали символами життя Шевченка як поета, художника та національного пророка [101].

Отже, протягом 1991-2000 років було створено низку творів живопису і графіки на тему Т. Шевченка, де спостерігалися інновації в тлумаченні його образу. У цей період він розглядався як пророк, національний геній, святий, месія, апостол, духовний провідник та культурний діяч світового значення. Ці аспекти виявлялися не лише через емоційний вираз, але й за допомогою семантичного та художнього контексту у творах.

Висновки до розділу 3.

Після смерті Сталіна у 1953 році в Україні розпочався період активізації нового покоління української інтелігенції, відмова від комуністичної ідеології, відвертий супротив та прагнення вийти за межі соціалістичного реалізму. В умовах боротьби із соцреалістичними догмами, спостерігалось піднесення духу національного опору, що призвело до появи у мистецтві "фольклорного" або "етнографічного" напрямку, натхненного українською народною культурою. Це напрям активно розвивали художники-шістдесятники, виступаючи проти тоталітаризму та ідеологічного тиску. Ці тенденції також виявились в образотворчій Шевченкіані, яка характеризувалася спробами національного й духовного оновлення, обережними формальними експериментами та підкресленням драматизму як емоційно превалюючого аспекту при інтерпретації образу Тараса Шевченка. Він сприймався як борець за долю народу, народний поет і просвітитель.

У 1970-1980-х, під впливом змін у суспільстві, митці продовжували експериментувати, висловлюючи різноманітні творчі підходи до інтерпретації образу Тараса Шевченка та Шевченкіани. Зокрема, вони відображали непоборність, нескореність та універсальність постаті поета, а в 1980-х намагалися встановити ці нові цінності у моделюванні його образу.

Після здобуття Україною Незалежності, впродовж 1991-2000 рр. українські митці продовжували розвивати тенденції, розпочаті у 80-х, у трактуванні образу Тараса Шевченка та доповнювати новими сенсами,

викликаними суспільно-політичними подіями в житті України. У цей час Тарас Шевченко сприймався як Пророк, Національний геній, Святий, Месія, Апостол, Духовний провідник та культурний діяч світового значення. Ці аспекти виявлялися не лише через емоційний вираз, але й за допомогою семантичного та художнього контексту у творах.

Розвиток новітніх технологій, поява Інтернету, відкрили нові можливості для митців в плані реалізації своїх творчих задумів, в перше 10-річчя XXI ст. почали з'являтися твори, виконані за допомогою комп'ютерних інструментів – цифрових зображень та графічних редакторів.

Розділ IV. Живописна Шевченкіана першої чверті ХХІ ст.

4.1. Образ Шевченка у творах художників часів Майдану 2014 року

Події на Майдані Незалежності у 2013-2014 роках здійснили значний вплив на творчість багатьох митців та українське мистецтво загалом. Багато відомих художників брали участь у Революції Гідності та уособлювали цей період у своїх творах. Рух "Геть від Москви!" став активним в мистецькому середовищі під впливом революційних подій. Твори, створені під час або на тему Революції Гідності, наразі знаходяться в музейних колекціях.

Треба зазначити що події на Майдані Незалежності співпали із 200-літнім ювілеєм від дня народження Тараса Шевченка. Історичні події 100 річної давнини, тобто 100-літній ювілей поета, також припав на час випробувань для України – I Світову війну, тоді, на тлі заборони всього українського шевченківська тема була домінуючою серед подій, які точилися в Україні, а у 2014 шевченківська тема все ж таки була на другому плані в інформативному та культурно-мистецькому полі України. Попри все, Національний музей Тараса Шевченка спільно із Мистецьким арсеналом відкрили на локації останнього, масштабний проект "ШЕВЧЕНКО/MANIA"¹⁴, в якому було представлено музейну Шевченкіану: 50 художніх творів Т. Г. Шевченка¹⁵.

Ще одним масштабним проектом присвяченим виключно Тарасу Шевченку стала всеукраїнська виставка-бієнале, проект Національної спілки художників України, "Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників" [102]. Автором і куратором проекту був Олександр Мельник. Мета проекту полягала у відродженні української історичної картини, точного відтворення у мистецьких творах подій української історії. Сам проект був започаткований у 2004 році, а проведення бієнале відбувається у виставкових залах Центрального будинку художника Національної спілки художників

¹⁴ <https://artarsenal.in.ua/vystavka/shevchenko-mania/>

¹⁵ Наказ Мінкульту № 153 від 14.03.2014, Наказ Мінкульту № 71 від 10.02.2014, Акт передачі на тимчасове зберігання № 3 від 12.02.2014. – Архів облікової документації НМТШ.).

України. Відкриття виставки "Україна від Трипілля до сьогодні в образах сучасних художників"¹⁶ прийнято відзначати перед Днем Соборності України. Саме тоді, наприкінці січня, відкрився черговий проект, присвячений Тарасові Шевченку.

Шоста виставка, тривала з 17 січня до 2 лютого 2014 року. На цьому заході презентувалися роботи 121 художника з усіх куточків України. Загальна кількість творів становила 196. Головний акцент виставки був зроблений на інтерпретації творчості Тараса Шевченка, інтересу до його постаті та вшанування пам'яті митця. Багато творів які взяли участь виставці були створені вже тоді коли в Києві почалися події на Майдані [103].

Центральну залу прикрасило мозаїчне панно під назвою "Світло з п'ятьми", створене Миколою Стороженком [104] з колекції Національного музею Тараса Шевченка. Панно виконано із шматочків смальти різних відтінків синього кольору, від ніжно блакитних до густих ультрамаринових, Тараса Шевченка зображено босим, на повний зріст, із палаючою свічкою в руках, яка розриває пануючий навколо морок. Палаючий факел символізує незламний дух Шевченка, світло Правди та Істини яку Тарас Шевченко ніс своєю творчістю поета та художника. (Додаток 1, Рис. 28)

Вдало відобразив шевченкіану у своїй творчості Анатолій Куш, представивши повний життєвий шлях Кобзаря через роботи, такі як "Козачок Енгельгардта", "Шевченко у Літньому саду", "Мені тринадцятий минало", "Т. Шевченко і М. Чернишевський", "Пророк", "Шевченко та Варвара Рєпніна. Велика любов" (Додаток 1, Рис. 37)

Чудовий триптих художниці Віри Барінової-Кулебаї "Нічого кращого немає" за мотивами поезії Тараса Шевченка "У нашій раї на землі", оспівує материнство. В ніжно-ліричних образах українських жінок втілені божественні образи мадон. (Додаток 1, Рис. 38).

¹⁶ <https://nuau.org.ua/2020/01/16/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%82-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82/>

На виставці також були представлені твори відомих митців, таких як Валентин Задорожний, Веніамін Кушнір, Віктор Полтавець, Володимир Федько, а також твори відомих художників, серед яких Василь Забашта, Людмила Семикіна, Галина Севрук, Віра Кулеба-Барінова, Володимир Прядка, Віктор Ковтун, Феодосій Гаменюк, Олександр Івахненко, Олег Омельченко, Микола Стороженко та інших. Крім того, на виставці були представлені дипломні роботи випускників Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. (Додаток 1, Рис. 39)

Все, що було створено митцями під час Майдану, зараз зберігається в Музеї революції Гідності. Під час Революції Гідності до митця як поета зверталися звичайні громадяни. А для митців звернення до Шевченка мало різні прояви – як у вигляді картин, плакатів, так і стріт-арту, масштабних мистецьких проєктів [105]. За словами заступниці гендиректора Музею Майдану, Ольги Сало¹⁷, окремі твори художників, учасників Революції Гідності, зберігають і сьогодні високу "температуру" впливу на глядача [106].

"Під час Революції Гідності Тарас Шевченко був широко представлений у дуже різних формах: не тільки традиційній, канонічній, але і у сучасній, постмодерній, часто провокативній та для багатьох обурливій. Як відзначила польська літературознавець, Катажина Якубовська-Кравчик, мистецтво, що порушує ідеологічну та суспільну проблематику, стало одним із інструментів боротьби на барикадах" [107].

Так, наслідком Революції гідності стали різнокольорові щити, розфарбовані каски, різноманітні інсталяції та несподівані картини, що тепер вважаються історичними артефактами. У січні 2014 року на Майдані виникла творча ініціатива під назвою "Мистецька сотня", яка об'єднала художників. Їх ідея полягала в розмальовуванні щитів-оберегів для воїнів майданівської самооборони

¹⁷ <https://www.prostir.ua/?focus=olha-salo-hotilosya-schob-muzej-revoljutsiji-hidnosti-nadyhav-lyudej-na-schodennu-pryntsypovist>

10 лютого в Українському домі відбулася акція під назвою "Щитопис", яка стала центром мистецького життя на Майдані. Участь у заході взяли 23 художники. Багато з них використали шевченківську тематику в своїх роботах. Основна ідея полягала в тому, щоб кожен митець створив щит для учасника кожної з 23-х сотень самооборони Майдану. Внаслідок штурму більшість щитів було знищено, а наразі в музеї зберігаються лише два, що були учасниками цих подій [108].

Існують і декілька більш ранніх незвичних трактувань образу Шевченка у живописі, які свого часу наробила багато галасу в Україні.

Портрет роботи одесита Олександра Ройбурта із серії "Якщо в крані немає води" зображує поета з пейсами. Художник давно оспівує ксенофілію, тобто любов до всіх народів, як він сам не раз пояснював. І хоча портрет Тараса Шевченка був написаний у 2011 році, Олександр Ройтбурд включив його до майданівської серії "Різня на Хіосі", обурений розстрілами 20 лютого 2014 р., і подарував до колекції Музею Майдану, такі як його відомий "Прапороносець"¹⁸ [110].

Ще одна мистецька акція Майдану – "Мистецький Барбакан" [109].

До відзначення 200-річчя від народження Тараса Шевченка, Мистецька сотня організувала незвичайний пленер під назвою "На барикадах" [111], який характеризувався як "революційно-екстремальний". Темою пленеру стало Послання Шевченку від "і мертвих, і живих, і ненароджених земляків твоїх". Художники з різних регіонів України втілили свої рефлексії на події зими 2013–2014 років на полотнах, взявши участь у цій акції. Серед учасників були такі митці, як кураторка пленеру Катерина Ткаченко, Марія Діордічук (псевдонім Маріко Гельман), Михайло Скоп, Анна Діденко та інші. Практично всі твори, створені під час пленеру, наразі зберігаються у фондах Національного музею Революції Гідності.

¹⁸ <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3294486-toj-so-pidnimaє-prapor-ukraina-v-polotnah-rojtburda.html>

Однією з особливостей Шевченкіани на Майдані є народна творчість учасників мітингів, яка включає в себе вищезгадані розмальовані щити, каски, плакати. Зображення Шевченка на засобах самозахисту розглядається як своєрідний оберіг, а на плакатах із гаслами - як вираз підтримки та заклик до активних дій. [111] (Додаток 1, Рис. 31)

Традиційні образи Т. Шевченка, вдягнутого в кожух, шапку, із вусами, були широко представлені: на щитах самооборони, на палатках учасників протесту. Ці образи також змінювали урбаністичний ландшафт окремих міст через стріт-арт. Наприклад, харківська арт-група "Kailas-V" створила величезний мурал розміром близько 500 кв. м. із зображенням Т. Шевченка на одному з будинків. Також В. Стецькович пропонував створити традиційний портрет митця на стіні п'ятиповерхового будинку в Львові на вулиці Миколайчука.

Девіз Революції гідності "Борітеся – поборете!" взятий з антиколоніальної поеми "Кавказ" Т. Шевченка. Цей вислів став частиною національного радіомарафону "Шевченко мобілізує", і його можна побачити на графіті Сергія Брильова в Кременчуці.

В лютому 2014 року на вулиці Грушевського митець під псевдонімом Соціопат створив графіті із зображенням Кобзаря-майданівця. (Додаток 1, Рис.30)

Арт-проект "Шевченкіада" А. Єрмоленка представляє собою екземпляр постколоніального тлумачення Т. Шевченка і входить у склад проекту "Мистецький Барбакан"¹⁹ [109]. Учасники цього об'єднання, представники різних мистецьких напрямів, спрямовані на відновлення мілітарного коду нації. Цей код був приглушений ідеологічними маніпуляціями та репресіями під час радянського періоду. Основна мета їхньої творчості – подолати ідилічно-ліричне уявлення про націю, створюючи новий напрям, який вони називають "люта справа". У творчості А. Єрмоленка Т. Шевченко приймає

¹⁹ Мистецький барбакан. трикутник дев'яносто два. Антологія

https://books.lutasprava.com/index.php?route=product/product&product_id=57

нові ролі, стаючи музикантом рок-напрямом через семантизацію слова "рок" у "пророк". Це відображає постмодерну гру зі словами. Крім того, Шевченко вписується у сферу масової кіноіндустрії, з'являючись у вигляді Супермена чи східного релігійного лідера, такого як Будда, а також вирушає на передову в зоні Антитерористичної операції [111].

Незалежно від того, як змінюється образ Т. Шевченка, в усіх його візуальних відображеннях він залишається легко впізнаваним, оскільки часто залишає смушеву шапку і вуса неголеними. Таким чином, він лишається важливою постаттю для нації, яка продовжує його деконструювати.

Деконструкція антиколоніальних культів Т. Шевченка також відображена у серії картин "Григорович" Юрія Шаповала. Художник зобразив Шевченка з шиною в період Революції гідності, а потім зображав його як учасника АТО²⁰ Юрій (Додаток 1, Рис. 32).

Образ Шевченка-пророка набуває нових аспектів завдяки втіленню його образу у візуальних образах східних релігійних традицій, як це можна побачити на полотні "Вождь Українського народу". Крім того, переосмислюється сам факт, що цей художник визначав альтернативний наратив імперії. На картині "Афіша" відтворено символічний поєдинок між О. Пушкіним, як знаковою постаттю російської культури, та Тарасом Шевченком. (Додаток 1, Рис. 32)

Художник Олег Шупляк відзначає, що образ Тараса Шевченка займає почесне місце в його творчості, починаючи з портрету-ілюзії Тараса Григоровича у своїй відомій серії "Двовзори" [112, 113] (Додаток 1, Рис. 33).

У цій серії митець бажав об'єднати всі національні символи, включаючи Дніпро, кручі, політ сокола та козака з бандурою, створивши образ великого сина України – Тараса Шевченка. Відзначено, що цей образ був використаний як логотип під час Революції Гідності, підкреслюючи його значущість у національному контексті (Додаток 1, Рис. 34).

²⁰ <https://zn.ua/ukr/CULTURE/poltavskiy-hudozhnik-zobraziv-tarasa-shevchenka-z-avtomatom-v-ato-168406.html>

Під час Революції Гідності у Києві для декорування сцени використали зображення картини Олега Шупляка "Борітеся - поборете!" (Додаток 1, Рис. 34). Це зображення було використано на 12-метровому банері. У 2014 році, на початку російсько-української війни, Олег Шупляк створив ілюстрацію до поезії Тараса Шевченка "Реве та стогне Дніпр широкий..." (Додаток 1, Рис. 33). Варто додати, що Олег Шупляк є автором офіційного логотипу з відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка (Додаток 1, Рис. 34)

Проте Революція гідності спричинила появу численних проектів і творів, які сакралізують постать Т. Шевченка та переосмислюють його як пророка і революціонера, порушуючи традиційний образ "селянина в шапці" [114]. Розмаїття інтерпретацій не пов'язане з відмовою від пам'яті про митця. Тарас Шевченко став архетипом, що може актуалізуватися в різних соціокультурних, політичних та мистецьких контекстах.

4.2. Новий концепт Шевченка у мистецтві часів російсько-української війни 2022-2023

Художники, які брали участь у Революції Гідності, продовжують втілювати в своїх творах досвід війни та повномасштабного вторгнення.

Шевченко першим з'явився на рекламних бордах вже після 24 лютого 2022 року. Про це "зовнішнє просування" Кобзаря рух "Чесно" писав протягом перших 100 днів повноцінної війни²¹. На плакатах Шевченко зображений із джавелінами та байрактаром. У контексті інформаційного спротиву важливо відзначити, що образ Шевченка не обмежується лише воїнською постаттю. Він стає важливим, коли митець хоче висвітлити силу духу українців, як це зробила Катерина Лісова в арт-роботі "Бородянський рушник"²².

Художник Андрій Єрмоленко висловлює думку, що фактично спостерігається відмова від культу, який сформувався наприкінці XIX століття

²¹ <https://www.chesno.org/post/5539/>

²² <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/1505>

і був популярний у ХХ столітті. Шевченко сам стає героєм сучасної реальності, прикладом для наслідування, живим образом. Зараз його сприймають як ультрамодного та ультранового. Раніше його вбачали як пам'ятник, як мертву постать, на чию могилу треба класти квіти. Однак зараз цікавішим для людей стає живий Шевченко²³.

Художники намагаються відступити від уявлення про Шевченка в традиційній смушевій шапці та кожусі, створюючи образ, що сприймається сучасною людиною, "свого Шевченка". Тарас Шевченко залишається лідером, чий ідеї, літературні твори та творчість отримують новий смисл та стають актуальними для сучасного покоління українців.

Митець Олександр Грехов створив твори для виставки "Квантовий стрибок Шевченка", в яких передавав ідею, що Шевченко був прогресивною людиною свого часу, "він був не старим з вічно сумним поглядом, він був прогресивною людиною для свого часу і так само, як зараз ми, ходив на "вечірки", випивав, веселився і сміявся"²⁴ [115].

За період з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України й донині українськими художниками було створено велику кількість творів на шевченківську тематику, серед них Делмар Алекс "Байрактар" А Делмара, "Help Ukraine" (зображення Шевченкової Катерини у вогні) Р. Мініна, "Тарас Шевченко" М. Лазора, "Шевченко і Бандера" В. Мулика, "Шевченко-Шива" А. Єрмоленко, "Шевченко. Борітеся – поборете!" О. Павлової, "Тарас Шевченко" О. Штонди, "Катерина" М. Паленка, "Кобзар" О. Грищенка, "... на оновленій землі врага не буде, супостати, а буде син, і буде мати, і будуть люде на землі" А. Яценюка, "...Велике упущення, що ми і досі Його не канонізували, бо пророчий дух Тараса, як і Святе Письмо, пронизує простір і час" П. Добрянського, також варто відзначити художників Н. Тітова, Є. Барабана та М. Дяченка²⁵.

²³ <https://www.radiosvoboda.org/a/25278602.html>

²⁴ <https://www.radiosvoboda.org/a/29817559.html>

²⁵ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/30>

Також існують випадки, коли картини створювалися спеціально для якогось підрозділу, наприклад картини "Шевченко для Державної прикордонної служби України"²⁶ та "До 188-річчя Морської академії в Херсоні"²⁷ Олександра Грехова²⁸.

Особливо цікавою є картина Даниленка Олександра під назвою "Метаморфоза Шевченка", що створена, як своєрідний триптих, де на першому елементі картини зображений пам'ятник Т. Шевченку, на якому сам поет з ріжками, на другому елементі цей пам'ятник обкладений мішками з піском, а на третьому – у Тараса Григоровича з'явилися сині крила, на яких зображені жовті герби України (Додаток 1, Рис. 35).

Також варто відзначити ілюстраторів, які популяризують свою творчість переважно через інстаграм, серед яких Анастасія Темборська, Олена Павлова з ілюстрацією "Шевченко з Джавеліном", Микола Гончаров²⁹.

Картини, створені художниками під час повномасштабного вторгнення, виявляють великий спектр тем і емоцій, від бойових сцен до символічних зображень, як "Байрактар" А. Делмара чи "Help Ukraine" Р. Мініна.

Протягом цього періоду українські художники продовжують створювати значущі твори на шевченківську тематику. Роботи, такі як "Шевченко і Бандера" В. Мулика чи "Шевченко. Борітеся – поборете!" О. Павлової, висвітлюють не тільки військові події, але й соціокультурні аспекти, об'єднуючи ідеї двох епох – Шевченкової та сучасної.

Також існує велика кількість зображень невідомих авторів, як от: "Шевченко with Ukraine", "Шевченко з Бородянки", "Будь як Тарас", а також оновлена версія плаката В. Касіяна "Гнів Тараса", замість фрази "смерть фашистським окупантам" використовується слово "рашистським".

²⁶ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/1507>

²⁷ <https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/1506>

²⁸ Цифрові колекції Національного музею Тараса Шевченка. URL:

<https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/30>

²⁹ Там само.

Окреме місце посідають мурали та графіті. Черченко А. створив мурал у Києві з портретом і цитатою Тараса Шевченка, а Крістіан Гемі, французький вуличний художник, представив війну в графіті на зруйнованих будівлях у Бучі, Гостомелі та Києві. У Ірпені з'явився мурал із зображенням Шевченкової Катерини (Додаток 1, Рис. 36)

Зважаючи на увесь новітній мистецький доробок, постає важливе завдання – зберегти усю цю спадщину та популяризувати її на увесь світ. У зв'язку з цим розробляється програма під назвою "UBiennale".

Важливо зазначити, що увага світу до культури та мистецтва України росте завдяки стійкому опору українського народу у війні з російськими окупантами. Жага до перемоги, воля, хоробрість, давня європейська історія – це саме те, що світ має знати про Україну. Тому сучасні інтерпретації Тараса Шевченка є вагомим внеском у донесення світові достовірної інформації про події цієї війни через візуалізацією стану та прагнень українців скрізь образи Тараса Шевченка та його мистецьких робіт.

Підсумовуючи, варто зазначити, що новий концепт Шевченка у мистецтві часів російсько-української війни 2022-2023 полягає в тому, що художники відмовляються від традиційних підходів та радянських трактувань зображень Шевченка, створюючи "свого Шевченка" – живого, ультрамодного та героїчного. Твори не лише вражають своєю естетикою, але і вражають глибоким змістом, підкреслюючи актуальність поета в непрості часи.

Мистецтво стає формою вираження опору та способом висловити солідарність з українським народом. Мурали, графіті та ілюстрації стають не лише декоративним елементом, а й мовою викликів та прагнень до свободи, адже художники вдаються до глибоких трансформацій образу поета.

У цій новій художній реальності Шевченко стає не лише історичною постаттю, але і живим символом сили, що об'єднує український народ у боротьбі за свою свободу та незалежність.

Висновок до розділу 4.

Живописну Шевченкіану початку ХХІ століття можна охарактеризувати як живопис національної героїки та культурної самоідентифікації.

У 2014 році українське суспільство готувалося вперше відсвяткувати ювілей Тараса Шевченка, його 200-ліття, в умовах Незалежної України. Проте Революція гідності змістила акценти, і ювілей Тараса Шевченка не став головною культурною подією в житті України. Шевченко "перемістився" на Майдан де його образ став головним об'єднуючим символом для українців. Революція спричинила появу численних проєктів та творів, що сакралізували Поета та увиразнювали його образ як Пророка та Борця із москвою.

Повномасштабне вторгнення російських окупантів, 24 лютого 2022 р. з перших днів було ознаменоване появою образу Тараса Шевченка в медіа, суспільному та культурному просторах України, слова із безсмертних поезій Тараса Шевченка почали з'являтися у різноманітних формах мистецької, професійної і не професійної творчості. Новий концепт образу Тараса Шевченка у мистецтві часів російсько-української війни 2022-2023 рр. – відмова від традиційних зображень Шевченка та створення "свого Шевченка" – живого, сучасного та героїчного. Твори із використанням образу Тараса Шевченка та його мистецької спадщини вражають не лише своєю естетикою, але і глибоким змістом, підкреслюючи актуальність поета в ці важкі для нашої Держави часи.

Наразі основним жанром, в якому працюють українські митці створюючи Шевченківські образи, є цифрове мистецтво. В музеї зібрана велика колекція діджитального мистецтва, що в даній роботі вперше об'єднане в єдину зведену колекцію образотворчої Шевченкіани.

Сьогодні мистецтво стало формою вираження опору та способом висловити солідарність з українським народом.

У цій новій художній реальності Шевченко стає не лише історичною постаттю, але і живим символом, який об'єднує український народ у боротьбі за свою свободу та незалежність.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження живописної Шевченкіани із фондowego зібрання Національного музею Тараса Шевченка було вивчено історію її формування та визначено цю збірку як жанрову складову частину музейної образотворчої Шевченкіани, що збиралася упродовж майже 100 років колекціонерами, науковцями та музейниками в Україні та за її межами, різними науковими та музейними інституціями. У 1949 р. з відкриттям Державного музею Тараса Шевченка (з 2001 р. – Національний музей Тараса Шевченка) образотворчу Шевченкіану було зосереджено у колекції музею, яка за 75 років збільшилась втричі.

Вивчення живописної Шевченкіани є першим етапом роботи із систематизування музейної колекції образотворчої Шевченкіани та виявлення в ній нових тематичних та жанрових напрямів.

Було досліджено Шевченкіану українських художників, що створювалася в чотирьох соціо-політичних та мистецьких періодах: було вивчено сприйняття та інтерпретування образу Тараса Шевченка та його мистецької спадщини художниками періоду розквіту соцреалізму, Другої світової війни, періоду руху шістдесятництва, 70-80 рр. та в період після здобуття Україною незалежності – Революція гідності та нове трактування образу Тараса Шевченка в період повномасштабного вторгнення росії на територію України 2022-2023 рр. Також проаналізовано історію становлення та розвитку установ, в яких зосереджувалися музейні предмети до об'єднання їх в єдину колекцію: Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Г. Шевченка (Київ), Інститут Тараса Шевченка-Галерея картин Тараса Шевченка (Харків), Республіканська ювілейна шевченківська виставка (ЮШ) (Київ), Державний музей Тараса Шевченка (з 2001 р. – Національний музей Тараса Шевченка). Було вивчено та долучено до зібрання колекцію творів цифрового мистецтва створеного українськими митцями за останні роки.

Образ Тараса Шевченка став не лише невичерпним джерелом натхнення для українських художників протягом різних історичних епох, але й відображенням глибоких трансформацій у суспільстві та мистецтві.

З першої половини ХХ століття виділяється роль образу Шевченка в радянському мистецтві, де його використовували для підтримки соцреалістичних ідеалів та "антимосковських" настроїв. Друга світова війна та часи конфлікту підкреслили актуальність Шевченкіани, яку висвітлювали у творчості під час війни та після неї. Патріотичне мистецтво вражало образом Кобзаря як символом перемоги та національної самосвідомості.

Культуротворчий підхід до інтерпретації образу Т. Шевченка найчастіше виражався через використання різних стилів, технік, жанрів та композиційних методів, що призводило до формування нового сприйняття особистості, яку вони зображали. У цьому контексті з'явилися нові типи образу: образ митця, вплетеного у колажний контекст історичних чи сучасних подій, що сприяло його інтеграції в соціальну реальність України або за її межами; створення композитного образу як морального ідеалу нації або як автора та одночасно героя власних літературних творів; втілення образу митця в контексті нових естетичних принципів у мистецтві, таких як імпресіонізм, сюрреалізм, оп-арт, неоавангард та інші; інтерпретація образу в контексті актуальних суспільних проблем.

Зміни політичних умов та духовного відродження в 1960-1980-х роках визначили новий етап у розумінні образу Шевченка. Художники-шістдесятники виступали проти тоталітаризму та розвивали "фольклорний" напрям, прагнучи виразити українську культуру та ідентичність.

У період після смерті Й. Сталіна Т. Шевченко став духовним провідником нації, а його образ – символом опору. Художники в 1990-2000-х роках створювали інноваційні та символічні тлумачення образу Кобзаря, зображаючи його як пророка, національного героя та культурного діяча світового значення.

Події на Майдані Незалежності у 2013-2014 роках здійснили значний вплив на творчість багатьох митців та українське мистецтво загалом. Через образ Т. Шевченка поширювався курс "Геть від Москви!". Однією з особливостей шевченкіани на Майдані є народна творчість учасників мітингів, яка включає в себе розмальовані щити, каски, плакати. Зображення Шевченка

на засобах самозахисту розглядається як своєрідний оберіг, а на плакатах із гаслами – як вираз підтримки та заклик до активних дій.

У контексті російсько-української війни 2022-2023 років, художники відмовляються від традиційних зображень Шевченка, створюючи його образ як живого, ультрамодного та героїчного. Образ Кобзаря стає не лише історичною постаттю, але і символом сучасної боротьби за свободу та незалежність.

Важливу роль у збереженні та популяризації шевченкіани відіграє Національний музей Тараса Шевченка. Колекція музею формувалася протягом 150 років і на даний момент налічує понад 85 тисяч експонатів, з яких 34 тисячі належать до основного фонду музею. Серед цих експонатів найцінніша частина представлена у постійній експозиції музею.

Загальний висновок підкреслює, що Тарас Шевченко залишається не лише поетом і художником, але й живим джерелом натхнення, яке неперервно відображає глибокі та значущі аспекти української історії та культури через призму творчості різних поколінь художників.

За результатами дослідницької частини роботи отримано такі науково-практичні результати:

- визначено критерії формування живописної Шевченкіани з колекції Національного музею Тараса Шевченка, відмінні від пострадянського підходу та такі, що враховують особливості нового сучасного і цифрового мистецького середовища – доповнення колекції фізичних музейних предметів творами сучасного цифрового мистецтва;

- досліджено зміну інтерпретації образу Тараса Шевченка та його творчого доробку у творах українських митців ХХ – початку ХХІ ст. в колекції живописної Шевченкіани та визначено характерні тематичні рубрики;

- адаптовано та актуалізовано тематичні рубрики радянського та пострадянського періоду систематизації музейної колекції до сучасного сприйняття та відповідно до виявлених напрямів трансформації образу Тараса Шевченка в живопису;

- розроблено тематичний рубрикатор живописної Шевченкіани (пілотний варіант) та визначено перший рівень загального рубрикатра образотворчої Шевченкіани (Додаток 3);

- систематизовано колекцію живописної музейної Шевченкіани, із долученням до її складу зібраного цифрового контенту творів, створених у новому місцевому та цифровому середовищах (Додаток 4);

- сформовано повну зведену мультимодальну колекцію фізичних та цифрових музейних предметів живописної Шевченкіани, доступ до даних якої забезпечено через веб-платформу "Цифрові колекції Національного музею Тараса Шевченка" (Додаток 4).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко, Т. Г. Мистецька спадщина [Образотворчий матеріал]:[в 4 т.] /Тарас Шевченко; Ін-т мистецтвознав., фольклору та етнографії; Держ. музей Т. Г. Шевченка; [відп. ред. В. І. Касіяні]. – К.: Вид-во Акад. наук УРСР, 1961. – Т. 1, кн 1: 1830-1847. – 1961. – 63 с., . ілюстр. Т. 1, кн 2: 1830-1847. – 1961. – 108 с., 193 с. ілюстр. Т 2: 1847 – 1850. – 1963. – 95 с., 193 с. ілюстр. Т 3: 1851 – 1857. – 1964. – 110 с., 177 с. ілюстр. Т 4: 1857 – 1861. – 1963. – 174 с., 129 с. ілюстр.
2. Каталог Музея Українських древностей В. В. Тарновського ; Том II / Составив : Б. Д. Грінченко. – м. Чернігов: Іздание Черніговського Губернського Земства, 1903. – 212 с.
3. Чуйко Т. П. Інтерпретація образу Тараса Шевченка у живопису та графіці ХХ століття: культуротворчий аспект [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / Чуйко Тетяна Павлівна ; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва. - Київ, 2016. - 18 с.
4. Шевченко Т. Кобзарь / Т. Шевченко. – Санктпетербург: В типографії Е. Фишера, 1840. – 115 с.
5. Глизь І. Кирило-Мефодіївське братство // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2013, Т. 3. – С. 356.
6. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2001. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. "Буквар южнорусский". Записи народної творчості. – 496 с.: портр. С. 36.
7. "Київська минувшина" щомісячний історичний журнал / Друкарня Корчак-Новицького – Київ, 1882-1906.
8. "Зоря". 1880-1897. Систематичний покажчик змісту журналу. – Львів, 1988
9. Прахова А. В. "Пчела". – Санкт-Петербург, 1875-1878.
- 10."Искусство и художественная промышленность". – Санкт-Петербург, 1898-1903.
- 11.Новицький О. Тарас Шевченко як маляр [Изоматериал] / О. Новицький. – Львів ; М. : Наук. Товарищество ім. Шевченка, 1914. – 89, 83 с. : іл. –

- Бібліогр. у підрядк. прим.
12. Дорошенко Д. Шевченко как живописец и гравер // Искусство в Южной России. Графика. Живопись. Художественная промышленность. – Киев, 1914. – № 11/12. – С. 15. – № 31
 13. Микитась В. На світанку Інституту літератури / В. Микитась // Слово і час. – К. – 1995, № 1 (409). – С. 35-37.
 14. Скворцов О. Жизнь художника Тараса Шевченка. – М. : АХР, 1929 р. – 124 с.
 15. Бурачек М. Великий народний художник. – Х.: Мистецтво, 1939 р. – 129 с.
 16. Раєвський С. Життя та творчість художника Тараса Шевченка. – Х.: Мистецтво, 1939 р. – 127 с.
 17. Владимирський Г. Тарас Григорьевич Шевченко – художник / Г. Д. Владимирский, А. Н. Савинов ; под ред. Г. Є. Лебедева. – Л.; М.: Искусство, 1939 р. – 50 с.
 18. Говдя П. "Т. Г. Шевченко – художник". – К., 1955.
 19. Антонович Д. В. Шевченко – маляр [Текст] / Д. В. Антонович; вступ. сл. С. А. Гальченка, післямова Т. І. Андрущенко. – К. : Україна, 2004. – 272 с. : [32] арк. ілюстр.
 20. Шевченко, Тарас. Повне зібрання творів в десяти томах / Відп. ред.: В. І. Касіян. – К., 1961-1964. – Т. 7: Живопис, графіка 1830-1847 років. – Кн. 1. – XVI с. + 153 іл. + 64 с.; – Кн. 2. – 192 іл. + 110 с.
 21. Затенацкий Я. Тарас Григорьевич Шевченко [Изоматериал] : [Альбом] / Я. Затенацкий. – М. : Гос. изд-во изобр. искусства, 1961. – [50] с.
 22. Таранущенко С. Шевченко художник / С. А. Таранущенко ; Товариство для поширення політичних и наукових знань УРСР. – Київ: [Радянська Україна]
 23. Владич, Л. "Живописна Україна" Тараса Шевченка [Текст] / Л. Владич. – К.: Мистецтво, 1963. – 127с.: ілюстр.
 24. Касіян В. Мистецтво Тараса Шевченка / В. І. Касіян. – К.: Знання, 1963. – 77 с.
 25. Паламарчук, Г. П. Акварелі Тараса Шевченка / Г. П. Паламарчук. – К. :

- Мистецтво, 1968. – 111 с. : іл.
26. Анісов В. Від підмайстра до академіка : Нарис про Шевченка-художника / В. Анісов, Є. Серета. – К. : Мистецтво, 1967. – 78 с. : іл., 1 портр. – Бібліогр. в підряд. прим.
27. Тарахан-Берега, З. П. Шевченко – поет і художник [Текст]: [до пробл. єдності образ. мислення] / З. П. Тарахан-Берега. – К.: Наук. думка, 1985. – 184 с.: ілюстр.
28. Білецький П. Апостол України. Життя і творчість Тараса Шевченка. – К., 1998 р.
29. Жаборюк А. А. Малярська творчість Тараса Шевченка / А. А. Жаборюк. – Одеса : Астропринт, 2000. – 119 с.
30. Триптих про Тараса Шевченка [Текст] / [упорядник В.А. Оваденко]. К. : Слов'ян Град, 2002. – "На тебе дивлюся, за тебе молюся" [Образотворчий матеріал]. – К., 2002 – 24 реп.
31. Яцюк В. Малярство і графіка Тараса Шевченка: спостереження, інтерпретації/ Зредагував В. Козирський. – К.: "Рада", 2003. – 368 с.
32. Овсійчук В. Мистецька спадщина Тараса Шевченка в контексті європейської художньої культури. - Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008 р. – 415 с.
33. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів у 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наукова думка, 2001 – [2014].
34. Білан С. Роль народної художньої традиції у формуванні мистецької Шевченкіани. / Мистецтвозн. автограф : зб. наук. пр. каф. історії і теорії мистец. Львів. нац. акад. мистец. – Львів, 2006. №1. – С. 124–131.
35. Белічко Н. Шевченкіана у творчості українських графіків (50-60-ті рр. ХХ ст.), / Наталія Белічко // Дивослово: Українська мова й література в навчальних закладах. Щомісячний науково-методичний журнал Міністерства освіти і науки України. – 2004. № 3. С.22-2
36. Голомша М. Шевченкіана в західноукраїнському мистецтві кінця ХІХ - першої половини ХХ ст.: живопис, графіка / М. Голомша // Вісник Львів. нац. акад. мистец. – Л., 2002. – Вип. 13. – С. 170 – 179

37. Кульбовський М. Подільська Шевченкіана. Кн. 2 / М. Кульбовський. – Хмельницький: А. Цюпак, 2006. – 134 с.
38. Семенюк М. Художня шевченкіана Харківщини; Шевченкіана в книжкових знаках; Колекціонери-шевченкісти / Микола Семенюк // Семенюк М. Шевченко і Харківщина. – Хмельницький: Вид-во Алли Цюпак, 2005. – С. 29-38, 39-45, 110-111.
39. Луценко Н. Вплив творчості Шевченка на українське мистецтво. Тарас Шевченко і сьогодні : матеріали Другої Всеукр. наук.-практ. конф., 6-7 квіт. 2012 р., Всекрим. Т-во "Просвіта" ім. Т. Шевченка [та ін.]. Сімферополь, 2012. С. 264–267.
40. Александренко І. Шевченківська тема у творчості А. Ждахи (за матеріалами виставки Миколаївського краєзнавчого музею "Образотворча Шевченкіана Миколаївщини" Вісник Одеського Історико-краєзнавчого музею. – 2020. – Випуск 8.
41. Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. : М. Г. Жулинський (голова) [та ін.] ; передм. І. М. Дзюби. – К., 2012 – 2013.
42. Горняткевич Д. Богдан Лепкий як портретист Тараса Шевченка. Хроніка–2000 : укр. культурол. альм. / авт. проекту: А. В. Толстоухов, Л. В. Губерський. – Київ, 2011. № 4 (86), ч. 2 : Зарубіжне шевченкознавство : (з матеріалів УВАН). – С. 143–146.
43. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – 2-ге вид., доопрац. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 718 с.
44. Шевченко, Тарас Григорович. Кобзарь / Тараса Шевченка; Коштом Платона Семеренка. – С. Петербург: В друкарні П. А. Куліша, 1860. – 245 с.
45. Національний музей Тараса Шевченка [Образотворчий матеріал]: [альбом /упоряд. Т. Андрущенко, С. Гальченко]. - К.: Мистецтво, 2002. – 224 с.: ілюстр. – Текст укр., англ.
46. Шевченко Т. Г. Кобзар / Переднє слово, упорядкування, укладання ілюстрацій, коментарі, тлумач слів Недяк В. В. – К.: ЕММА, 2019. – 580 с. ; іл. Худож. Ждахи А. А.

47. Костюк Г. Микола Мурашко: Художник і його час. / Український інститут модерного мистецтва . – 2010.
48. Чікарькова М. Ю., Борук В. Д. Цифрове мистецтво: навчальний посібник / Марія Чікарькова, Василь Борук. – К. : ФОП Гуляєва В.М., 2023. – 176 с.
49. Bryant L. Digital literacy for information professionals / L. Bryant. – London: Facet Publishing 32, 2019. (Брайант, Л. (2019). Цифрова грамотність для інформаційних професіоналів. Лондон: 32)
50. Sydorenko A. Ukrainian Digital Art During the Full-Scale Russian-Ukrainian War / A. Sydorenko, A. Chibalashvili, I. shalinskyi, S. Berdynskikh, V. Mazur. // AD ALTA: Journal of interdisciplinary research, PP 125-130. – Mode of access: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130237/papers/A_20.pdf .
51. Булик Чебелик.
52. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / Відповід. редактори С. А. Гальченко, М. Г. Жулинський. – К. : Видавничий центр "Спадщина", 1999.
53. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 10 томах / Відп. редактор В. І. Касіян, 7 – 10 томи (в п'яти книгах). – К., 1961-64.
54. Жур. П. В. Труды і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка / Вст. стаття М. М. Павлюка. – К.: Дніпро, 2003. – 520 с.: порт. (Сер. "Бібліотека Шевченківського уомітету").
55. Ернст Ф. Як збиралися малярські твори Шевченкові У Всеукраїнським історичним музеї ім. Шевченка: Життя і революція: кн. 3. – 1929.
56. Постанова Ради Народних Комисарів УРСР від 5.07.1925 р. / Інститут Тараса Шевченка // Вісті ВУЦВК. – 1926. – 7 лютого.
57. Національний музей Тараса Шевченка : Альбом / упоряд. Т. Андрущенко, С. Гальченко. – К. : Мистецтво, 2002. – С. 11.
58. Микитась В. На світанку створення Інституту літератури / В. Микитась // Слово і час. – 1995. – № 1. – С. 38.
59. Акт прийому реєвакуйованих експонатів, м. Харків, 3 грудня, 1944 // Архів Національного музею Т. Г. Шевченка.
60. Тарас Шевченко. Мистецька спадщина : альбом / передне сл. Д. Стуса, Т.

- Чуйко; наук. комент. та упоряд. Ю. Шиленко [та ін.]. – К. : Мистецтво, 2013. – 352 с. : іл.
61. Шиленко Ю. Цифровізація фондової роботи за умов і викликів воєнного часу: з досвіду Національного музею Тараса Шевченка // Ю. Шиленко, О. Баркова / Національний музей літератури України: пошуки, дослідження, **перспективи.** – 2023 р., Вип. 176. – С.
62. Протокол № 14 засідання фондово-закупівельної комісії Національного музею Тараса Шевченка від 16.09.2021. – Архів облікової документації НМТШ.
63. Державний Реєстр Національного культурного надбання (ДРНКН) – форма обліку пам'яток історії та культури державного рівня на території України. Положення про ДРНКН затверджене постановою Кабінету Міністрів (КМ) України № 466 від 12 серпня 1992 р. – Режим доступу: <https://data.gov.ua/dataset/014aba3a-63ed-4edf-b6b1-b26f1ad29953>
64. Історія українського мистецтва: в 6 т. Т. 5. Радянське мистецтво 1917-1941 років / [Гол. ред. М.П. Бажан]. – Київ: УРЕ АН УРСР, 1967. – 477 с.
65. Чуйко Т. Художньо-стильові особливості образу Тараса Шевченка у творах митців повоєнного часу. Художня культура. Актуальні проблеми : наук. вісник ІПСМ НАМ України. – Київ: Фенікс, 2014. – № 10. – С. 79–88.
66. Афанасьєв В. Українське радянське мистецтво 1960-1980-х років. – Київ: Мистецтво, 1984. – 224 с.
67. Лящук Т. Як народжувалася картина: 22 травня – день перепоховання Т. Г. Шевченка. Українська культура. – 2007. – № 5. – С. 12-13.
68. Щербина С. "Вдивляється Тарас у душу України...": шевченківська тематика у картинах-двозорах Олега Шупляка. Українська мова і література в школах України. – 2014. № 5. – С. 35-45.
69. Димшиць Е. Український живопис кінця 1950х – початку 1990-х років. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ ст. [Текст] : У 2 кн. Кн. 2 / Акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучасного мистецтва ; редкол. В. Д. Сидоренко (голова) [та ін.]. Київ : Інтертехнологія. – 2006. – С. 150-192.

- 70.Афанасьєв В. Мистецтво 1934-1941 років. Станковий живопис Історія українського мистецтва: В 6-ти т. – Київ, 1967: Т. 5. – С. 259-284.
- 71.Джулай Д. Шевченкіана Івана Їжакевича. Літературна Україна. – 2014. – С. 16.
- 72.Чуйко Т. Особливості інтерпретації образу Тараса Шевченка в живопису та графіці 1900–1930-х рр. Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. праць. Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – Київ, 2014. – № 14. – С. 117–122.
- 73.Роготченко О. О. Соціалістичний реалізм і тоталітаризм. Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. – Київ: ФЕНІКС, 2007. – 608 с.
- 74.Шевченкіана Миколи Дойнеки : (кат. ювіл. вист.). / М-во культури і туризму України, Нац. заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка"; передм. О. І. Дмитренко. Шевченкове. – 2007. – 55 с.
- 75.Білецький П. Михайло Дерегус. Живопис, графіка: Альбом. – Київ: Мистецтво, 1987. – 136 с.
- 76.Графічна Шевченкіана: Каталог Державного музею книги і друкарства УРСР / Упоряд. і авт. передмови. І.Б. Оксаметний. Київ, 1989. 38 с., іл.
- 77.Антонюк М. Шевченко в церковній іконографії. Хроніка–2000 : укр. культурол. альм. / авт. проекту: А. В. Толстоухов, Л. В. Губерський. – Київ, 2011. № 4 (86), ч. 2 : Зарубіжне шевченкознавство : (з матеріалів УВАН). – С. 313-315.
- 78.Касіян В. І. Пророк / відп. ред., упоряд. іл. О. Гоян. – Київ: Веселка, 2006. – 430 с.
- 79.Заїка О. Тарас Шевченко: погляд крізь півтора століття. – Київ, 2009. – № 10. – С. 185–186
- 80.Забочень М. Перші листівки шевченкіани. Дзвін. – 1991. – №3. – С.108-116.
- 81.Нікітченко Л. Осмислення постаті Т. Г. Шевченка та його творчої спадщини. Українська мова і література в школах України. – 2014. – № 6. – С. 24-28.

82. Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники. Львів: видавництво українського католицького університету. – 2009. – 656 с.
83. Квітневий В. Лицарі національного відродження. У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу. Ідея та упоряд. В. Квітневого. – Львів: Каменяр, 2003. – С. 56-71.
84. Республіканська виставка "Т. Г. Шевченко в народному образотворчому мистецтві": Каталог / Упоряд. і авт. вст. ст. Л. Владич. – Київ: Укрполіграфтрест, 1940. – 64 с.
85. Семенюк М. Художня шевченкіана Харківщини. Шевченко і Харківщина. – Хмельницький, 2005. – С. 29–38.
86. Зубар М. Василь Касіян. Народний художник СРСР. – Київ: Мистецтво, 1946. – 53 с.
87. Ільницький М. Літературний Львів і шістдесятництво. У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу. Ідея та упоряд. В. Квітневого. – Львів: Каменяр, 2003. – С. 5–34.
88. Чуйко Т. Шевченкіана Василя Касіяна 1940-х рр. Питання мистецтвазнавства, етнології і фольклористики. Центр дослідження ў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Мн : Права і эканоміка – 2015. – С. 80–84.
89. Федько А. В. Еволюція образу Тараса Шевченка в українському мистецтві кінця ХХ–ХХІ століття / А. В. Федько // Молодий вчений. № 5 (20). – Ч. 4. – С. 66-68.
90. Черкаські художники у вінок шани Великому Кобзареві: кат. вист., Черкаси, 2008 / Музей "Кобзаря" Т. Г. Шевченка ; упоряд. О. М. Шарапа ; фотографи: М. О. Васильєв, В. Ф. Федулов. – Черкаси : Вовчок О. Ю., 2009. – 35 с.
91. Пиріг Л. Честь і слава імені та пам'яті Тараса Шевченка. Шевченківський краєзнавчий альманах, 2009. Всеукраїнський культурно-науковий фонд Т. Шевченка. – Київ, 2009. – С. 35-39.
92. Кульбовський М. Образ Шевченка у творчості подільських митців; Шевченко та його поетичні образи у творах подільських народних

- майстрів. Подільська Шевченкіана. Кн. 2. Хмельницький, 2006. С. 67–75.
93. Жулинський М. Передмова. Історія української культури: у 5 т. / голов. ред. Б. Є. Патон ; НАН України. Київ : Наукова думка, 2001 . Т. 5, кн. 1 : Українська культура ХХ – початку ХХІ століть / [Ажнюк Б. М. та ін.] ; редкол. тому, кн. 1: Жулинський М. Г. – голов. ред. [та ін.]. – Київ, 2011. – С. 5-20.
94. Голомша М. Інтерпретація Шевченкіани львівськими графіками другої половини ХХ століття. / Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец. – Харків, 2004. – № 9. – С. 9-16.
95. Скульчик С. Українофіли: світ українських патріотів другої половини ХІХ ст. – Київ: КІС, 2010. – 272 с.
96. Жеплинська О. Пам'ятки живописної Шевченкіани другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. у збірці національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2014. – № 25. – С. 173-184.
97. Апостол правди і науки : лінорити І. Матіяша та твори черкас. художників : [альбом] / Черкас. держ. бізнес-коледж ; [ред. С. Левченко], [Чабаненко Ю. А.]. – Черкаси :, 2011. – 47 с.
98. Шевченкіана у народній творчості. Шевченкіана Придніпров'я : ст., нариси, поезія, проза, есеї, інтерв'ю / упоряд.: Л. Степовичка, М. Чабан. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 392–417.
99. Косів В. Тарас Шевченко у візуальній ідентифікації українців. Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2014. – № 25. – С. 211-220.
100. Скляренко Г. "Між історією та географією" (до питання про періодизацію українського мистецтва ХХ століття. На берегах: Нотатки до українського мистецтва ХХ століття: збірник статей. – Київ: Софія, 2007. – 330 с.
101. Скляренко Г. "Новий" живопис 1960-х років у контексті часу та історичній перспективі. На берегах. Нотатки до українського мистецтва ХХ століття. – Київ: Софія, 2007. – С. 90-103.
102. Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників : [Веб-сайт].

- [Електронний ресурс] / Національна спілка художників України. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://nuau.org.ua/2020/01/16/%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%82-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82/> . – Назва з екрану.
103. Бурнашов І. Ю. Виставочна художня панорама 2014 року : оглядова довідка за матеріалами преси, неопублікованими документами та Інтернету [Електронний ресурс] // І. Ю. Бурнашов / ДЗК. – 2015, Випуск 2/5. – 28 с. – Електронні дані. – Режим доступу: с. https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Ogliad_hud_vistavok/2015/2015_vyst_15.pdf . – Назва з екрану.
104. Петрук Р. Останній твір Миколи Стороженка [Електронний ресурс] / Р. Петрук // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2021. – Вип 35, том 4. – С. 79-90. – Електронні дані. – Режим доступу: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/35_2021/part_4/13.pdf . – Назва з екрану.
105. Щокань Г. Революція Гідності в мистецтві: які твори можуть залишитись "у вічності" і про що вони розповідатимуть. [Електронний ресурс] / УП. Життя. – Електронні дані. – Режим доступу: URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/02/20/252941/> – Назва з екрану. (дата звернення: 1.12.2023).
106. Шевченко та Майдан: 5 появ митця на революції. [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу: URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1438> – Назва з екрану. (дата звернення: 1.12.2023).
107. Андрухович Т. Шевченко на барикадах, або Як Кобзар став одним із майданівців [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу: <https://naszwybir.pl/54279-2/> . – Назва з екрану.
108. Проскурня брав щити в оренду, платив непогані гроші”: чому митець Анатолій Слойко спонтанно віддав музею серію робіт [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу: <https://maidanmuseum.org/uk/node/1045> – Назва з екрану.
109. Мистецький Барбакан. Трикутник дев'яносто два . Антологія. – Київ :

- Люта справа, 2015. – 320 с.
110. Базів Л. Той, що піднімає прапор. Україна в полотнах Ройтбурда: [Веб-сайт]. [Електронний ресурс]. – [Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3294486-toj-so-pidnimae-prapor-ukraina-v-polotnah-rojtburda.html> . – Назва з екрану.
111. Федорів І. Шевченко мобілізує. Як Кобзар веде у бій під час революцій і воєн [Електронний ресурс] / І. Федорів. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.chesno.org/post/5539/> . – Назва з екрану.
112. Щербина С.. "Вдивляється Тарас у душу України...": шевченківська тематика у картинах-двозорах Олега Шупляка. Українська мова і література в школах України. – 2014. – № 5. – С. 35-45.
113. Майже два десятки картин на шевченківську тематику написав художник із Тернопільщини. Суспільне. URL: <https://www.google.com/amp/s/suspilne.media/amp/111981-majze-dva-desatki-kartin-na-sevcenkiivsku-tematiku-napisav-hudoznik-iz-ternopilsini/> (дата звернення: 1.12.2023).
114. Юр М. Шевченкіана як художня інтенція у сучасному візуальному мистецтві України / Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки : Мистецькі обрії 2014 : зб. наук. праць. Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України ; Наук. керівник теми і голов. наук. ред. І. Д. Безгін ; Редкол. : А. В. Чебикин, І. Д. Безгін, А. О. Пучков та ін. – Київ: Фенікс, 2014. – № 6 (17). – С. 50-56.
115. Тищенко Р. Інтерпретація виставки "Квантовий стрибок Шевченка" філософами та культурологами [Електронний ресурс] / Р. Тищенко. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29817559.html> . – Назва з екрану.

ДОДАТОК 1

Ілюстрації

Ілюстрації до Розділу I

Рис. 1 а) А. Даньєр. Фотопортрет Шевченка. 1858 р.

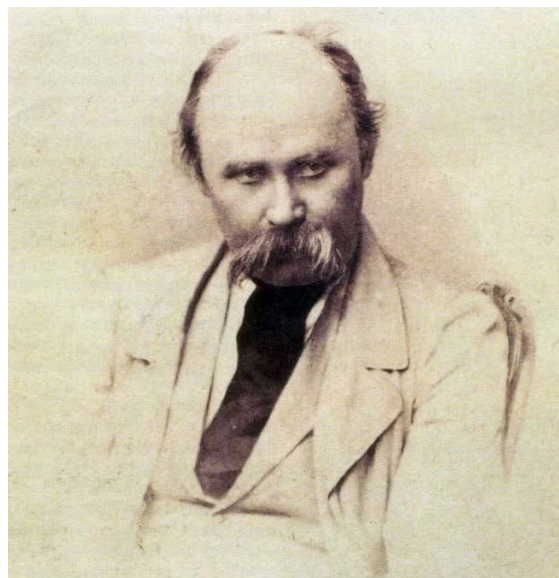

Рис. 1 б) І. Гудовський. Фотопортрет Шевченка. 1859 р.

Рис. 1 в) І. М. Крамської.
Фотопортрет Шевченка. 1871 р.

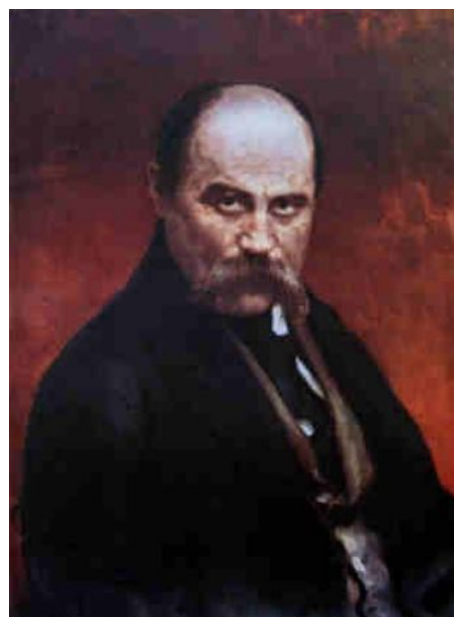

Рис. 1 г) І. Ю. Рєпін.
Фотопортрет Шевченка. 1888 р.

Рис. 2 а) І. Досс. Фотопортрет Шевченка. 1858 р.

Рис. 2 б) А. Даньєр. Фотопортрет Шевченка. 1859 р.

Рис. 3. К. Трутовський. Шевченко в образі кобзаря. Полотно, олія. 1875 р.

Ілюстрації до Розділу II

Рис. 4. Красицький Фотій. Портрет Тараса Шевченка. Папір, літографія. 1932 р.

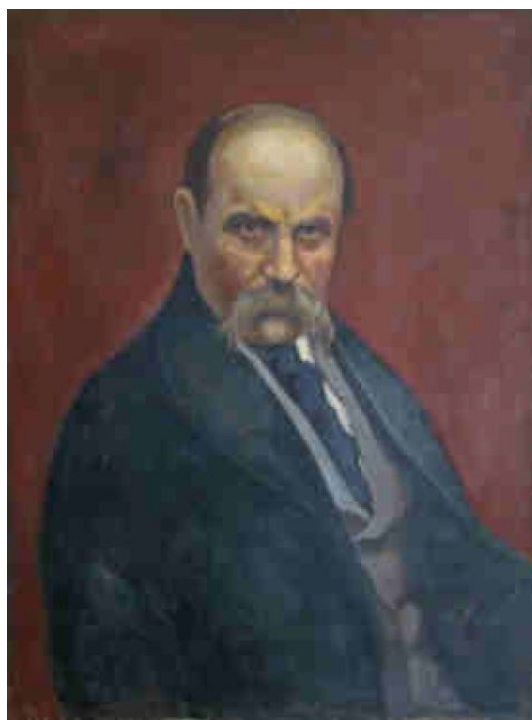
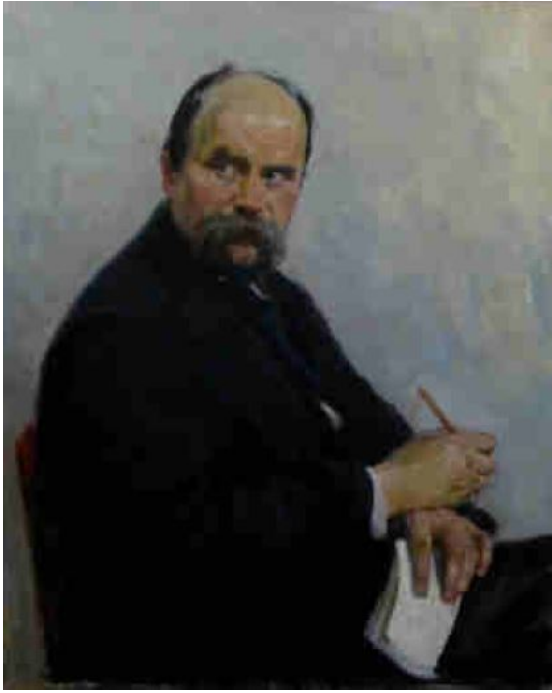

Рис. 5. І. Северин. Портрет Т. Г. Шевченка. Полотно, олія. 1933 р.

а) Л. Коштелянчук.
Портрет Т. Г. Шевченка.
Полотно, олія. 1959

б) П. Чичиканов.
Портрет Т. Шевченка.
Папір, акварель. 1954

в) К. Трохименко. Т. Г. Шевченко на Чернечій горі. Полотно, олія. 1954 р.

Рис. 6 (а, б, в). Портрети та тематична композиція
за мотивами біографії Т. Шевченка (період 1950-ті)

Рис. 7. Джапарідзе Уча. Портрет Тараса Шевченка. Полотно, олія. 1948 р.

Рис. 8. М. Дерегус. Малий Тарас слухає кобзаря. Полотно, олія. 1956 р.

Рис. 9. К. Трохименко. Шевченко та Енгельгард. Полотно, олія. 1829 р.

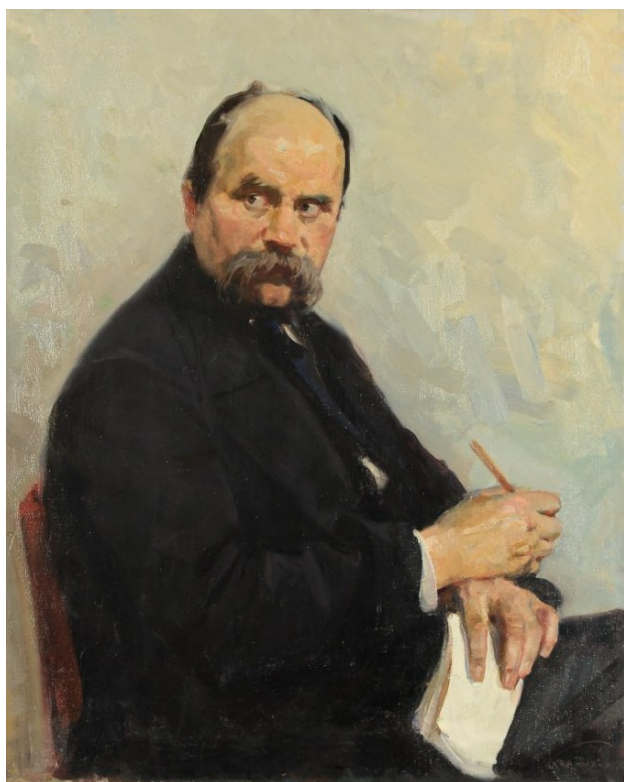

Рис. 10. Л. Коштелянчук.
Портрет Т. Г. Шевченка
Полотно, олія. 1959 р.

Рис. 11. І. Шульга.
Зустріч Тараса Шевченка
з І. М. Сошенком.
Полотно, олія. 1938 р.

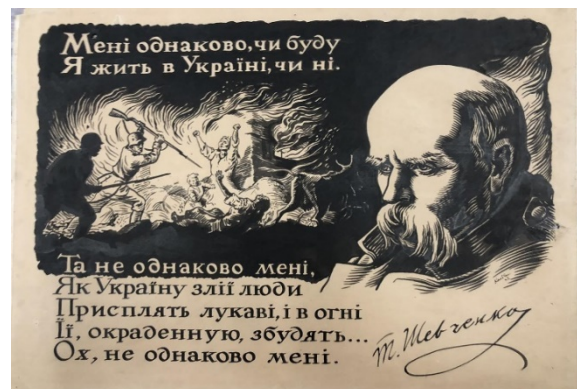
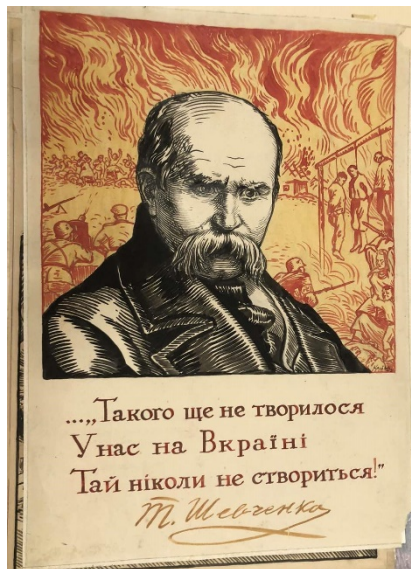

Рис. 12. Касіян Василь. Плакати II світової війни

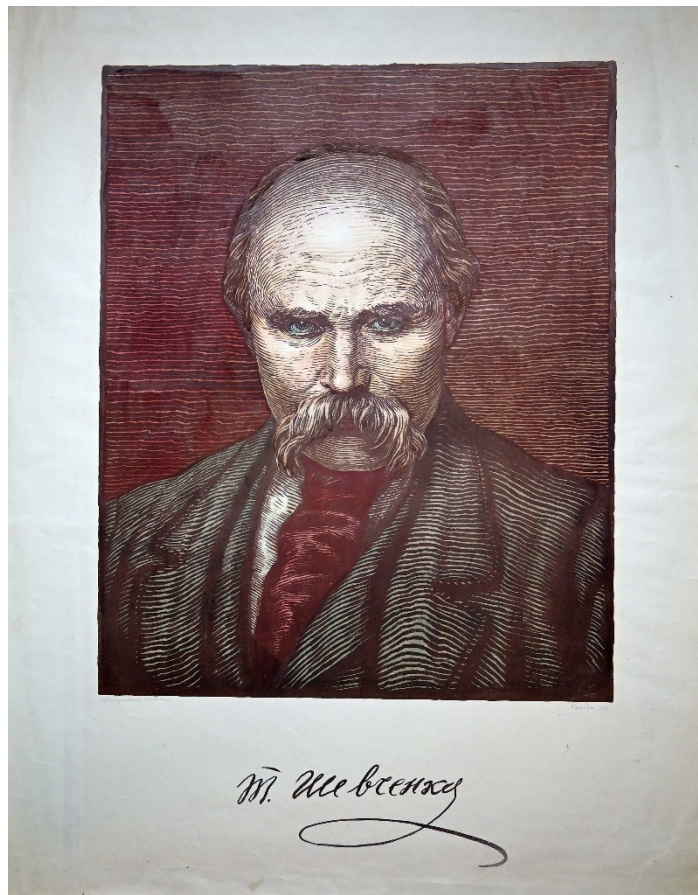

Рис. 13. Касіян Василь. Портрет Тараса Шевченка. Папір, літографія. 1946 р.

Ілюстрації до Розділу III

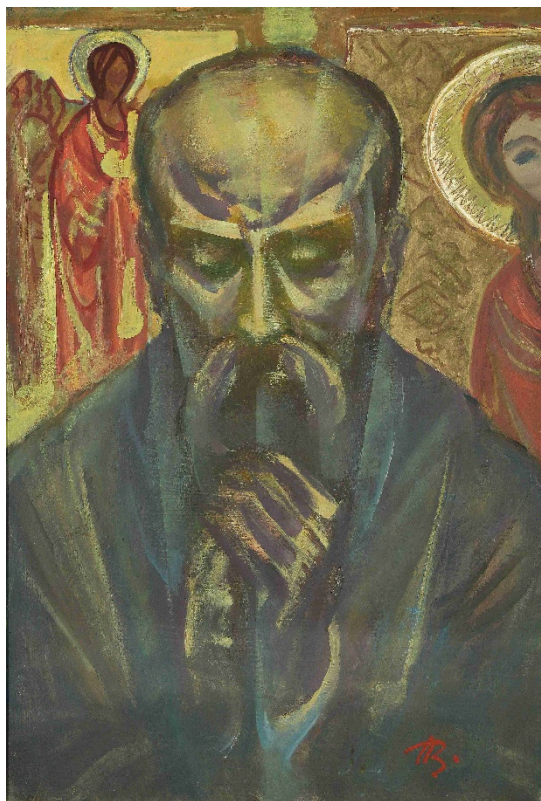

Рис. 14. Заливаха Опанас Іванович. Молитва, полотно, олія. 1989 р.

Рис. 15. Горська Алла. Гнівний Тарас. Папір, змішана техніка. 1962-1963 рр.

Рис. 16. Горська Алла.
Дума (Тарас Шевченко)
Папір, монотипія. 1963-1964 рр.

Рис. 17. Горська Алла.
Дума (Тарас Шевченко): Сонячне коло.
Папір, монотипія. 1963-1964 рр.

Рис. 18. Киянченко Дмитро Георгійович.
Тарас Шевченко. Захлявні книжечки. Полотно, олія. 1963 р.

Рис. 19. Примаченко Марія. Маленький Шевченко біля маминої могили. Папір, акварель, гуаш. 1964 р.

Рис. 20. Меліхов Георгій Степанович.
Т. Г. Шевченко та Айра Олрідж. Полотно, олія. 1963 р.

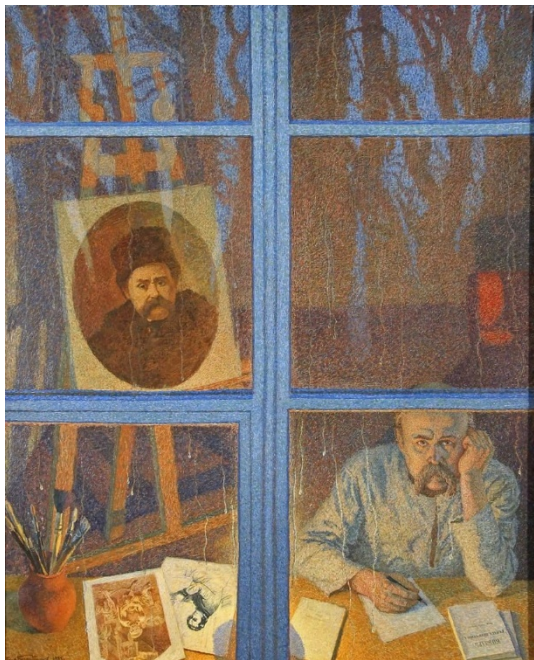

Рис. 21. Багаутдінов Рафаель.
Останній автопортрет Шевченка.
Полотно, олія. 1985 р.

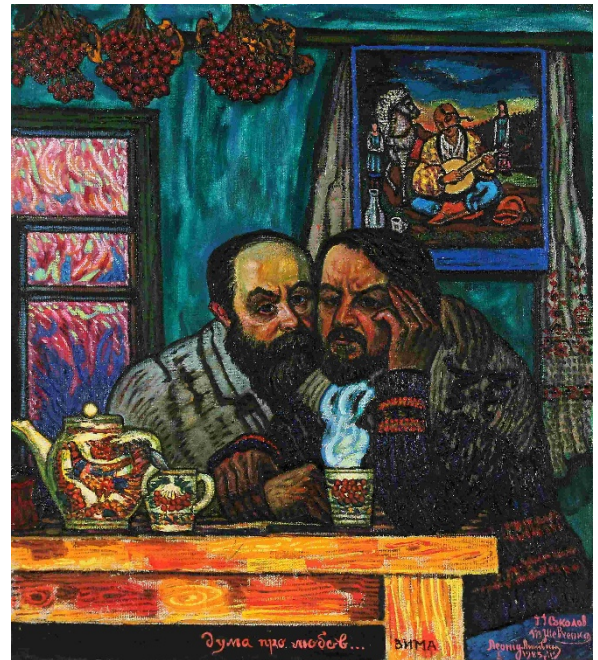

Рис. 22. Литвинов Олексій.
Т. Г. Шевченко і я. Дума про любов.
Полотно, олія. 1985 р.

Рис. 23. В. Костецький. Шевченко на засланні. Після муштри. 1970-ті рр.

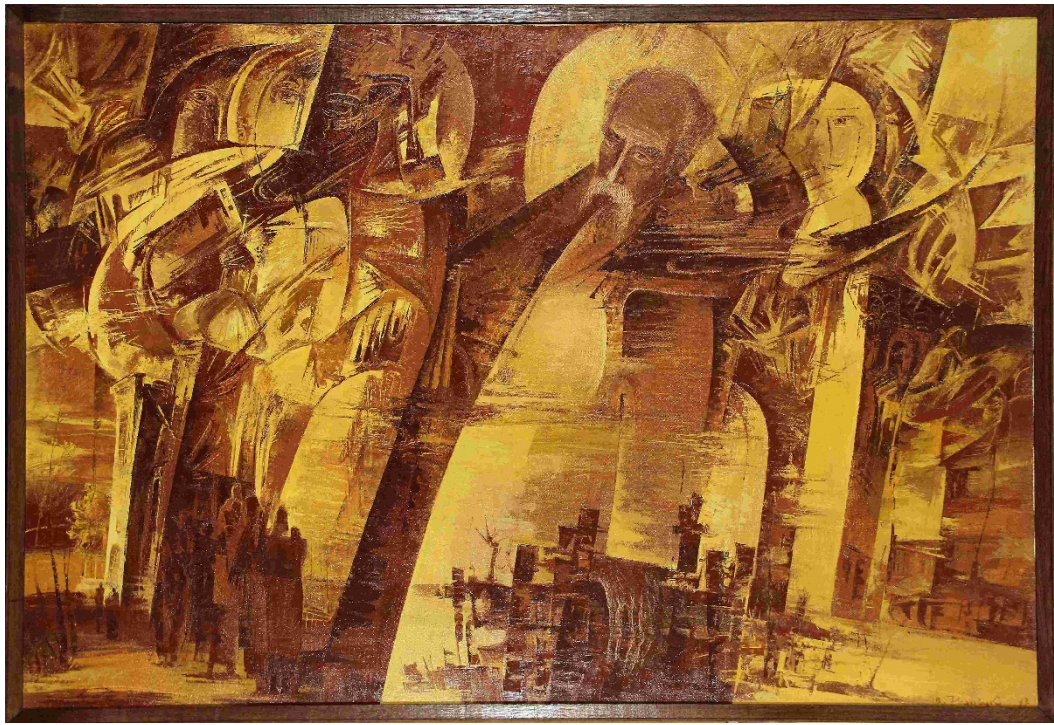

Рис. 24. . Франчук Валерій. Тризна. Полотно, олія. 1994 р.

Рис. 25. . Франчук Валерій. Три літа. Полотно, олія. 1997 р.

Рис. 26. Франчук Валерій. Спас. Полотно, олія. 2000 р.

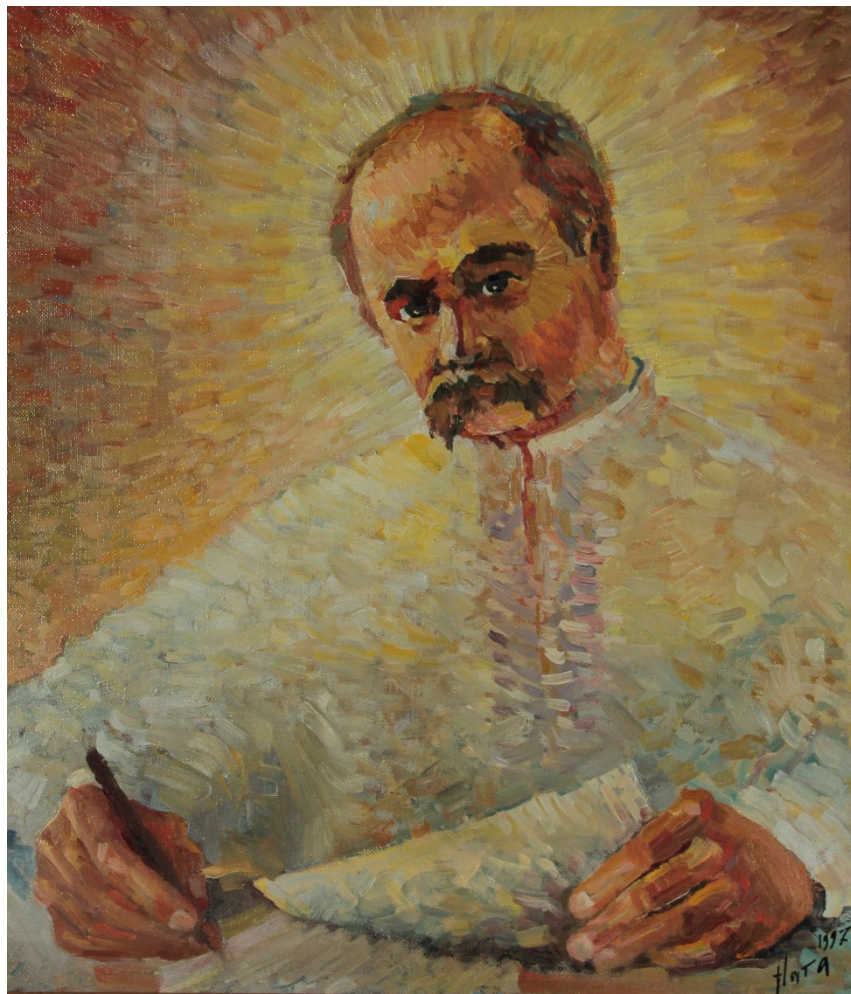

Рис. 27. Синишин Наталя. Портрет Тараса Шевченка. Полотно, олія. 1997 р.

Ілюстрації до Розділу IV

Рис. 28. Стороженко Микола.
Світло з п'їтьми.
Мозаїчне панно, смальта. 1988 р.

Рис. 29. Ройтбурд Олександр.
Шевченко. 1983 р.

Рис. 30. Художник під псевдонімом Соціопат.
Серія графіті під час Революції Гідності. 2014 р.

Рис. 31. Фотограф Луць Володимир. Духовний гетьман Майдану. 2014 р.

Рис. 32. Шаповал Юрій. Серія картин – Григорович. Полотно, олія. 2015 р.

Рис. 33. Шупляк Олег. Серія Двостворів присвячених Шевченку. 1992-2014 рр.

Рис. 34. Декорування сцени під час Революції Гідності у Києві зображенням картини Олега Шупляка. 2014 р.

Рис. 35. Даниленко Олександр. Метаморфоза Шевченка. 2022 р.

"Катерина" 1842
Художник оригіналу
М.Т. Шевченко

Мурал "Катерина" пода
громаді міста-героїв
товариством "Віг

Рис. 36. Невідомий автор. Найбільший у світі мурал картини Шевченка "Катерина" у м. Ірпінь. 2023 р.

Рис.37. Кущ А. В. Шевченко та Варвара Рєпіна.
Велика любов. Бронза. 1990 р.

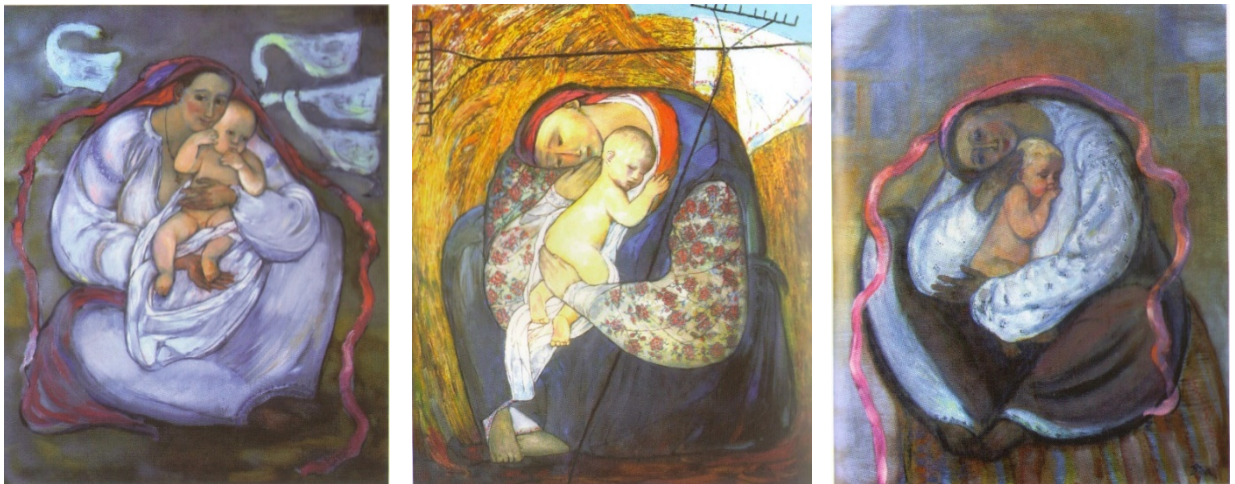

Рис. 38. Барінова-Кулеба В. І. Нічого кращого немає.
Триптих. Полотно, олія. 2011-2012 рр.

Рис. 39. Омельченко О. В, Тарасове пророцтво. Полотно, олія. 2013 р.

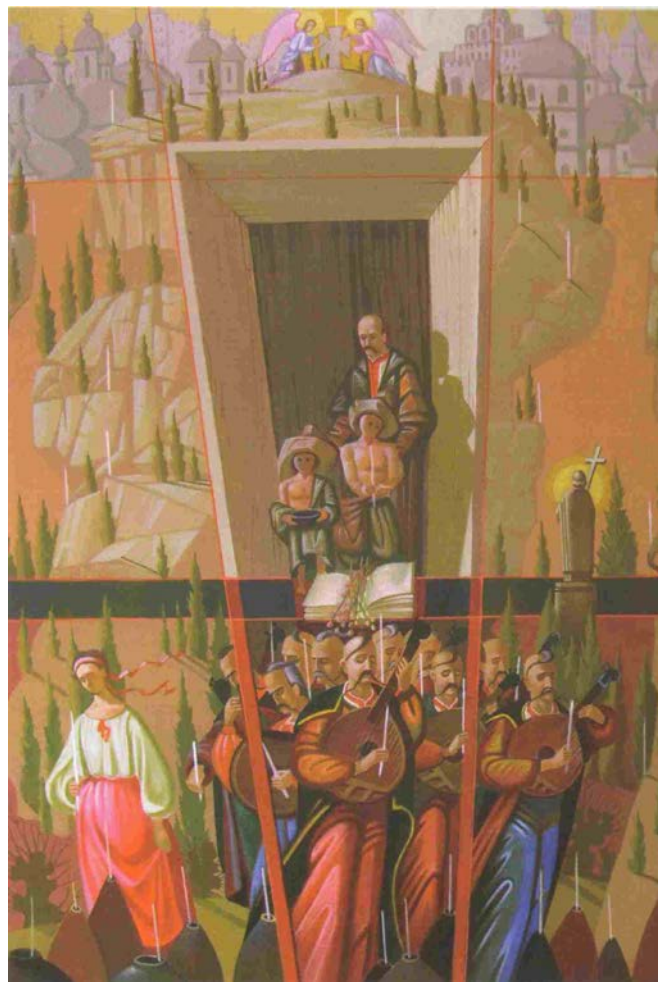

Рис.40. Ткачик Б. І. З домовини встане Україна. Полотно, олія. 2012 р.

Рис. 41. Живогляд В. І. Тарасові музи. Полотно, олія. 2013 р.

Рис.42. Кириленко-Баранникова Г. Г. Думи. Т. Г. Шевченко у засланні.
Полотно, олія. 2013 р.

Рис 43. Мельник О. І. Шлях у вічність. Полотно, акрил. 2013 р.

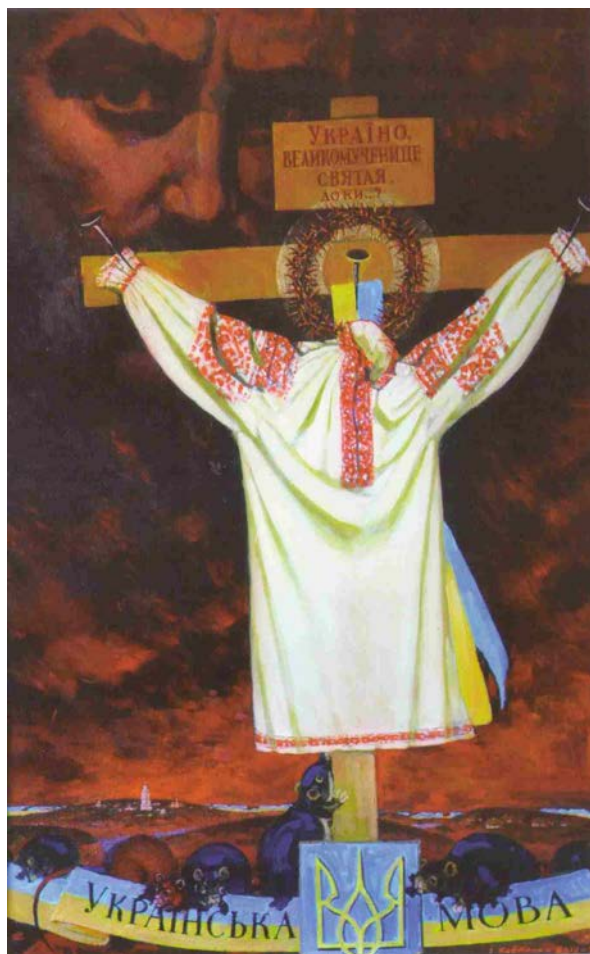

Рис.44. Ковтонюк І. А, Україно, великомученице святая.
Полотно, олія. 2012-2013 рр.

ДОДАТОК 2

Показчики до образотворчої Шевченкіани

а) Шевченківські виставки:

- 1911 "Перша ювілейна Шевченківська виставка до 50 роковини з дня смерті поета"
- 1938 "Республіканська ювілейна шевченківська виставка до 125-річчя від дня народження Тараса Шевченка"
- 1949 "Художня виставка присвячена відкриттю Державного музею Т. Г. Шевченка в Києві"
- 1964 "Ювілейна Шевченківська виставка" (Москва. Виставкові зали на Манежній площі)
- 1965 "Виставка творів художників, представлених на здобуття премії ім. Т. Г. Шевченка" (Київ, Державний музей Т. Г. Шевченка)
- 1965 "Послідовники Шевченка" (Київ, Державний музей Українського образотворчого мистецтва)
- 1968 "Тарас Шевченко. Життя і творчість. Дні культури Української РСР" (м. Прага, Чехословаччина, зали Празького Граду)
- 1974. "Художні твори у власній колекції Тараса Шевченка" (Київ, Музей російського мистецтва)
- 1983 "Тарас Шевченко та його сучасники на академічних виставках 1859 – 1860 рр. До 225-річчя Академії мистецтв" (м. Ленінград, Академія мистецтв Союзу РСР)
- 1984 "Шевченко-художник. До 170-річчя від дня народження" (м. Київ, Республіканський виставковий павільйон)
- 1989 "Життя і Слава Тараса Шевченка" (м. Київ, Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка)
- 1994 "Мальовнича Україна" (м. Дніпропетровськ, Дніпропетровський державний історичний музей ім. Д. І. Яворницького)
- 1994 "Мальовнича Україна" (м. Миколаїв, Миколаївський художній музей ім. В. В. Верещагіна)

- 2003 "Твори художників, лауреатів Державної премії ім. Т.Г. Шевченка" (м. Київ, Національний музей Тараса Шевченка)
- 2005 "Художня шевченкіана Харківщини; Шевченкіана в книжкових знаках; Колекціонери-шевченкісти"
- 2010 "Тарас Шевченко очима митців" (м. Київ, Національний заповідник "Софія Київська")
- 2014 "Тарас Шевченко. Поет. Художник. Ікона" (м. Нью Йорк, США, Український музей)
- 2018 "Споріднені душі. Тарас Шевченко та Франциска Гойя" (м. Сарагоса, Іспанія, Музей Сарагоси)
- 2020 Образотворча Шевченкіана Миколаївщини
- 2021 "Велика Сімка" (м. Київ, Музей історії міста Києва)
- 2021 "Справжній Шевченко" (м. Івано-Франківськ, Музей мистецтв Прикарпаття)

б) Перелік установ – зберігачів образотворчої Шевченкіани:

- 1899 Державний музей українського образотворчого мистецтва УРСР
- 1899 Національний музей історії України
- 1918 Національний музей України
- 1919 Перший державний музей
- 1920 Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова (Краснознавчі музеї Харківщини)
- 1924 Інститут Тараса Шевченка
- 1924 Всеукраїнський історичний музей ім. Т. Шевченка
- 1924 Всеукраїнський історичний Музей ім. Т. Г. Шевченка (Державний музей образотворчого мистецтва УРСР, Національний музей історії України).
- 1925 Канівський державний музей-заповідник "Могила Т. Г. Шевченка"
- 1926 Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
- 1929 Чернігівський історичний музей

- 1936 Інститут фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України
- 1941 Національний музей Тараса Шевченка
- 1949 Харківський музей ім. Шевченка
- 1978 Музей історії міста Києва
- 1990 Інститут Історії України НАН України
- 2013 Харківський Всеукраїнський інститут шевченкознавства

ДОДАТОК 3

Рубрикатор "Образотворча Шевченкіана" у фондовоу зібранні Національного музею Тараса Шевченка.

Проект

Рубрикатор "Образотворча Шевченкіана" розробляється відповідно до визначення Шевченкіани на джерельної базі фондового зібрання музею.

Шевченкіана – зібрання, сукупність творів літератури і мистецтва, пов'язаних із життям і творчістю Тараса Шевченка, а також усі його роботи та видання його творів. Шевченкіана охоплює:

- творчість Тараса Шевченка,
- твори про життя Тараса Шевченка,
- інтерпретації творів Шевченка,
- меморізації та вшанування пам'яті Тараса Шевченка,

а також їх

- цифрові відтворення,

та пов'язані з ними

- інтерпретації,
- публікації

В рамках цієї роботи розроблено перші варіанти верхнього рівня предметних рубрик Образотворчої Шевченкіани та поглиблена рубрикація розділу "Живописна Шевченкіана". Покладено початок розробці предметних рубрик супутніх розділів "Скульптурна Шевченкіана", "Фотографії Шевченкіани" та "Цифрова Шевченкіана".

До даного рубрикатору формуються хронологічний та жанровий показники, а також додано показник виставок, де експонувалися образотворчі твори Тараса Шевченка, та організацій-зберігачів цих творів.

Структура та визначення рубрик потребують подальшого удосконалення та розширення й нарощування.

Проектний варіант рубрикатора живописної Шевченкіани впроваджено до Змісту цифрової колекції "Образотворча Шевченкіана XIX - початку XXI сторіччя"

<https://collection.museumshevchenko.org.ua/documents/view/51>

ЗМІСТ ТЕМАТИЧНИХ РУБРИК

Образотворча Шевченкіана

Верхній рівень

- I. Живописна Шевченкіана
- II. Графічна Шевченкіана
- III. Шевченкіана в декоративно-ужитковому мистецтві
- IV. Фотографії Шевченкіани
- V. Скульптурна Шевченкіана
- VI. Шевченкіана в нумізматиці та фалеристиці
- VII. Шевченкіана в поліграфічній репродукції
- VIII. Шевченкіана в дизайні
- IX. Відтворення Шевченкіани
- X. Цифрова Шевченкіана

Другий рівень

I. Живописна Шевченкіана

1. Живописна спадщина Тараса Шевченка
2. Біографія Тараса Шевченка в живописних творах
3. Інтерпретація мистецького доробку Тараса Шевченка
4. Жанрові інтерпретації образу Тараса Шевченка
5. Меморізація та пошана пам'яті Тараса Шевченка
6. Історичний контекст в живописній Шевченкіани
7. Географія живописної Шевченкіани
8. Цифрова живописна Шевченкіана

Супутні розділи, другий рівень, формування яких розпочато у процесі дослідження даної магістрської роботи додатково до розділу "Живописна Шевченкіана"

V. Скульптурна Шевченкіана

Пам'ятники Тарасу Шевченку (за географічними локаціями)

В Україні

У світі

IV. Фотографії Шевченкіани

Фотопортрети Тараса Шевченка

IX. Цифрова Шевченкіана

1. Цифрове мистецтво (Digital Art)
2. Цифрові двійники (Digital Twin)
3. Цифрові публікації (Born-Digita)

РУБРИКАТОР

1. ЖИВОПИСНА ШЕВЧЕНКІАНА

1.1. Живописна спадщина Тараса Шевченка

- 1.1.1. Автопортрети
- 1.1.2. Жанрові твори
- 1.1.3. Приписувані твори

1.2. Біографія Тараса Шевченка в живописних творах

- 1.2.1. Дитячі та юнацькі роки Тараса Шевченка
- 1.2.2. Навчання в Академії мистецтв в Санкт-Петербурзі
- 1.2.3. Перший приїзд в Україну
- 1.2.4. Другий приїзд в Україну
- 1.2.5. Арешт та заслання Тараса Шевченка
- 1.2.6. Повернення із заслання
- 1.2.7. Третій приїзд в Україну
- 1.2.8. Смерть та похорон Тараса Шевченка
- 1.2.9. Портрети друзів, знайомих, родичів Тараса Шевченка та осіб, пов'язаних із ним

1.3. Інтерпретація мистецького доробку Тараса Шевченка

- 1.3.1. Живописна інтерпретація художніх творів Тараса Шевченка
 - 1.3.1.1. Живописні твори Т. Г. Шевченка
 - 1.3.1.2. Графічні твори Т. Г. Шевченка
 - 1.3.1.3. Офорти Тараса Шевченка
- 1.3.2. Живописна інтерпретація літературного доробку Тараса Шевченка
 - 1.3.2.1. Образ Кобзаря
 - 1.3.2.2. До поеми "Катерина"
 - 1.3.2.3. До окремих поем та поезій
- 1.3.3. Наслідування мистецьких традиції Тараса Шевченка в живопису
 - 1.3.3.1. Українські краєвиди
 - 1.3.3.2. Натюрморти

1.3.4. Живописна Шевченкіана у сучасному мистецтві

- 1.3.4.1. Графіті і мурали (арт-стріт)
- 1.3.4.2. Мерчі (Merchandise)
- 1.3.4.3. Цифрові інтерпритації (див. також "Цифрова Шевченкіана")
- 1.3.4.4. Імерсivні застосування
- 1.3.4.5. цифрове фото (див. також "Цифрова Шевченкіана")
- 1.3.4.6. цифрове відео (див. також "Цифрова Шевченкіана")

1.4. **Жанрові інтерпретації в Шевчнкіані**

1.4.1. Живописні портрети Тараса Шевченка

- 1.4.1.1. фотографічний образ (канонічні портрети)
(з *фотопортретів 1859 – 1861 рр.*)
- 1.4.1.2. на основі автопортретів
- 1.4.1.3. за хронологією:
 - 1.4.1.3.1. прижиттєві портрети
 - 1.4.1.3.2. портрети II пол. XIX ст.
 - 1.4.1.3.3. портрети XX ст.
 - 1.4.1.3.4. портрети XXI ст.

1.4.2. Живописні портрети друзів, знайомих, родичів Тараса Шевченка та осіб, пов'язаних із ним – *Див. п.1.2.9.*

1.4.3. Сюжетно-тематичний живопис

- 1.4.3.1. рідна земля
- 1.4.3.2. українська культура
- 1.4.3.3. народні пісні
- 1.4.3.4. традиції

1.4.4. Героїка та національна ідентичність у живописних творах

- 1.4.4.1. Радянський період (1917-1991)
- 1.4.4.2. Набуття незалежності України (1991-2013)
- 1.4.4.3. Революція Гідності (2013-2014)
- 1.4.4.4. Російсько -українська війна (з 2014 р.)

- 1.5. **Меморізація та вшанування пам'яті Тараса Шевченка**
 - 1.5.1. Живописні портрети Тараса Шевченка
 - за хронологією – *Див. 1.4.1.3.*
 - 1.5.2. Пам'ятники Тарасу Шевченку (за географічними локаціями)
 - 1.5.2.1. за мистецькими творами Тараса Шевченка
 - 1.5.2.2. в живописних творах
 - 1.5.3. Об'єкти, що носять ім'я Т. Г. Шевченка, в живописних творах
 - 1.5.4. Події, пов'язані із вшануванням пам'яті
 - 1.5.4.1. Ювілейні виставки (експонування живопису)
 - 1.5.4.2. Тематичні виставки (експонування живопису)
 - 1.5.5. Живописні твори-символи
 - 1.5.5.1. Дух Тараса Шевченка в Канаді
 - 1.5.5.2. Поет і народ ("*народний поет*")
 - 1.5.5.3. Тарасова доля
 - 1.5.5.4. Пророк України ("*національний Пророк*")
 - 1.5.5.5. Шевченко – символ України, яблуна – символ нації
 - 1.5.5.6. Мій Шевченко ("*Батько нації*")
 - 1.5.5.7. Світ Кобзаря
- 1.6. **Історичний контекст в живописній Шевченкіані**
 - 1.6.1. Знакові події Української історії,
 - зафіксовані у творах Тараса Шевченка
 - 1.6.2. Події і твори, пов'язані із вшануванням пам'яті Тараса Шевченка
 - 1.6.3. Портрети історичних діячів, пов'язаних з Тарасом Шевченко
 - 1.6.4. Портрети поетів, письменників, композиторів, акторів
 - 1.6.5. Портрети акторів в ролях шевченківських персонажів
- 1.7. **Географія живописної Шевченкіани**
 - 1.7.1. Батьківщина Тараса Шевченка
 - 1.7.2. Місця пов'язані із життям та творчістю Тараса Шевченка
 - 1.7.3. Місця пов'язані із поетичними образами Тараса Шевченка
 - 1.7.4. Місця пов'язані із художніми образами Тараса Шевченка

1.7.5. Могила Тараса Шевченка

1.7.6. Зображення об'єктів що носять ім'я Т. Г. Шевченка

1.8. Цифрова живописна Шевченкіана

1.8.1. Цифрове мистецтво (Digital Art)

1.8.1.1. Цифрові інтерпритації – *Див. 1.3.4.3.*

1.8.1.2. Імерсивні застосування – *Див.1.3.4.4.*

1.8.2. Цифрові двійники (Digital Twin)

1.8.3. Цифрові публікації (Born-Digita)

ПОКАЖЧИКИ

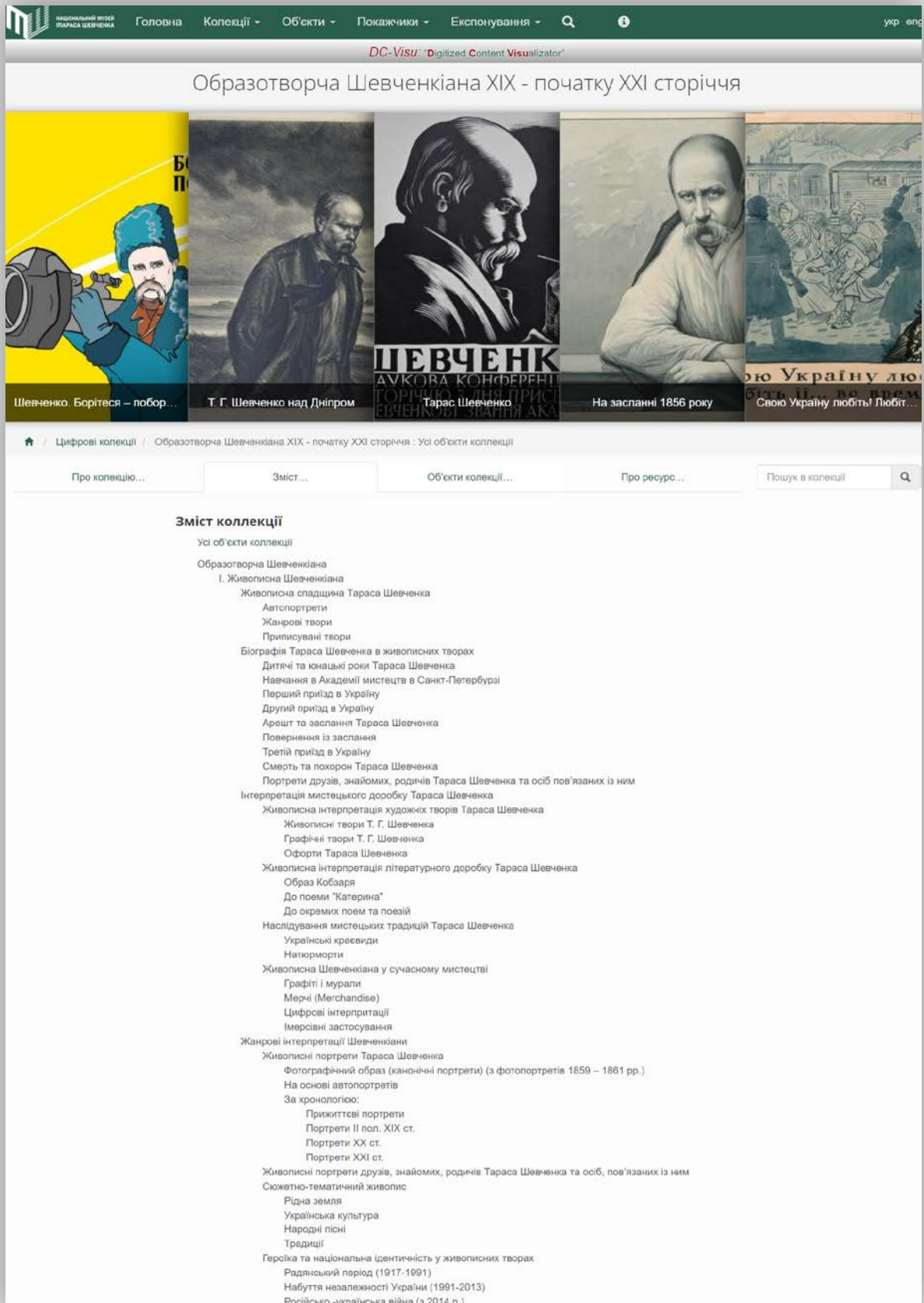
Хронологічний

Жанровий

Виставки (хронологічний)

Пам'ятники Тарасу Шевченко (географічний)

Авторитетний перелік назв музеїв, в яких зберігалася
образотворча Шевченкіана

а) перша частина

Рис. 1. Впровадження Предметного рубрикатора в інтерфейсі цифрової колекції

б) друга частина

Рис. 1. Впровадження Предметного рубрикатора в інтерфейсі цифрової колекції,

ДОДАТОК 4

Живописна Шевченкіана

з фондового зібрання Національного музею Тараса Шевченка

у складі цифрової колекції "Образотворча Шевченкіана"

Приклади інтерфейсу

Цифрова колекція "Образотворча Шевченкіана XIX - початку XXI сторіччя"
доступна за посиланням:

<https://collection.museumshvchenko.org.ua/documents/view/51>

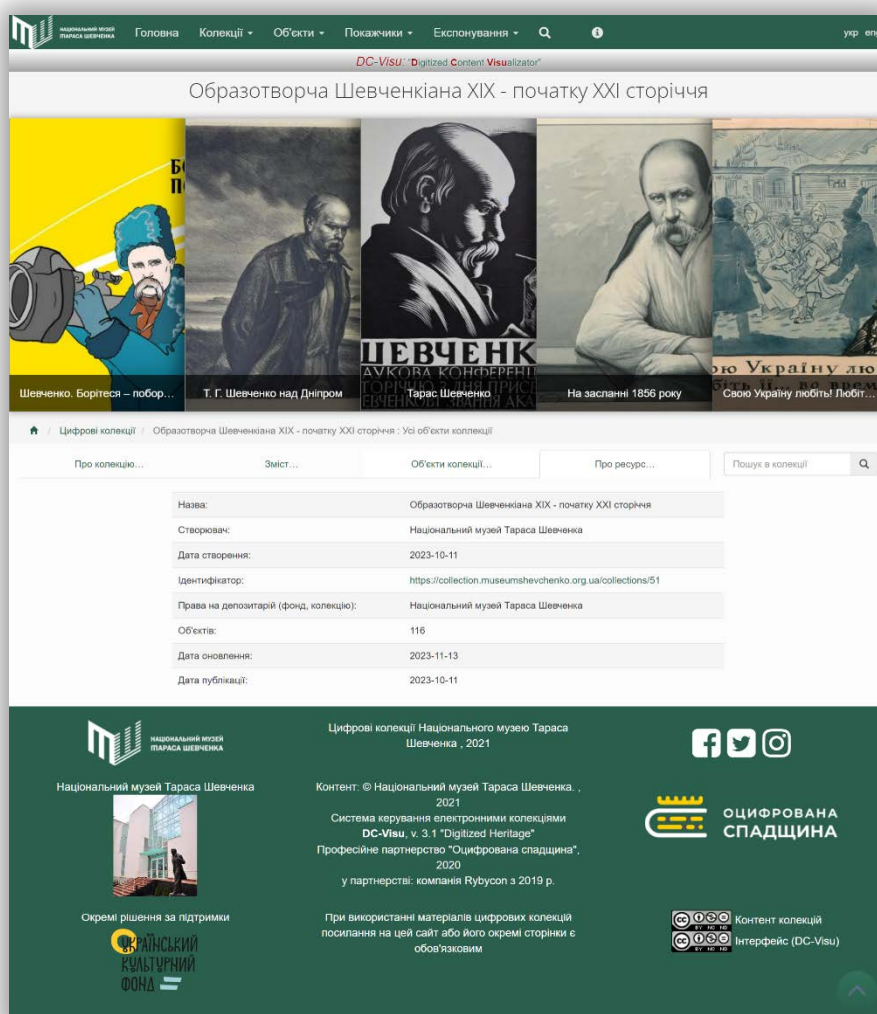

Рис. 1. Інтерфейс цифрової колекції:
сторінка з метаданими про ресурс.

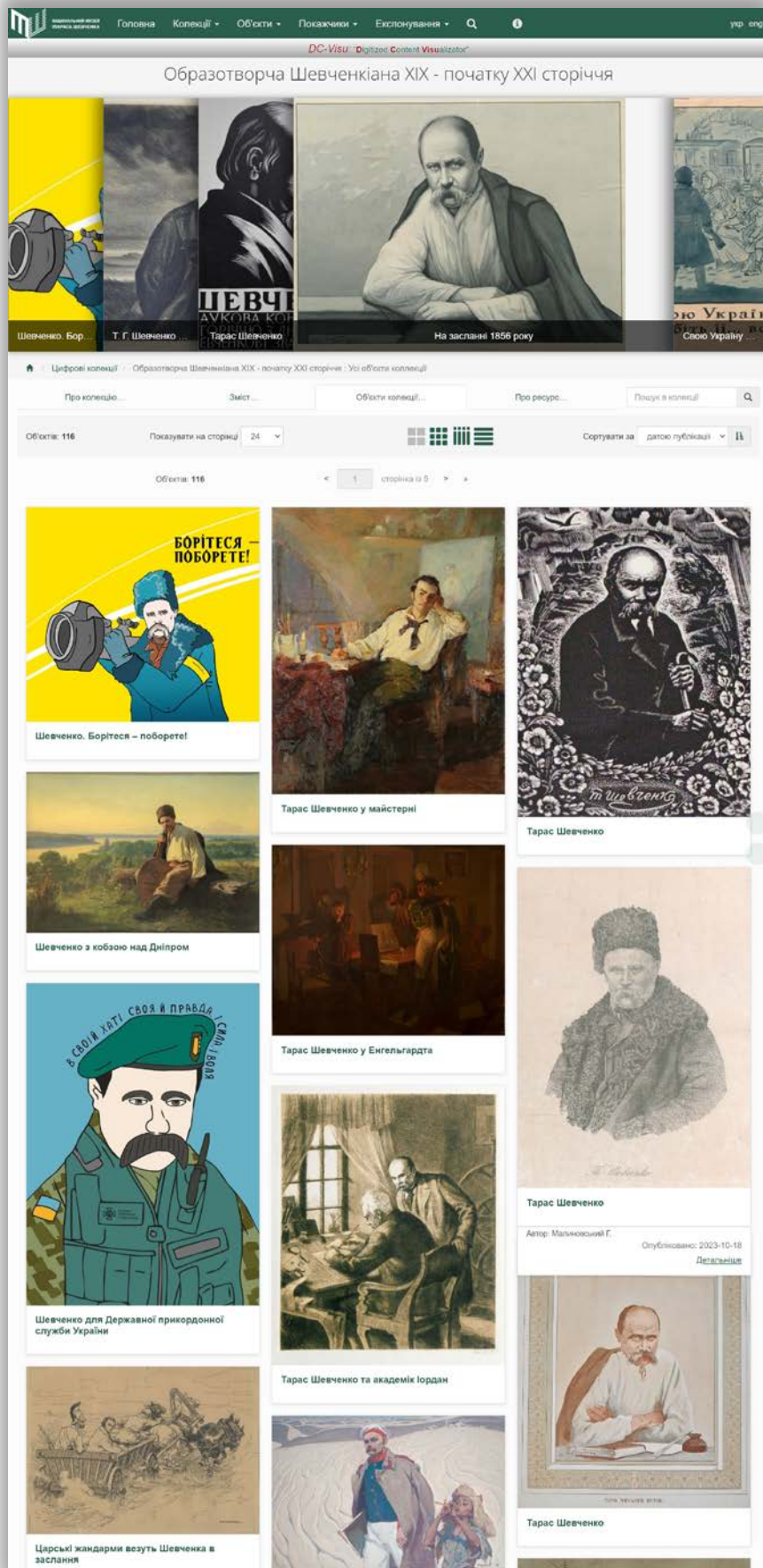

Рис. 2. Картки об'єктів цифрової колекції

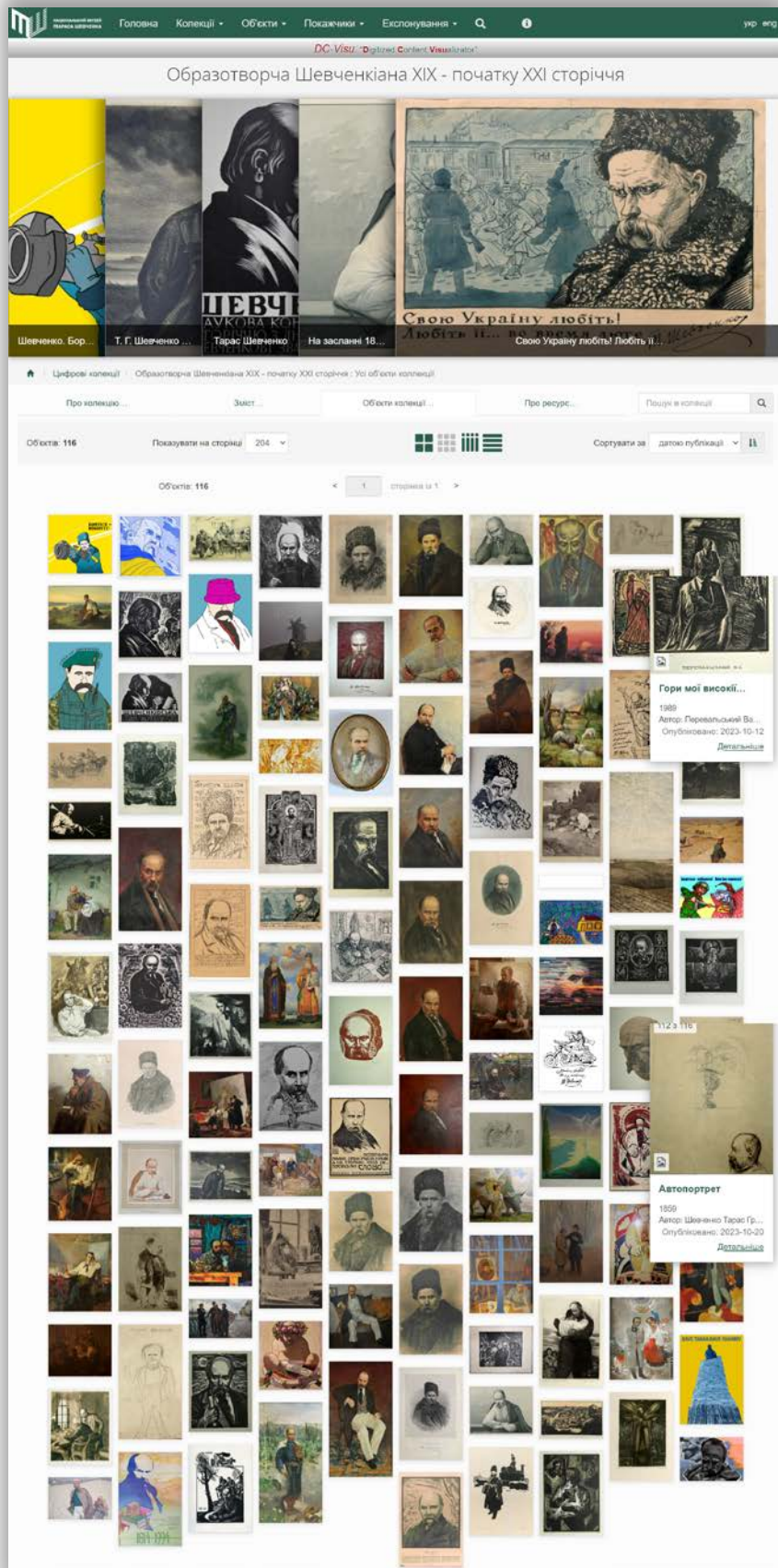

Рис. 3. Інтерфейс швидкого візуального вибору цифрових об'єктів